

**ТӨРИЙН ХУДАЛДАН АВАХ АЖИЛЛАГААНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ:
БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА**

(Харьцуулсан судалгаа)

*Ц.Норовдондог (Ph.D), Д.Халиун,
И.Жаргалзаяабямба, Р.Нургүл*

АГУУЛГА

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

ЗУРГАН МЭДЭЭЛЛИЙН ЖАГСААЛТ

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

НЭГ. ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

ХОЁР. ГАДААД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

2.1. БҮГД НАЙРАМДАХ ЛАТВИ УЛС

2.2. ТАЙВАНЬ

2.3. БҮГД НАЙРАМДАХ КИРГИЗ УЛС

2.4. БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС

2.5. ДААТГАЛЫН БАТАЛГАА, АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

ХАВСРАЛТ

Хүснэгт 1. Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулиудын жагсаалт

Хүснэгт 2. Тендерийн болон гүйцэтгэлийн баталгаанд даатгалын баталгаа хүлээн зөвшөөрдөг орнууд

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

ААН	Аж ахуйн нэгж
АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс
БН	Бүгд Найрамдах
БНХАУ	Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс
ЗЗОБ	Засаг захиргааны онцгой бүс
НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
ЭЗХАХБ	Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага
ЕХ	Европын Холбоо
ТХЗ	Тогтвортой хөгжлийн зорилт
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн

ЗУРГАН МЭДЭЭЛЛИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1. Тендерийн баталгаа шаардаж буй улс орнуудын тоо, бүс нутгаар

Зураг 2. Бага орлоготой улсууд өндөр орлоготой улсуудтай харьцуулахад гүйцэтгэлийн баталгаа шаардах нь элбэг байна

Зураг 3. Даатгалын баталгаа болон аккредитив нь Өмнөд Ази, Ойрхи Дорнод болон Хойд Африкт хэрэглэгддэггүй байна

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Судалгааны захиалгын дагуу “Төрийн худалдан авах ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт: бусад орнуудын туршлага” сэдэвт судалгааны ажлыг Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэнд гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго: Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай Монгол Улсын хуультай ижил төстэй бусад орнуудын хууль тогтоомжууд болон даатгалын баталгаатай холбоотой туршлагыг харьцуулан судлах.

Судалгааны хамрах хүрээ: Судалгаанд Европын орнуудаас: Бүгд Найрамдах Латви Улсыг, Азийн орнуудаас: Тайвань, Бүгд Найрамдах Солонгос Улсыг, Евроазийн эдийн засгийн холбооны гишүүн орнууд (*пост социалист*)-аас: Бүгд Найрамдах Киргиз Улсыг, өндөр хөгжилтэй орнуудаас АНУ-ыг сонгон авч эрх зүйн орчны хүрээнд захиалагчаас ирүүлсэн мэдээллийг доорх асуудлын хүрээнд тоймлон судалсан болно. Үүнд:

- ✓ Төрийн болон орон нутгийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах харилцааг бусад орнуудад ямар хууль, тогтоомжуудаар зохицуулсан талаар;
- ✓ Төрийн болон орон нутгийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагаанд оролцогчдод ямар баталгаа, шалгуур тогтоосон талаар;
- ✓ Төрийн болон орон нутгийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагаанд оролцогчийн тендерийн баталгаа, урьдчилгаа төлбөрийн болон гүйцэтгэлийн баталгааг даатгалын гэрээгээр зохицуулдаг эсэх талаар;
- ✓ Бусад орнуудын хууль тогтоомжид даатгалын үйлчилгээний төрлүүдийг хэрхэн тусгасан талаар;

Судалгааны тайлангийн бүтэц: Нэгдүгээр бүлэгт төрийн худалдан авах ажиллагааны талаарх ерөнхий мэдээлэл; Хоёрдугаар бүлэгт төрийн худалдан авах ажиллагааны талаарх гадаадын зарим орны туршлагыг дэлгэрүүлэн судалсан болно.

Судалгааны арга зүй: Холбогдох мэдээлэл, эрх зүйн зохицуулалтын актуудыг гадаад хэлнээс хөрвүүлэх, судалгааны захиалга болон удирдамжид заасан чиглэлийн дагуу мэдээллийг харьцуулах, нэгтгэн дүгнэх арга зүйг ашиглав.

Түлхүүр үг: Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хууль, Төрийн худалдан авах ажиллагаа.

Keywords: Law on Procurement of Goods, Works and Services with State and Local Funds, Public Procurement.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Төрийн худалдан авалт нь төрийн санхүү, нөөцийг удирдах, нийтийн хэрэгцээг хангах, эдийн засгийн салбарыг зохицуулах төрийн зохицуулалтын нэг хэлбэр юм.

Төрийн худалдан авах ажиллагааны тогтолцооны боловсронгуй бус байдлаас шалтгаалан төсвийн хөрөнгө үр ашиггүй зарцуулагдах, төрөөс авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээнүүд үр дүнгүй болох шалтгаан болж байгаа учраас сүүлийн үед дэлхийн улс орнууд төрийн худалдан авах ажиллагааг төлөвлөх, зохион байгуулах, хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийх, хянах бүхий л үе шатанд цахим худалдан авалтын системийг нэвтрүүлж байна.

Нийгэмд чиглэсэн эдийн засгийн утгаараа төрийн худалдан авалт нь эдийн засгийн бодлого зохицуулалтын нэгдмэл байдлыг хангах, зах зээлийн хөгжлийг дэмжиж өрсөлдөөнт орчныг бий болгох, бүс нутаг, хүн амын бүлгийг дэмжих, тодорхой аж ахуйн нэгж, салбарыг хөгжүүлэх гэх мэт бодлогын шинжтэй асуудлуудыг шийдвэрлэх төрийн бодлогын хүчирхэг, үр дүнтэй хэрэгсэл юм. Түүнчлэн батлан хамгаалах, хүнс, эрчим хүчний аюулгүй байдлын баталгааг хангах, боловсрол, эрүүл мэнд, шинжлэх ухаан, соёл зэрэг нийгмийн салбарыг хөгжүүлэх, байгалийн нөөц баялгийг зөв ашиглахад төрийн худалдан авалтын бодлого чиглэгдэнэ.

Засгийн газраас төрийн худалдан авалтаар дамжуулан хувийн бизнес эрхлэгчид, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, жижиг аж ахуйн нэгжүүдийг бодлогоор дэмжих, илүү үр ашигтай, шударга нөхцөлийг санал болгох замаар эдийн засгийн хөгжлийн тогтвортой байдлыг хангах, нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн тулгамдсан асуудлыг шуурхай, тэнцвэртэй шийдвэрлэхийн төлөө байх ёстой. Гэвч төсвийн санхүүжилтээр хийгдэж байгаа худалдан авалтын дүрэм, журам, сонгон шалгаруулалтын процедур, хэрэгжилттэй холбоотой олон асуудлууд практикт тулгарч байгаа бөгөөд эдгээрээс хамгийн гол нь худалдан авах ажиллагааны явцад хууль зөрчигдөх, хэрэгжилтийн үр нөлөө багатай байх, авлига, хээл хахуультай холбоотой асуудлууд гардаг зэрэг нь нийгэмд эргэлзээ төрүүлж, Засгийн газарт итгэх итгэлийг бууруулж байна. Төрийн худалдан авалт нь аналитик тооцоолол, Засгийн газрын удирдлагын объект юм. Төрийн худалдан авалтын үр нөлөөг дараах үзүүлэлтүүдээр ерөнхийд нь тодорхойлж болно. Үүнд:

- ✓ төрийн захиалгыг хэрэгжүүлэхийн төлөөх эдийн засгийн субъектүүдийн хоорондох өрсөлдөөний түвшин;
- ✓ төсвийн хөрөнгийн зарцуулалтын үр ашиг;
- ✓ төрийн захиалгат бараа, ажил үйлчилгээний улсын хэмжээний хэрэгцээ, түүний нийлүүлэлт, чанар.

Төрийн худалдан авалт нь эдийн засгийн субъектүүдийг дэмжих хэрэгсэл гэдэг утгаараа төрийн оролцоотойгоор эдийн засгийн тогтвортой харилцааг бий болгоход чухал ач холбогдолтой.

Төрийн худалдан авалтын систем нь тодорхой шаардлага хангасан хүний нөөцийг шаарддаг, хуулиар зохицуулсан, нарийвчилсан зохион байгуулалт, дэг журам, эрх зүйн зохицуулалттай харилцаа юм.

Онолын хувьд, төрийн худалдан авалт нь хэрэгцээ буюу захиалгын даалгаврыг тодорхойлох судалгаа шинжилгээ, тооцооллын бэлтгэл үе шат, захиалга байршуулах, сонгон шалгаруулалт явуулах үе шат, захиалгыг биелүүлэх гурван үйл явцыг багтаасан мөчлөгт үйл ажиллагаа юм.

Олон улсын практикаас үзэхэд, захиалга байршуулах буюу 2 дугаар шатны үйл ажиллагаанд улс орнууд ихээхэн зохицуулалтын ач холбогдол өгдөг байна. Гэвч төрийн худалдан авалтын үр ашгийг дээшлүүлэхэд хамгийн чухал үе шат нь захиалгын бэлтгэл үе шат бөгөөд үүнээс худалдан авалтын үр ашгийн 60 хүртэлх хувь нь хамаардаг гэж зарим шинжээчид үзэж байна. Учир нь энэ үе шатанд төрөөс худалдан авалтын хэрэгцээг тодорхойлох, ханган нийлүүлэгчдийн зах зээлийн судалгааг хийх (*маркетинг*), худалдан авалт ба бараа бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийн ач холбогдлыг харгалзан төлөвлөлт хийх ажиллагаанууд хийгддэг. Тиймээс хууль тогтоомжийн хүрээнд гэрээний анхны үнийг тогтоох, ханган нийлүүлэгч, хэрэглэгчдийн эрсдэлийг (*санхүүгийн, даатгалын гэх мэт*) үнэлэх зохицуулалтыг тодорхой болгож, үүнд: дүн шинжилгээ хийх, эрсдэлийг бууруулах, тогтолцоог бий болгох шаардлагатай гэж үзэж байна.

Судалгааны явцад төрийн худалдан авалтын бодлого, зохицуулалтын хүрээнд дараах асуудлуудад анхаарал хандуулах шаардлагатай байгаа нь судалгаанаас харагдаж байна. Үүнд:

- ✓ ханган нийлүүлэгчдийн хоорондох өрсөлдөөнийг бий болгох, төрийн худалдан авалтад урамшууллын механизмыг ашиглах;
- ✓ худалдан авах ажиллагааны захиалга, тайлангийн системийг цахимжуулж, мэдээллийн ил тод байдлыг хангах, мэдээллийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх (*худалдан авалт, маркетингийн систем, дуудлага худалдаа зохион байгуулах, гэрээний баримтжуулалтын цахим систем гэх мэт*);
- ✓ төрийн худалдан авалтын хяналт шинжилгээ, үнэлгээний системийг боловсронгуй болгох;
- ✓ төрийн худалдан авах ажиллагааны аргачлалыг боловсронгуй болгох (*бараа бүтээгдэхүүн худалдан авах, зөвлөх үйлчилгээ гэх мэт*);
- ✓ ханган нийлүүлэгч, хэрэглэгчдийн эрсдэлийг (*санхүүгийн, даатгалын гэх мэт*) зохицуулах;
- ✓ худалдан авалтын бэлтгэл үе шатанд төрийн худалдан авалтын хэрэгцээг тодорхойлох, ханган нийлүүлэгчдийн зах зээлийн судалгааг хийх (*маркетинг*), бодлогоор дэмжих эдийн засгийн субъектүүдийг тодорхойлох, бараа бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийн ач холбогдлыг харгалзан үзэх замаар төлөвлөлт хийх;
- ✓ бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах ажиллагаа нь авлига болон албан тушаалтнуудын дур зоргоороо авирлах асуудлаас ангид гэдгийг баталгаажуулж, төрийн худалдан авалтыг тодорхой тогтолцооны дагуу явуулдаг болох;
- ✓ төрийн худалдан авалтын дүрмийн багц нь татвар төлөгчдийн хөрөнгийг нийтийн хэрэгцээнд зориулан зүй зохистой зарцуулах боломжийг бүрдүүлсэн байх.

Төрийн худалдан авалтыг дараах дүрэм, стандартад нийцүүлэн явуулдаг. Үүнд:

- ✓ бүх ханган нийлүүлэгчдэд төрийн худалдан авалтад оролцох тэгш боломжийг олгох;
- ✓ төсвийн хэмнэлт хийх;
- ✓ тайлагнал, хяналт шинжилгээний тогтолцоо;
- ✓ хариуцлагын тэгш, шударга байдал;
- ✓ мэдээллийн ил тод байдал;
- ✓ төрийн худалдан авалтыг зохион байгуулах оновчтой схем.

Олон улсын туршлага, зөвлөмж

2020 онд Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (ЭЗХАХБ)-аас "Төрийн худалдан авалтын шинэчлэл: ЭЗХАХБ-ын 2015 оны зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх"

тайлан¹⁴⁶-г гаргасан байна. Уг тайланд дэлхийн улс орнуудын Засгийн газраас төрийн худалдан авалтын хүрээнд хэрэгжүүлсэн улс төрийн нэмэлт зорилтууд болон гаргасан ахиц дэвшлийн талаарх мэдээллийг нэгтгэн танилцуулсан бөгөөд судалгааны үр дүнд “Засгийн газруудын хэрэгжүүлсэн улс төрийн нэмэлт зорилтууд болон эдийн засгийн өсөлтийн хооронд тодорхой хамаарал байна” хэмээн дүгнэж, ЭЗХАХБ-ын Төрийн худалдан авах ажиллагааны зөвлөлөөс төрийн худалдан авах ажиллагааг стратеги, нэгдсэн байдлаар ашиглах зааварчилгааг гаргажээ. Энэхүү баримт бичиг нь төсвийн хөрөнгийг оновчтой хуваарилах, төрийн зарцуулалтын үр ашгийг нэмэгдүүлэх, авлигын эрсдэлийг бууруулах зорилготой юм.

Энэхүү тайланд дэлхийн улс орнуудын мэдээллээ шат шатанд нэгтгэж ирүүлдэг бөгөөд ялангуяа төрийн ногоон худалдан авалт болон жижиг, дунд, үйлдвэрлэлийн (ЖДҮ) худалдан авалтын үр дүнг судалгаанд хамрагдсан орнуудын 70 орчим хувь нь үнэлж, мэдээлэл ирүүлсэн. Уг тайланд дурдсан зарим үнэлгээ, дүгнэлтүүдийг тоймлон танилцуулбал:

- ✓ Эрүүл мэндийн салбар нь Засгийн газрын зардлын дүнгээрээ хоёрт ордог том салбар бөгөөд авлигын эрсдэл бусад салбаруудтай харьцуулахад өндөр байна. Олон улсын судлаачид эмийн үнийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх нэгдсэн шаардлагыг боловсруулах, хоёр ба түүнээс дээш гэрээлэгч байгууллага хамтран төрийн худалдан авалт хийх замаар энэ салбарын авлигын түвшинг бууруулах боломжтой гэж үзсэн.
- ✓ Дэд бүтэц, эрчим хүчний салбарт төрийн худалдан авалт нь чухал, нарийн төвөгтэй ажиллагаанд тооцогдох бөгөөд авлигын эрсдэл өндөртэй байдаг. Дэлхийн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтын нийт хэрэгцээ 2030 он гэхэд 71 их наяд ам.долларт хүрэх төлөвтэй байна.
- ✓ Төрийн худалдан авалтын сайн менежмент нь хэмнэлт гаргах, бүтээмжийг нэмэгдүүлэх, үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулах боломжийг бий болгоно.
- ✓ Төрийн худалдан авалтын стратеги нь Засгийн газруудад үндэсний болон орон нутгийн түвшинд инновацыг идэвхжүүлж, бүтээмж, хүртээмжтэй байдлыг сайжруулахад тусалдаг. ЭЗХАХБ-ын гишүүн орнуудын 81% нь төрийн худалдан авалтаар дамжуулан шинэлэг бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг дэмжих стратеги, бодлогоо боловсруулжээ. Энэ стратеги бодлогын үр дүн, хэрэгжилтийн дүнг 34% гэж үнэлсэн байна.
- ✓ Засгийн газрууд байгаль орчны сорилтыг даван туулахын тулд төрийн худалдан авалтыг ашиглаж байна. ЭЗХАХБ-ын бараг бүх орнууд Төрийн ногоон худалдан авалтыг дэмжих стратеги, бодлогоо боловсруулсан бөгөөд улс орнуудын 69% нь эдгээр стратегийн үр дүнг үнэлж тайлан ирүүлсэн.

Төсвийн зарцуулалтын үр ашигтай практикийг хэрэгжүүлэх нь улс орнуудын Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудад (ТХЗ) хүрэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. НҮБ-ын Төслийн үйлчилгээний албаны (UNOPS) мэргэжилтнүүдийн үзэж байгаагаар 2030 он гэхэд ТХЗ-д хүрэхийн тулд жил бүр 3-5 их наяд ам.доллар шаардлагатай байна. Төсвийн үр дүнтэй зарцуулалт нь үргүй зардал багатай болон нийгэм, байгаль орчны тогтвортой байдлыг дэмжих зорилготой төрийн бараа, ажил, үйлчилгээний худалдан авалтаар дамжуулан энэ ачааллыг хөнгөвчлөх боломжтой гэж үздэг.

Төрийн худалдан авалтын хувь хэмжээ нь тухайн орон бага, дунд, өндөр орлоготой эсэхээс үл хамааран бараг ижил түвшинд байна. Дэлхийн банкны судалгаагаар төрийн худалдан авалтаар авах бараа, ажил, үйлчилгээний хувь хэмжээ бага орлоготой

¹⁴⁶ Дайджест. Государственные закупки в период пандемии COVID-19, 2020

орнуудад дунджаар ДНБ-ний 13%, дунд орлоготой орнууд ДНБ-ний 13.2%, өндөр орлоготой орнууд ДНБ-ний 14%-тай тэнцүү байна. Гэхдээ ангиллууд дотроо мэдэгдэхүйц ялгаа байдаг. Тухайлбал, дунд орлоготой Ботсвана Улс ДНБ-ний 26%-тай тэнцэх хэмжээний төрийн худалдан авалтаар хийдэг бол мөн энэ бүлэгт багтах Шри Ланк Улсад төрийн худалдан авалт нь ДНБ-ний дөнгөж 6%-тай тэнцдэг. Бага орлоготой орнууд тухайлбал, Кени Улсад төрийн худалдан авалт ДНБ-ний 26%-тай тэнцүү байдаг бол Мадагаскар Улсад 5%-тай тэнцүү байна.

Дэлхийн банкны шинжээчдийн тэмдэглэснээр Европын орнуудын төрийн худалдан авалтын ДНБ-нд эзлэх хувь хэмжээ дараах байдалтай байна. Жишээлбэл: Швейцарт энэ үзүүлэлт 25%, Нидерландад 20%, Финландад 19%, Шведэд 16.5%-тай байна. Үүнтэй төстэй нөхцөл хөгжиж буй томоохон орнуудад ажиглагджээ. Бразил, Вьетнам, Египет, Энэтхэг, Пакистан, Турк, Өмнөд Африкт төрийн худалдан авалтын эзлэх хувь ДНБ-ний 20%-аас давж байна.

Зарим орны хувьд эсрэгээрээ төрийн худалдан авалтын эзлэх хувь буурч байгаа бөгөөд энэ нь тэдний үйлчилгээ үзүүлэх боломж хязгаарлагдмал байдагтай холбоотой. 2018 онд Бүгд Найрамдах Ардчилсан Конго, Йемен, Камерун, Нигер, Судан, Өмнөд Судан зэрэг улсын төрийн худалдан авалт ДНБ-ний 5 хүрэхгүй хувийг бүрдүүлсэн байна. Дэлхийн банкны мэдээлснээр 2018 онд төрийн худалдан авалт 11 их наяд ам.доллар болсон нь дэлхийн нийт 90 их наяд ам.долларын ДНБ-ний 12%-тай тэнцсэн байна.

Ковид-19 цар тахлын нөлөө

Ковид-19 цар тахал нь эдийн засгийн үйл ажиллагаанд, тэр дундаа төрийн худалдан авалтын салбарт зарим өөрчлөлтүүдийг авчирсан байна. 2020 онд ЭЗХАХБ (OECD)-аас гаргасан “Ковид-19 цар тахлын үеийн төрийн худалдан авалт” судалгааны тайланд дурдсанаар дараах үндсэн 3 сорилтыг онцолсон байна.¹⁴⁷

Нэгдүгээр сорилт. Засгийн газрууд эрүүл мэндийн салбарын яаралтай хэрэгцээг хангахын тулд эмнэлгийн тоног төхөөрөмж, амьсгалын аппарат, гар ариутгагч, амны хаалт зэрэг их хэмжээний бараа, үйлчилгээг худалдан авах хэрэгцээ шаардлага үүссэн.

ЭЗХАХБ-ын гишүүн олон орон ийм онцгой нөхцөлд худалдан авалтыг төрийн худалдан авах ажиллагааны тусгай журмын дагуу явуулж ирсэн. Энэ нь урт хугацаа шаарддаг худалдан авалтын стандарт горимыг ашиглахгүйгээр шаардлагатай бараа бүтээгдэхүүнийг ханган нийлүүлэгчдээс шууд, эсхүл урьдчилан батлагдсан жагсаалтаар худалдан авах аргыг ашигласан.

Ийнхүү тусгай журам хэрэгжүүлэх нь чанарын стандарт хангаагүй бараа, үйлчилгээ худалдан авах, залилан мэхлэх зэрэг эрсдэл дагуулсныг мөн судалгааны тайланд онцолсон. Энэхүү онцгой нөхцөл байдал нь төрийн худалдан авалтын үйл ажиллагаанд өмнө нь ч байсан залилан, авлигын эрсдэлийг улам нэмэгдүүлсэн гэж үзэж байна. Тухайлбал, 2005 онд болсон Катрина хар салхи, 2014-2016 оны Эбола өвчний дэгдэлт зэрэг байгалийн гамшиг, өвчин тахлын үед ийм үйлдэл мөн гарч байсан байна. Зөв шударга үйл ажиллагаа, ил тод байдал хангагдаагүй тохиолдолд яаралтай худалдан авалтын үйл явц нь “буруугаар ашиглагдах” эрсдэл ихээхэн өндөр байдаг гэдгийг олон улсын байгууллагууд онцлон хэлж байна.

Хоёр дахь сорилт. ЭЗХАХБ-ын гишүүн ихэнх орнуудад хуримтлагдсан нөөцийн хэмжээ хангалтгүй байсан ба энэ нь олон улсын түвшинд шаардлагатай бараа бүтээгдэхүүнийг худалдан авах өрсөлдөөнийг нэмэгдүүлэхэд хүргэсэн.

¹⁴⁷ <https://ach.gov.ru/upload/pdf/Covid-19-procurement.PDF>

Энэхүү нөхцөл нь төр, хувийн хэвшил хоорондын хэлэлцээрийн үйл явц өөрчлөгдөхөд хүргэсэн байна. Олон мянган төрийн үйлчлүүлэгчид, хувийн хэвшлийн байгууллагуудад зах зээл дээрх цөөн тооны ханган нийлүүлэгчдээс ижил төрлийн бүтээгдэхүүнийг авах хэрэгцээ шаардлага үүссэн. Түүнээс гадна цар тахлын тархалтаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор зарим аж ахуйн нэгжийн үйлдвэрлэлийг түр зогсоосон, хязгаарласан нь зах зээлд эмх замбараагүй байдал үүсэхэд хүргэсэн.

Иймээс ихэнх улс орон дотоодын хэрэгцээгээ хангахын тулд экспортын хязгаарлалт тавьсан ба энэ нь дэлхийн хэмжээнд бараа, бүтээгдэхүүний хүртээмжид нөлөөлсөн байна. Тухайлбал, АНУ-ын Ерөнхийлөгч Д.Трамп Ковид-19 цар тахалтай тэмцэхэд ашиглаж болох эмнэлгийн тоног төхөөрөмж, эм бэлдмэлийг экспортлохыг хориглосон. Оросын Засгийн газар хувийн хамгаалах хувцас, хэрэгслийн экспортод хязгаарлалтын арга хэмжээ авч байсан.

Гурав дахь сорилт. Засгийн газрууд тухайн үед хэрэгжиж байсан гэрээнүүдийг зохицуулах шаардлагатай болсон.

ЭЗХАХБ-ын зүгээс Засгийн газрууд эрсдэлээ тодорхойлж, хямралд нэрвэгдсэн ханган нийлүүлэгчдэд үр дүнтэй хариу арга хэмжээ авах шаардлагатай гэж үзсэн. Мөн Засгийн газрууд цар тахлын дэгдэлт зогссоны дараа эрсдэлд хамгийн их өртсөн ханган нийлүүлэгчдийг гэрээгээр хүлээсэн үүргээ хэвийн үргэлжлүүлэх боломжоор хангах ёстой гэж үзсэн байна.

Төрийн худалдан авах ажиллагааны эрх зүйн орчны хүрээнд онцгой нөхцөл байдалд гэрээний дагуу төлбөрийг үргэлжлүүлэх тусгай арга хэмжээ авах асуудлыг ихэвчлэн зохицуулсан байдаг. Тухайлбал, тусгайлан урьдчилгаа төлбөр төлөх, эсхүл ханган нийлүүлэгчдийг гэрээний үүргээ хүндэтгэх шалтгааны улмаас хангалтгүй биелүүлсэн бол торгууль төлөхөөс чөлөөлөх гэх мэт. Энэ тохиолдолд нь гэрээлэгч бүх байгууллага ил тод байдлын удирдамжийг сайн дагаж мөрдөхгүй бол авлигын “үржил шимт хөрс”-ийг бий болгодог талаар ЭЗХАХБ онцлон анхааруулсан байна.

Захиалагчаас ирүүлсэн асуултуудын дагуу судалгаанд авагдсан орнуудын туршлагыг тоймлон танилцуулбал:

Асуулт 1. Төрийн худалдан авах ажиллагааны хууль эрх зүйн орчин:

Бүгд Найрамдах Латви Улс (*БНЛатви Улс*) нь Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль, Засгийн газраас батлан гаргасан заавар журмууд, Европын Холбоо (*ЕХ*)-ны Парламент, Европын Зөвлөлөөс баталсан удирдамж, стандарт баримт бичгүүдээр энэхүү харилцааг зохицуулдаг байна.

Тайваньд Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хууль, Тендерийн бонд, батлан даалтын бонд болон бусад баталгааны журам, Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны хуультай холбоотой стандарт баримт бичиг, дүрэм журмаар зохицуулдаг байна.

Бүгд Найрамдах Киргиз Улс (*БНКиргиз Улс*) нь Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль, Иргэний хууль, Засгийн газраас баталсан стандарт баримт бичгүүдийн хүрээнд зохицуулдаг.

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс (*БНСУ*) нь Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хууль, Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль, Тухайн улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээний тухай хууль тогтоомж, Орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагад нэгдэн орсон олон улсын гэрээний тухай хууль, түүнчлэн эдгээр хуулиудын

хэрэгжилтийг хангах хүрээнд батлагдан гарсан журам, стандарт баримт бичгүүдээр зохицуулдаг байна.

Асуулт 2. Төрийн худалдан авах ажиллагаанд оролцогчдод хууль тогтоомжийн хүрээнд тавигдаж буй тендерийн болон гүйцэтгэлийн баталгаа, тэдгээрийн хувь хэмжээ:

Улс орнууд	Тендерийн баталгааны төрлүүд	Хувь хэмжээ	Гүйцэтгэлийн баталгааны төрлүүд	Хувь хэмжээ
БНЛатви	мөнгөн хадгаламж, банкны баталгаа, даатгалын баталгаа	2%	-	
Тайвань	мөнгөн хадгаламж, банкны баталгаа, даатгалын баталгаа	5%	баталгаат чек, хадгаламжийн гэрчилгээ, гүйцэтгэлийн бонд, даатгалын баталгаа, аккредитив	10%
БНКиригиз	мөнгөн хадгаламж, бонд, банкны баталгаа, хадгаламжийн гэрчилгээ	2%	мөнгөн хадгаламж, төрийн сангийн бонд, банкны баталгаа, хадгаламжийн гэрчилгээ	10%
БНСУ	мөнгөн хадгаламж, банкны баталгаа, даатгалын баталгаа	5%	баталгаат чек, хадгаламжийн гэрчилгээ, гүйцэтгэлийн бонд, даатгалын баталгаа	10%

Эх сурвалж: *Benchmarking public procurement, 2017, Assessing public procurement regulatory systems in 180 economies, World Bank Group*

Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуульд заасан шалгуур үзүүлэлтүүд:

Улс орнууд	Шалгуур үзүүлэлтүүд
БНЛатви	Төрийн худалдан авалтын тухай хуулийн 5 дугаар бүлгийн 45-48 дугаар зүйлд <ul style="list-style-type: none"> ✓ Эдийн засаг болон санхүүгийн байдал; ✓ Техникийн болон мэргэжлийн ур чадвар; ✓ Байгаль орчны менежментийн стандарт; ✓ Европын худалдан авах ажиллагааны нэгдсэн баримт бичиг; ✓ Төрийн ногоон худалдан авалтын шаардлага; (19 дугаар зүйл) ✓ Цахим тендер хүлээн авах шаардлага (39 дүгээр зүйл)
Тайвань	Засгийн газрын худалдан авах тухай хуулийн 36 дугаар зүйл, Тендерийн бонд, батлан даалтын бонд болон бусад баталгааны журмын 4-9 зүйл, <ul style="list-style-type: none"> ✓ санхүүгийн чадавх; ✓ олон улсын болон үндэсний стандартын дагуу техникийн тодорхойлолт; ✓ байгаль орчныг хамгаалах тухай техникийн нөхцөл (<i>эрчим хүч, нөөц хэмнэх, утаа, хүлэмжийн хийг бууруулах</i>); ✓ мэргэжлийн ур чадвар; ✓ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний чанар; ✓ түлхүүр гардуулах журмын хэрэгжүүлэх шаардлага; ✓ гэрээнд тавигдах үндсэн шаардлага.
БНКиригиз	Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн 27 дугаар зүйлд: <ul style="list-style-type: none"> ✓ гүйцэтгэсэн ажлын туршлага, бараа, ажил үйлчилгээний нийлүүлэлтийн хэмжээ; ✓ санхүүгийн боломж, алдагдалгүй байх, эргэлтийн хөрөнгөтэй эсэх; ✓ техникийн чадавх, шаардлагатай тоног төхөөрөмжийн бэлэн байдал, мэргэшсэн боловсон хүчинтэй байх; ✓ татвар болон нийгмийн даатгалын шимтгэлийн өрийн талаарх мэдээлэл; ✓ цахим системд нийлүүлэгчийн бүртгэлийн мэдээлэл; ✓ нийлүүлэгчийн мэргэшсэн байдлыг нотолсон мэдээлэл; ✓ захиалагч, нийлүүлэгчийг ялгаварлан гадуурхсан шалгуур журам тогтоохгүй байх;

	✓ захиалагч, нийлүүлэгчид ажлын цар хүрээний талаар тендерийн худалдан авах ажиллагааны төлөвлөсөн хэмжээнээс хэтрэхгүй байх.
БНСУ	Засгийн газрын худалдан авах тухай хууль, олон улсын гэрээний тухай хууль тогтоомж, Орон нутаг, засаг захиргааны байгууллагад нэгдэн орсон олон улсын гэрээний хууль тогтоомж, Ерөнхийлөгчийн зарлиг ✓ санхүүгийн чадавх; ✓ техник, технологийн чадавх; ✓ цахим худалдан авалтын шаардлага; ✓ ногоон худалдан авалтын шаардлага; ✓ батлан хамгаалах салбарын худалдан авалтын шаардлага; ✓ олон улсын худалдан авах ажиллагааны стандарт, шаардлага;

Эх сурвалж: Төрийн худалдан авах ажиллагааг зохицуулдаг хуулиудаас иш татав.

Асуулт 3. Төрийн худалдан авах ажиллагаанд оролцогчийн тендерийн болон гүйцэтгэлийн баталгаанд даатгалын баталгааг ашигладаг эсэх:

Дэлхийн Банк Группээс 2017 онд гаргасан “Худалдан авах ажиллагааны шалгуур үзүүлэлт: 180 улсын төрийн худалдан авалтын зохицуулалтын тогтолцоог үнэлэх нь”¹⁴⁸ тайлангаас тендерийн болон гүйцэтгэлийн баталгаанд даатгалын баталгааг ашигладаг орнуудын талаарх мэдээллийг тоймлон авч үзлээ. Тус тайланд 82 орны (хавсралт 2) мэдээллийг түүвэрлэн авч хамруулсан байх ба эдгээрийг баталгааны төрөл болон улс орнуудаар нь авч үзвэл:

Тендерийн баталгааны төрөл:

- мөнгөн хадгаламж- 33 улс;
- банкны баталгаа- 71 улс;
- даатгалын баталгаа- 66 улс байна.

Гүйцэтгэлийн баталгааны төрөл:

- хадгаламжийн сертификат- 20 улс;
- гүйцэтгэлийн бонд- 42 улс;
- даатгалын баталгаа-р 66 улс;
- баталгаат чек- 25 улс;
- аккредитив- 28 улс байна.

Дээрх судалгаанаас үзэхэд даатгалын баталгааг *Латин Америк* болон *Карибын тэнгисийн орнууд* болон ЭЗХАХБ-ын өндөр орлоготой улсуудад ихэвчлэн ашиглаж байгаа бол *Ойрх Дорнод*, *Хойд Африк* болон *Өмнөд Азийн* бүс нутагт төдийлөн ашигладаггүй гэсэн байна.

Энэ судалгаанд авагдсан 4 орны хувьд Киргиз Улсад даатгалын баталгааг хэрэглэдэггүй бол Латви Улсад зөвхөн тендерийн баталгаанд даатгалын гэрчилгээг ашигладаг байна. Тайвань, БНСУ-д тендерийн болон гүйцэтгэлийн баталгааны аль алинд даатгалын баталгааг ашиглаж байна.

¹⁴⁸ Benchmarking public procurement, 2017, Assessing public procurement regulatory systems in 180 economies, World Bank Group <https://documents1.worldbank.org/curated/en/121001523554026106/Benchmarking-Public-Procurement-2017-Assessing-Public-Procurement-Regulatory-Systems-in-180-Economies.pdf>

Асуулт 4. Бусад орнуудын даатгалын хууль тогтоомжуудад тусгасан даатгалын үйлчилгээний төрлүүд:

Улс орнууд	Даатгалын тухай хууль	Даатгалын үйлчилгээний төрлүүд
БНЛатви Улс	Даатгалын гэрээний тухай хууль” (<i>Insurance Contracts Law</i>) ¹⁴⁹	Хуулийн 40-61 дүгээр зүйл <ul style="list-style-type: none"> • хохирлын даатгал (моторт хэрэгсэл болон автомашины хариуцлагын даатгал); • эд хөрөнгийн болон иргэний хариуцлагын даатгал (ерөнхий хариуцлага болон мэргэжлийн даатгал, бүтээгдэхүүн, байгаль орчныг хамгаалах даатгал); • хувийн даатгал (эрүүл мэнд, гэнэтийн осол, амьдралын даатгал, тэтгэвэр) • давхар даатгал болон хамтын даатгал.
Тайвань	Даатгалын тухай хууль (<i>Insurance Act, 1929</i>) ¹⁵⁰	Хуулийн 13 дугаар зүйл <ul style="list-style-type: none"> • амьдралын бус даатгал (гал түймэр, далайн, газрын болон агаарын тээвэр, хариуцлагын даатгал, бондын даатгал, бусад төрлийн даатгал); • хувь хүний даатгал (гуравдагч этгээд, эрүүл мэндийн даатгал, гэмтэл ослын даатгал, насан туршийн даатгал)
БНКиргиз Улс	Даатгал зохион байгуулах тухай хууль, (<i>Об организации страхования в Кыргызской Республике</i>), 2014 ¹⁵¹	Хуулийн 11 дүгээр зүйл <ul style="list-style-type: none"> • сайн дурын хуримтлалын амьдралын даатгал; • сайн дурын хувийн даатгал; • сайн дурын хөрөнгийн даатгал; • сайн дурын хариуцлагын даатгал; • албан журмын даатгалын төрөл; • албан журмын болон сайн дурын даатгалын давхар даатгал.
БНСУ	Даатгалын үйл ажиллагааны тухай хууль ¹⁵² (<i>Insurance Business Act, 2017</i>)	Хуулийн 2 дугаар бүлгийн 4 дүгээр зүйл <ol style="list-style-type: none"> 1. амьдралын бус даатгал: <ul style="list-style-type: none"> • галын даатгал; • ачааны даатгал; • далайн тээврийн даатгал; • даатгалын баталгаа; • хариуцлагын даатгал; • тээврийн хэрэгслийн даатгал; 2. амьдралын даатгал: <ul style="list-style-type: none"> • амьдралын даатгал; • тэтгэврийн даатгал; • Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоосон бусад төрлийн даатгал; 3. гэнэтийн ослын даатгал: <ul style="list-style-type: none"> • гэмтлийн даатгал; • өвчний даатгал; • сувилахуйн даатгал; • Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоосон бусад төрлийн даатгал зэрэг багтана.

Эх сурвалж: Судалгаанд авагдсан улс орнуудын Даатгалын харилцааг зохицуулсан хууль тогтоомжоос

¹⁴⁹ БНЛатви Улсын Даатгалын гэрээний тухай хууль <https://likumi.lv/ta/en/en/id/299053>

¹⁵⁰ Тайванийн Даатгалын тухай хууль <https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=G0390002>

¹⁵¹ БНКиргизУ-ын Даатгал зохион байгуулах тухай хууль <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/205338?cl=ru-ru>

¹⁵² БНСУ-ын Даатгалын үйл ажиллагааны тухай хууль https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=43318&lang=ENG

Төрийн худалдан авалтын даатгалын баталгааны талаар

Судалгааны явцад төрийн худалдан авалтанд даатгалын баталгаа гаргадаг эсэх талаар мэдээллийн хайлт хийж үзэхэд мэдээлэл хомс, даатгалын ерөнхий схемээс зөвхөн тендерийн даатгалын баталгаатай холбоотой даатгалын мэдээллийг ялгаж салгаж ойлгоход хүндрэлтэй байлаа. Гэвч ЕХ болон АНУ-ын холбогдох мэдээллийг судалгаанд оруулсан болно. Үүнд:

- ✓ 2021 онд ЕХ-ны судалгаанд ¹⁵³ дурдсанаар ЕХ-оос баталсан даатгалын баталгааны схемийн тухай эрх зүйн акт байхгүй боловч ЕХ-ны гишүүн 17 оронд үндэсний даатгалын хууль тогтоомжоороо даатгалын баталгааны харилцааг зохицуулсан.
- ✓ АНУ-ын Худалдан авах ажиллагааны зохицуулалтын системийн эрх зүйн акт (*Federal Acquisition Regulations System, Part 28-Bond and Insurance*)-ын ¹⁵⁴ 28 дугаар зүйлд тендерийн даатгалын баталгаатай холбоотой харилцааг зохицуулсан. Энэхүү хууль нь 2022 оны 5 дугаар сарын 01-ний өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж эхэлсэн бөгөөд тендерийн даатгалын баталгааны төрлүүд, тавигдах шаардлага, хэрэгжүүлэх журмыг дэлгэрэнгүй байдлаар зохицуулсан байна.

(Дэлгэрэнгүй мэдээллийг судалгааны хэсгээс үзнэ үү)

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХЭСЭГ**НЭГ. ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ**

Орчин үеийн эдийн засагт төрийн худалдан авах ажиллагааны тогтолцоо нь төрийн санхүү болон эдийн засгийн бусад салбарын нөөцийг удирдах, төрөөс нийтийн хэрэгцээг хангах болон эдийн засгийг зохицуулах удирдлагын хэрэгсэл болон ашиглагдаж байна.

Төрийн худалдан авах ажиллагааны тогтолцооны төгс бус байдал нь төсвийн хөрөнгө үр ашиггүй зарцуулагдах, төрөөс авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээнүүд үр дүнгүй болох шалтгаан болж байна. Иймээс орчин үед улс, орон нутаг, бүс нутгийн хэмжээнд төрийн худалдан авах ажиллагааг төлөвлөх, зохион байгуулах, хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийх, хянах бүхий л үе шатанд цахим худалдан авалтын автомат системийг нэвтрүүлэх замаар төрийн худалдан авалтын процессыг боловсронгуй болгоход анхаарч байна.

Онолын хувьд авч үзвэл, төрийн худалдан авалт гэдэг нь Засгийн газар болон төрийн байгууллагуудаас төсвийн хөрөнгөөр бараа, ажил үйлчилгээг худалдан авах ажиллагааг хэлнэ. Ийм худалдан авалтыг төр өөрийн хэрэгцээнд (*тоног төхөөрөмж, зэвсэг гэх мэт*), олон нийтийн хэрэгцээг хангах (*үр тариа, хоол хүнсний нөөц бүрдүүлэх гэх мэт*) зорилгоор хийдэг.

Нийгэмд чиглэсэн эдийн засгийн утгаараа төрийн худалдан авалт нь эдийн засгийн орон зайн нэгдмэл байдлыг хангах, зах зээлийг хөгжүүлэх, өрсөлдөөнт орчныг хадгалах, бүс нутаг, хүн амын бүлгийг дэмжих, тодорхой аж ахуйн нэгж, салбарыг хөгжүүлэх гэх мэт бодлогын шинжтэй асуудлуудыг шийдвэрлэх төрийн бодлогын хүчирхэг, үр дүнтэй хэрэгсэл юм.

¹⁵³ Insurance Guarantee Schemes: quantitative impact of different policy options, 2021

https://www.astrid-online.it/static/upload/igs/_igs_jrc_technical_report_-_for_publication_front_back_tr_6.pdf

¹⁵⁴ Federal Acquisition Regulations System, Part 28-Bond and Insurance

https://www.acquisition.gov/far/part-1#FAR_1_101

Засгийн газрын худалдан авалт нь дараах хэд хэдэн чухал зорилгод үйлчилдэг:

- ✓ ихээхэн хэмжээгээр, өрсөлдөхүйц болон бөөний үнээр хийгддэг тул төсвийн хөрөнгийг хэмнэх;
- ✓ тодорхой бараа бүтээгдэхүүний хомсдлыг нөхөж байгаа учраас Засгийн газарт зах зээлийг зохицуулах боломжийг олгодог. Жишээлбэл, газар тариалангийн салбарт хүндрэл гарсан тохиолдолд үр тариа, элсэн чихэр гэх мэт хүнсний гол нэр төрлийн бараа, бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэх, дараа жилийн хувьд харьцангуй хямд үр нөөцөлж хөдөө аж ахуйг дэмжих;
- ✓ төрийн худалдан авалт нь эмзэг бүлгийн иргэдэд хямд, үнэгүй эм авах боломжийг олгох;
- ✓ Засгийн газраас үндэсний үйлдвэрлэгчдээ дэмжиж, үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг нь борлуулах баталгаа гаргах боломжийг олгох гэх мэт.

Түүнчлэн Засгийн газрын худалдан авалт нь төрөөс улс орны аюулгүй байдал батлан хамгаалах, хүнсний аюулгүй байдал, эрчим хүчний аюулгүй байдал зэрэг аюулгүй байдлын баталгааг хангах, боловсрол, эрүүл мэнд, шинжлэх ухаан, соёл зэрэг нийгмийн салбарыг хөгжүүлэх, байгалийн нөөц баялгийг хамгаалах бодлогын чухал хэрэгсэл юм. Мөн түүнчлэн Засгийн газраас төрийн худалдан авалтыг зохион байгуулахдаа төрийн захиалгат бүтээгдэхүүнийг нийлүүлэхэд татан оролцуулах замаар хувийн бизнес эрхлэгчид, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, жижиг аж ахуйн нэгж гэх мэт эдийн засгийн субъектүүдэд дэмжлэг үзүүлж, илүү үр ашигтай, шударга нөхцөлийг санал болгох замаар эдийн засгийн хөгжлийн тогтвортой байдлыг хангах, нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн тулгамдсан асуудлыг хурдан, тэнцвэртэй шийдвэрлэхэд чухал хувь нэмэр оруулдаг.

Гэвч төсвийн санхүүжилтээр төвлөрсөн худалдан авалт хийх ажиллагаа туйлын адармаатай байдаг. Эрх зүйн орчны хувьд байнга боловсронгуй болгох шаардлагатай байдаг бөгөөд олон тооны нарийн асуудлууд байдаг. Тухайлбал, баримт бичиг бүрдүүлэхээс эхлээд сонгон шалгаруулалтын дүнг давж заалдах, санхүүжилтийн сааталтай холбоотой асуудлуудыг журамлах нь нэлээд төвөгтэй зохицуулалт бөгөөд ихэнхдээ байгуулсан гэрээ нийлүүлэгчдэд ашиггүй болж хувирдаг. Хамгийн гол нь төрийн худалдан авах ажиллагааны явцад хууль зөрчигдөх, ажлын хэрэгжилт нь үр дүн багатай байх, авлига, хээл хахуультай холбоотой асуудлууд гардаг зэрэг нь нийгэмд эргэлзээ төрүүлж, Засгийн газарт итгэх итгэлийг бууруулж байна.

Төрийн худалдан авалтын үндэсний эдийн засаг дахь үр нөлөөг ихэвчлэн эдийн засгийн субъектүүдийн хоорондох өрсөлдөөний түвшин, түүний дотор төрийн захиалгыг хэрэгжүүлэх өрсөлдөөний түвшингээр тодорхойлдог.

Одоогийн байдлаар, ялангуяа эдийн засгийн хямралын үед Засгийн газрын худалдан авалт нь бизнесийг, тэр дундаа жижиг бизнесийг төрөөс дэмжих хамгийн чухал арга замд тооцогдож байна. Төрийн аж ахуйн нэгжид тодорхой бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг нийлүүлэх төрийн захиалгыг хүлээн авсан гэдэг нь тухайн аж ахуйн нэгжид үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнээ борлуулах баталгаа, мөн төлбөрийн үүргийг биелүүлэх, төлөх зуун хувийн баталгаа гэсэн үг юм.

Жижиг дунд бизнес эрхлэгчид Засгийн газрын захиалгыг авах нь илүү сайн чанартай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд нь хүчтэй түлхэц болдог гэж үздэг. Ялангуяа өрсөлдөөний үндсэн дээр худалдан авах төрийн захиалга нь улсын хэрэгцээнд зориулж бүтээгдэхүүн үйлчилгээг худалдан авах хамгийн үр дүнтэй хэрэгслийн нэг юм. Учир нь худалдан авах ажиллагааны энэ арга нь төсвийн хөрөнгийг үр ашигтай зарцуулах арга замыг тодорхойлох, Засгийн газрын захиалгыг байршуулах, боломжит үнийг хослуулах, илүү ашигтай хувилбарыг сонгох боломжийг олгодгоороо давуу талтай.

Төрийн захиалгын механизм нь бараа, ажил, үйлчилгээний улсын хэмжээний хэрэгцээг шаардагдах хэмжээгээр, шаардлагатай чанарын түвшинд хангах боломжийг бий болгодог бөгөөд эдийн засгийн субъектүүдийг дэмжих хэрэгсэл гэдэг утгаараа төрийн оролцоотойгоор эдийн засгийн тогтвортой харилцааг бий болгоход чухал ач холбогдолтой.

Төрийн худалдан авалтыг аналитик тооцоолол, Засгийн газрын удирдлагын объект ч гэж нэрлэдэг. Төрийн худалдан авалтын систем нь тодорхой шаардлага хангасан хүний нөөцийг шаарддаг, хууль ёсны бөгөөд нарийн зохион байгуулалттай, нарийвчилсан дэг журам, эрх зүйн зохицуулалт бүхий (*хөгжингүй орнуудад худалдан авах ажиллагааг зохион байгуулдаг мэргэжилтнүүдийн тоо нь төрийн байгууллага, аж ахуйн нэгжийн нийт ажилчдын 3-6% хооронд байдаг*) систем юм.

Төрийн худалдан авалтын онол, практик дээрх гурван үйл явцыг багтаасан худалдан авалтын мөчлөгийг дараах байдлаар авч үздэг. Үүнд:

- ✓ захиалгын бэлтгэл үе шат;
- ✓ захиалга байршуулах үе шат;
- ✓ захиалга биелүүлэх үе шат.

Эрх зүйн орчны хувьд авч үзвэл, захиалга байршуулах үйл явц нь хамгийн их зохицуулалтын дэмжлэгтэй байдаг. Гэсэн хэдий ч, төрийн худалдан авалтын үр ашгийг дээшлүүлэхийн тулд захиалгын үе шатанд онцгой анхаарал хандуулах хэрэгтэй бөгөөд үүнд: шинжээчдийн үзэж байгаагаар худалдан авалтын үр ашгийн 60 хүртэлх хувь нь хамаардаг. Захиалгын бэлтгэл шатанд худалдан авалтыг тодорхойлох, үндэслэл гаргах, хэрэгцээг нэгтгэх, ханган нийлүүлэгчдийн зах зээлийн судалгаа хийх (*маркетинг*), худалдан авалт ба бараа бүтээгдэхүүнийг цаг хугацаа, газар дээр нь төлөвлөх зэрэг ажиллагаанууд хийгдэнэ.

Тиймээс хууль тогтоомжоор гэрээний анхны үнийг тогтоож захиалга үүсгэхийг хуулиар журамлан зохицуулах шаардлагатай гэж үздэг. Үүний зэрэгцээ, ханган нийлүүлэгч, хэрэглэгчдийн эрсдэлийг (*санхүүгийн, даатгалын гэх мэт*) үнэлэх зохицуулалтыг тодорхой болгож, үүнд дүн шинжилгээ хийх, эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээг авах шаардлагатай. Мөн ханган нийлүүлэгчдийн хоорондох өрсөлдөөнийг (*энэ нь гэрээний үнийг бууруулахад хүргэдэг*) хангах, төрийн худалдан авагчдын төлөөллийг (*материаллаг болон ёс суртахууны хувьд*) урамшуулах арга хэмжээ авах нь чухал юм.

Худалдан авах ажиллагааны тайлангийн систем нь захиалга байрлуулахад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн стандарт, энэ чиглэлээрх улс орнуудын туршлагаас харахад төрийн худалдан авах ажиллагааны ил тод байдлыг хангах гол механизм нь төрийн цахим мэдээллийн систем, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл болж байна. Төрийн худалдан авах ажиллагаанд тавих хяналтын тухайд, төрөөс хяналт тавихыг илүүд үздэг бөгөөд арилжааны болон нийтийн бүтцэд хяналтыг шилжүүлэх нь зохисгүй гэж үздэг байна. Захиалгын гүйцэтгэлийн хяналтыг худалдан авагч тал хэрэгжүүлэх бөгөөд төрийн худалдан авах гэрээний нөхцөлийн биелэлтэд тоон болон чанарын үзүүлэлтээр хяналт тавьдаг байна.

Төрийн худалдан авах ажиллагааны аргачлал нь түүнийг хэрэгжүүлэх зохион байгуулалтын тодорхой арга хэмжээ, технологи юм. Аргачлалын гол зорилго нь: Засгийн газрын захиалгыг хэрэгжүүлэх, үр ашгийг дээшлүүлэхэд чиглэгдэнэ. Худалдан авалтыг зохион байгуулах арга нь ямар ажил, үйлчилгээг худалдан авах (*бараа бүтээгдэхүүн худалдан авах, зөвлөх үйлчилгээ гэх мэт*)-аас шалтгаалахаас гадна тухайн улс орны мэдээллийн дэд бүтцийн хөгжлийн түвшин (*худалдан авалт, маркетингийн систем*,

дуудлага худалдаа зохион байгуулах, гэрээний баримтжуулалтын цахим систем гэх мэт)-ээс ихээхэн хамаарна.

"Төрийн худалдан авалт" гэдэг нь Засгийн газрын хэрэгцээг хангах зорилгоор нийтийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагаа юм. Үнэндээ Засгийн газар худалдан авалтын дийлэнх хэсгийг хэрэгжүүлдэг бөгөөд зах зээлд худалдан авагчийн үүрэг гүйцэтгэдэг. Иймд хууль тогтоомжоор Засгийн газрын бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах ажиллагаа нь авлига болон албан тушаалтнуудын дур зоргоороо авирлах асуудлаас ангид гэдгийг баталгаажуулж, төрийн худалдан авалтын тодорхой тогтолцооны дагуу явуулдаг. Төрийн худалдан авалтын дүрмийн багц нь татвар төлөгчдийн хөрөнгийг нийтийн хэрэгцээнд зориулан зарцуулах боломжийг бүрдүүлж өгдөг.

Өндөр хөгжилтэй орнуудад төрийн худалдан авалт нь үндсэндээ зах зээлийн эдийн засгийг зохицуулах чухал хэрэгсэл болдог бөгөөд эцсийн эрэлт хэрэгцээг зохицуулахад Засгийн газрын худалдан авалт маш өндөр байдаг байна. Тухайлбал, хөгжингүй орнуудад ДНБ-ий 20-30%, цэрэг-аж үйлдвэрлэлд 50-аас дээш хувь нь зарцуулагддаг. Төрийн хэрэгцээнд зориулагдсан худалдан авалт нь зорилтот хөтөлбөрийн хүрээнд хийгддэг бөгөөд үүнийг төрийн өмчит тусгай компаниуд төрийн болон хувийн корпорацуудад захиалга өгөх замаар гүйцэтгэдэг.

Төрийн худалдан авалтыг тодорхой дүрэм, стандартын дагуу явуулдаг. Үүнд:

- ✓ бүх ханган нийлүүлэгчтэй харьцах тэгш, шударга байдал (үйл ажиллагаа, зохион байгуулалт, эрх зүйн хэлбэр, өмчлөлийн хэлбэр, бараа, ажил, үйлчилгээ, гарал үүсэл, үл хамааран бүх ханган нийлүүлэгчдэд төрийн худалдан авалтад оролцох тэгш боломжийг олгох);
- ✓ төсвийн хэмнэлт хийх (худалдан авалтын өртөг, боломж, гэрээний хяналт дээр үндэслэн худалдан авах ажиллагааны зөв аргыг сонгох);
- ✓ тайлагнах-худалдан авалтын бүх үе шат, гаргасан шийдвэрийн талаар бичгээр тайлан гаргаж, энэ мэдээллийг сонирхогч талуудад (аудитын байгууллага, олон нийтийн байгууллага, хэвлэл мэдээллийн байгууллагын төлөөлөгчид) өгөх;
- ✓ хариуцлага-төрийн байгууллагууд болон хувь хүн, шийдвэр гаргах албан тушаалтнууд нь бусад хуулийн субъектүүдтэй адил тэгш иргэний, захиргааны болон эрүүгийн хариуцлага хүлээх;
- ✓ мэдээллийн ил тод байдал-Төрийн худалдан авалт хийх эрхтэй худалдан авагч тендер шалгаруулалтын талаарх мэдээллийг төрийн худалдан авах ажиллагааны тусгай вэб порталд байрлуулах үүрэгтэй. Мөн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр мэдээлнэ. Нийлүүлэлтийн тендерт дурын ханган нийлүүлэгч оролцох;
- ✓ Төрийн худалдан авалтыг хууль тогтоомжид батлагдсан схемийн дагуу явуулдаг. Энэ нь гол төлөв тендерийн систем юм. Захиалагч, ханган нийлүүлэгчдийн хоорондын харилцааны гол арга бол төрийн худалдан авах ажиллагааны вэбсайт юм. Энэхүү вэбсайтаар дамжуулан ханган нийлүүлэгчид болзол бүхий шифрлэгдсэн нэрсийг авдаг бөгөөд ингэснээр тендерийн үеэр албан ёсны вэбсайт дээр тодорхой нөхцөлийг санал болгодог.

Төрийн худалдан авалт нь эдийн засгийн эерэг үр дүн, сайн засаглалыг бий болгоход чухал ач холбогдолтой гэж үздэг учраас Засгийн газрууд үндэсний тэргүүлэх зорилтуудынхаа хүрээнд байгаль орчин, эдийн засаг, нийгмийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх бодлогын нэмэлт зорилтуудыг хэрэгжүүлэхэд худалдан авах ажиллагааг стратегийн хэрэгсэл болгон ашигладаг.

Төрийн үйлчилгээний чанарыг сайжруулах, нийтийн эрх ашгийг хамгаалахын тулд төрийн худалдан авах ажиллагааг үр ашигтай, өндөр стандарттай явуулах шаардлагатай байдаг. Төрийн худалдан авалтыг эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих хөшүүрэг гэж үзэх хандлага улам нэмэгдсээр байна. Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (ЭЗХАХБ)-аас 2020 онд гаргасан "Төрийн худалдан авалтын шинэчлэл: ЭЗХАХБ-ын 2015 оны зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх" тайланд¹⁵⁵ улс төрийн нэмэлт зорилтууд болон эдийн засгийн өсөлтийн хооронд тодорхой хамаарал байна гэдгийг судалгаанд хамрагдсан улс орнууд хүлээн зөвшөөрч байгааг онцлон тэмдэглэжээ.

Улс орнуудын Засгийн газрууд нэмэлт зорилтууд хэрэгжүүлж хүрсэн ахиц дэвшлийнхээ талаарх мэдээллээ шат шатанд нэгтгэж тайлангаа илгээдэг. Ялангуяа төрийн ногоон худалдан авалт болон жижиг, дунд, үйлдвэрлэлийн (ЖДҮ) худалдан авалтын үр дүнг судалгаанд хамрагдсан орнуудын 70 орчим хувь нь үнэлж, мэдээлэл цуглуулдаг.

Төрийн худалдан авалт нь эрүүл мэнд, дэд бүтэц, эрчим хүч зэрэг үндсэн үйлчилгээг хүргэх боломжийг бий болгодог. Эрүүл мэндийн салбар нь Засгийн газрын зардлын дүнгээрээ хоёрт ордог том салбар бөгөөд авлигын эрсдэл бусад салбаруудтай харьцуулахад өндөр байдаг. ЭЗХАХБ-ын орнуудын иргэдийн гуравны нэг нь эрүүл мэндийн салбарыг авлигад өртсөн, эсхүл маш их авлигад өртсөн гэж үзсэн байна. Олон улсын судлаачид эмийн үнийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх нэгдсэн шаардлагыг боловсруулах, хоёр ба түүнээс дээш гэрээлэгч байгууллага хамтран төрийн худалдан авалт хийх замаар энэ салбарын авлигын түвшинг бууруулах боломжтой гэж үздэг.

Түүнчлэн дэд бүтэц, эрчим хүчний салбарт төрийн худалдан авалт нь чухал бөгөөд нарийн төвөгтэй ажиллагаанд тооцогдон авлигын эрсдэл өндөртэй байдаг. Дэлхийн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтын нийт хэрэгцээ 2030 он гэхэд 71 их наяд долларт хүрэх төлөвтэй гэсэн тооцоолол байдаг. Төрийн худалдан авалтын сайн менежмент нь хэмнэлт гаргах, бүтээмжийг нэмэгдүүлэх, үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулах боломжийг бий болгоно.

Төрийн худалдан авалтын стратеги нь Засгийн газруудад үндэсний болон орон нутгийн түвшинд инновацыг идэвхжүүлж, бүтээмж, хүртээмжтэй байдлыг сайжруулахад тусалдаг. ЭЗХАХБ-ын гишүүн орнуудын 81% нь төрийн худалдан авалтаар дамжуулан шинэлэг бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг дэмжих стратеги, бодлогоо боловсруулжээ. Энэ стратеги бодлогын үр дүн, хэрэгжилтийн дүнг 34% гэж үнэлсэн байна. ЭЗХАХБ-ын "Инновацад зориулсан төрийн худалдан авалт" тайланд дурдсанаар инновацын чиглэлээр төрийн худалдан авалт хийх гол зорилго нь шинэлэг бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ авах хүсэлт байгааг онцолжээ. Үүнээс үндэслэн төрийн худалдан авалт нь инновацыг дэмждэг гэж ойлгож болно.

Өөр нэг нийтлэг зорилго нь зардлыг бууруулах, эсхүл эрчим хүчний үр ашгийг нэмэгдүүлэх замаар одоо байгаа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний үр ашгийг нэмэгдүүлэх явдал юм. Улс орны Засгийн газрууд байгаль орчны сорилтыг даван туулахын тулд төрийн худалдан авалтыг ашигладаг. Төрийн ногоон худалдан авалт гэдэг нь тухайн бараа, үйлчилгээ нь хэрэглэгдэх бүх хугацааныхаа туршид байгаль орчинд бага хохирол учруулдаг бараа, үйлчилгээний худалдан авалт юм. Энэ нь байгаль орчинд ээлтэй

¹⁵⁵ Дайджест. Государственные закупки в период пандемии COVID-19, 2020
<https://ach.gov.ru/upload/pdf/Covid-19-procurement.PDF>

бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг бий болгохын тулд инновацыг гол хөдөлгөгч хүч болгодог бөгөөд Засгийн газрын зардлыг хэмнэдэг.

Төрийн ногоон худалдан авалтыг ашигладаг Засгийн газрууд хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах зэрэг шинээр гарч ирж буй байгаль орчны сорилтуудыг даван туулахад илүү сайн бэлтгэгдсэн байдаг. ЭЗХАХБ-ын бараг бүх орнууд Төрийн ногоон худалдан авалтыг дэмжих стратеги, бодлогоо боловсруулсан бөгөөд улс орнуудын 69% нь эдгээр стратегийн үр дүнг үнэлж байна.

ЭЗХАХБ-ын Төрийн худалдан авах ажиллагааны зөвлөлөөс төрийн худалдан авах ажиллагааг стратеги, нэгдсэн байдлаар ашиглах зааварчилгааг гаргажээ. Энэхүү баримт бичиг нь төсвийн хөрөнгийг оновчтой хуваарилах, төрийн зарцуулалтын үр ашгийг нэмэгдүүлэх, авлигын эрсдэлийг бууруулах зорилготой юм.

Төсвийн зарцуулалтын үр ашигтай практикийг хэрэгжүүлэх нь улс орнуудын Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудад (ТХЗ) хүрэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. НҮБ-ын Төслийн үйлчилгээний албаны (UNOPS) мэргэжилтнүүдийн үзэж байгаагаар 2030 он гэхэд ТХЗ-д хүрэхийн тулд жил бүр 3-5 их наяд ам.доллар шаардлагатай байна. Төсвийн үр дүнтэй зарцуулалт нь үргүй зардал багатай болон нийгэм, байгаль орчны тогтвортой байдлыг дэмжих зорилготой төрийн бараа, үйлчилгээний худалдан авалтаар дамжуулан энэ ачааллыг хөнгөвчлөх боломжтой гэж үздэг.

Европын Комисс төрийн худалдан авалтын ач холбогдлыг дараах байдлаар тодорхойлсон байна. Үүнд:

- ✓ Жил бүр ЕХ-ны орнуудын 250 мянга гаруй төрийн байгууллага ДНБ-ий 14 орчим хувьтай (жилд 2 их наяд евро) тэнцэх бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авдаг.
- ✓ Олон салбарт төрийн байгууллагууд гол хэрэглэгчид (*жишээлбэл, эрчим хүч, тээвэр, хог хаягдлын менежмент, нийгмийн хамгаалал, эрүүл мэнд, боловсрол*) байдаг.
- ✓ Төрийн салбар нь хөдөлмөр эрхлэлт, эдийн засгийн өсөлт, хөрөнгө оруулалтыг идэвхжүүлж, илүү шинэлэг, нөөц ба эрчим хүчний хэмнэлттэй, нийгэмд хүртээмжтэй эдийн засгийг бий болгох төрийн худалдан авалтыг ашигладаг.
- ✓ Өндөр чанартай төрийн үйлчилгээг орчин үеийн, сайн зохион байгуулалттай, үр ашигтай худалдан авах ажиллагааны тогтолцоогоор хангадаг.
- ✓ Төрийн худалдан авалтын үйл явцыг сайжруулах нь ихээхэн хэмнэлтийг бий болгодог. Тухайлбал, үр ашгийг 1% хүртэл нэмэгдүүлэхэд жилд 20 тэрбум ам.долларын хэмнэлт гаргах боломжтой.

Төрийн худалдан авалтын хувь хэмжээ нь тухайн орон бага, дунд, өндөр орлоготой эсэхээс үл хамааран бараг ижил байна. Дэлхийн банкны судалгаагаар төрийн худалдан авалтаар авах бараа, ажил, үйлчилгээний хувь хэмжээ бага орлоготой орнуудад дунджаар ДНБ-ний 13%, дунд орлоготой орнуудад ДНБ-ний 13.2%, өндөр орлоготой орнуудад ДНБ-ний 14%-тай тэнцүү байна. Гэхдээ ангиллууд дотроо мэдэгдэхүйц ялгаа байдаг. Тухайлбал, дунд орлоготой Ботсвана Улс ДНБ-ний 26%-тай тэнцэх хэмжээний төрийн худалдан авалтаар хийдэг бол мөн энэ бүлэгт багтах Шри Ланка Улсад төрийн худалдан авалт нь ДНБ-ний дөнгөж 6%-тай тэнцдэг. Бага орлоготой орнууд тухайлбал, Кени Улсад төрийн худалдан авалт ДНБ-ний 26%-тай тэнцүү байдаг бол Мадагаскар Улсад 5%-тай тэнцүү байна.

Дэлхийн банкны шинжээчдийн тэмдэглэснээр Европын орнуудын төрийн худалдан авалтын ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээ дараах байдалтай байна. Жишээлбэл, Швейцарт энэ үзүүлэлт 25%, Нидерландад 20%, Финландад 19%, Шведэд 16.5%-тай байна. Үүнтэй

төстэй нөхцөл хөгжиж буй томоохон орнуудад ажиглагджээ. Үүнд: Бразил, Вьетнам, Египет, Энэтхэг, Пакистан, Турк, Өмнөд Африкт төрийн худалдан авалтын эзлэх хувь ДНБ-ний 20%-иас давж байна.

Зарим орны хувьд эсрэгээрээ төрийн худалдан авалтын эзлэх хувь буурч байгаа бөгөөд энэ нь тэдний үйлчилгээ үзүүлэх боломж хязгаарлагдмал байдагтай холбоотой. 2018 онд *Бүгд Найрамдах Ардчилсан Конго, Йемен, Камерун, Нигер, Судан, Өмнөд Судан* зэрэг улсын төрийн худалдан авалт ДНБ-ний 5 хүрэхгүй хувийг бүрдүүлсэн байна. Дэлхийн банкны мэдээлснээр 2018 онд төрийн худалдан авалт 11 их наяд ам.доллар болсон нь дэлхийн нийт 90 их наяд ам.долларын ДНБ-ний 12%-тай тэнцсэн байна.

Орчин үед иргэдийн зүгээс төр засгийн ил тод, хариуцлагатай байдлыг шаардаж, улмаар төрийн үйл ажиллагаанд оролцох оролцоо илүү нэмэгдэх болсон. Энэ нь төсвийн хөрөнгийн менежментийн үр ашгийг дээшлүүлэх шаардлагатай салшгүй холбоотой юм. Тиймээс төрийн худалдан авах ажиллагааны тогтолцоо нь олон нийтийн анхаарлын төвд байдаг байна.

Төрийн худалдан авах ажиллагааны ил тод, сайн зохион байгуулалттай тогтолцоо нь төрийн салбар (*Засгийн газар, төрийн байгууллагууд, төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүд*), хувийн бизнес эрхлэгчид, иргэд болон оролцогч бүх талуудад ашигтай. Төрийн худалдан авах ажиллагааг үр ашигтай хэрэгжүүлэх нь эдийн засгийн өсөлт, төсвийн хөрөнгө оруулалтыг үр ашигтай зарцуулах үндсэн нөхцөл болдог. Харин эсрэгээрээ, муу засаглал нь төсвийн хөрөнгийг үр ашиггүй зарцуулж, нэмэлт зардал гаргаж, тавьсан зорилгодоо хүрэхэд хүндрэл учруулдаг байна.

Төрийн худалдан авах ажиллагаанд оролцогчдод хууль тогтоомжийн хүрээнд тендерийн баталгаа (*bid security deposits*), гүйцэтгэлийн баталгаа (*performance guarantee*) болон шалгуур үзүүлэлт тогтоосон талаар:

Бараа, ажил, үйлчилгээ нийлүүлэгчид тендерт оролцоходоо байгуулах гэрээнийхээ төрөл, учирч болзошгүй эрсдэл, зардал зэрэг олон хүчин зүйлсийг үнэлэх шаардлагатай болдог. Аж ахуйн нэгж (ААН), байгууллагууд тендерийн баталгаа, гүйцэтгэлийн баталгаа зэрэг мөнгөн баталгааны шаардлагыг тендерт оролцоход учирдаг саад бэрхшээл гэж үздэг. Ялангуяа жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдэд дээрх шаардлагуудыг хангах нөөц боломж хязгаарлагдмал байдаг. Гэвч эдгээр баталгаа нь бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авагч болон нийлүүлэгч аль алиныг хамгаалахад чиглэдэг. Санхүүгийн зохистой арга хэрэгслийг ашигласнаар талуудын эрсдэлийг бууруулж, улмаар төрийн худалдан авах ажиллагааны үйл явцыг илүү үр дүнтэй болгож болдог. Эрсдэлийг бууруулах хамгийн сайн стратеги бол худалдан авах ажиллагааны гүйцэтгэлийн шатанд нийлүүлэгч буюу гүйцэтгэгчийг худалдан авагчийн ашиг сонирхолд харшлах, хохироох үйлдэл гаргахаас “хамгаалах” хөшүүрэг бий болгох явдал юм.

Санхүүгийн тодорхой шаардлагууд нь худалдан авагчийг хамгаалахаас гадна худалдан авалтын гэрээний үүргийг хангуулахад үр дүнтэй байдгаараа тустай хэрэгсэл болох юм.

Дэлхийн Банк Группээс 2017 онд нийтэлсэн “Худалдан авах ажиллагааны шалгуур үзүүлэлт: 180 улсын төрийн худалдан авалтын зохицуулалтын тогтолцоог үнэлэх нь”¹⁵⁶ тайланд тендерийн болон гүйцэтгэлийн баталгааны талаар дурдсан байна. Үүнд:

- ✓ Санал ирүүлэх, хүлээн авах шатанд бүх оролцогчдоос хариуцлагатай оролцохыг баталгаажуулж “тендерийн баталгаа” шаардаж болно.

¹⁵⁶ Benchmarking public procurement, 2017, Assessing public procurement regulatory systems in 180 economies, World Bank Group <https://documents1.worldbank.org/curated/en/121001523554026106/Benchmarking-Public-Procurement-2017-Assessing-Public-Procurement-Regulatory-Systems-in-180-Economies.pdf>

- ✓ Гэрээний үүргийг гүйцэтгэх шатанд шалгарсан /эрх авсан нийлүүлэгч, эсхүл гүйцэтгэгчээс гэрээний үүргийн биелэлтийг бүрэн хангахыг баталгаажуулж “гүйцэтгэлийн баталгаа” шаардаж болно.
- ✓ Гэрээний үүргийг гүйцэтгэж дууссан (*хэсэгчлэн, эсхүл бүрэн*) худалдан авагч байгууллага нийлүүлэгчид цаг тухайд нь төлбөрийг олгох зэрэгт баталгаа гаргаж болох юм.

Эхний хоёр баталгаа нь худалдан авагчийг хамгаалахад чиглэж байгаа бол гурав дахь нь худалдан авагч байгууллагын гэрээний үүргээ биелүүлэхийг шаардсан баталгаа болох бөгөөд ялангуяа жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийн санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангахад чухал үүрэгтэй юм. Эдгээр арга хэрэгслүүдийг ашиглах нь талуудад эрсдэлийг хуваалцах баталгаа болж, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага (НҮБ)-ын Худалдан авах ажиллагааны чадавхыг бэхжүүлэх төвөөс гаргасан зөвлөмжид нийцэж байгаа юм.¹⁵⁷

Гэрээний төлбөр хугацаандаа хийгдэхгүй байх нь нэн ялангуяа эргэлтийн хөрөнгө багатай жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдэд тендерт оролцоход нь саад болж, санхүүгийн эрсдэл үүсгэж байдаг. Тендерийн төлбөрийн хугацаа хойшлогдох, хугацаа хэтрэх явдал нь олон улс оронд гардаг бөгөөд ялангуяа дэд бүтэц, ажил гүйцэтгэх гэрээнд түгээмэл байна. Ийнхүү улс орнууд дээрх асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд тодорхой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлсэн байдаг. Тухайлбал, ЕХ-ны 2011 оны Бараа, үйлчилгээний хугацаа хэтэрсэн төлбөрийн удирдамж, Кени Улсын 2015 оны Төрийн худалдан авалт болон актив худалдах тухай хууль, Уганда Улсын Төрийн худалдан авалт болон хөрөнгө захиран зарцуулалтын тухай хуулийн шинэтгэл зэргийг энд дурдаж болох юм.

Санхүүгийн хүчин зүйлс нь төрийн худалдан авах ажиллагаанд оролцох, төрд бараа, үйлчилгээ нийлүүлэх сонирхолд нөлөөлөх гол хүчин зүйл болж байдаг бөгөөд нийлүүлэгчдийг тэгш боломжоор хангах зохих эрх зүйн орчинтой байх нь чухал юм.

Тендерийн баталгаа нь оролцогчдоос хариуцлагатай оролцох, тендерийн хүчинтэй хугацаа дуусахаас өмнө саналаа татахгүй байхыг баталгаажуулж байдаг. Тендерийн баталгааны хэмжээг хэрхэн тогтоох тал дээр шалгарсан сайн туршлага байхгүй боловч хэмжээ нь оролцоход саад учруулах хэмжээний өндөр бус, үндэслэлгүй санал гаргах хэмжээний бага биш байх ёстой гэдэг дээр санал нийлдэг.

Баталгааны хэмжээг тогтооход хэт өндөр бус, хэт бага бус байлгаж, тэнцвэртэй тогтоох нь нэн ялангуяа хөрөнгийн хэмжээ бага жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдэд чухал юм. Энэ утгаараа баталгааны хэмжээ нь тохиромжтой байгаад зогсохгүй төрөл бүрийн хэрэгслийг ашиглах боломжоор хангах чухал. Тухайлбал, тендерийн баталгааг бэлэн мөнгөөр ирүүлэх шаардлага нь эргэлтийн хөрөнгө бага жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийн тендерт оролцоход нь саад учруулж болзошгүй юм.¹⁵⁸

Тендертэй холбоотой баталгааг хууль, эрх зүйн актаар тогтоож, тендерийн баримт бичигт тусгасан байна. Судалгаанд авагдсан 180 улсаас 156-д нь тендерийн баталгаа шаарддаг байна. Эдгээр 156 улсын 70 орчим хувьд нь тендерийн баталгааны хэмжээг тендерийн гэрээний үнийн дүнгийн тодорхой хувиас хэтрэхгүй байна гэж холбогдох хууль тогтоомжуудад тусгасан байна. (*Судалгаанд хамрагдсан 180 улсын жагсаалтыг Хаесралт 1-ээс дэлгэрүүлж үзнэ үү*) Тус хувь нь 0.5%-аас (Украин) 10 % (Гренада, Панам, Серб, Зүүн Тимор зэрэг улсад)-ийн хооронд хэлбэлзэж байна. Бахрейн, Этиоп, БНХАУ,

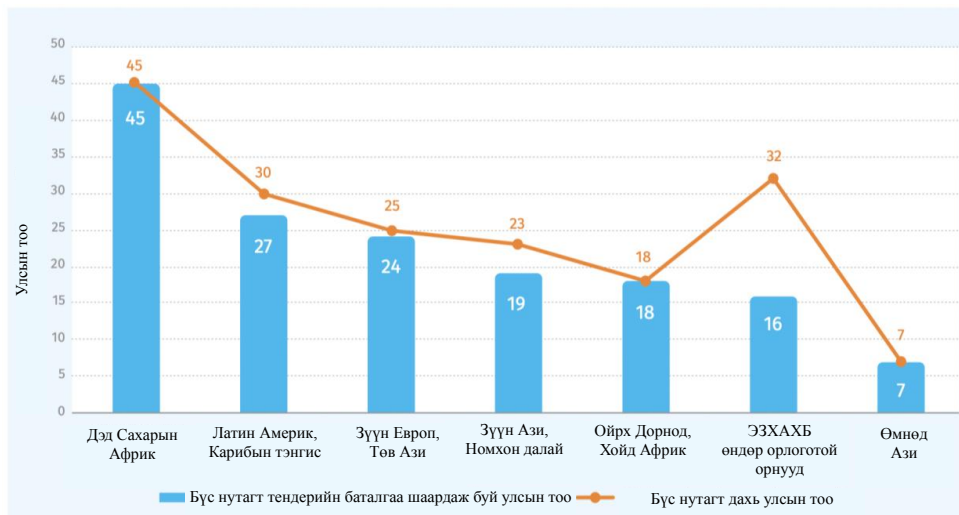
¹⁵⁷ Risk Management in Public Procurement

http://www.unpcdc.org/media/401926/risk_management_in_public_procurement_final_2012.pdf

¹⁵⁸ Тендерийн баталгааны хэмжээ, төрөлтэй холбоотой зохицуулалтыг НҮБ-ын Олон улсын худалдааны эрх зүйн комиссын Төрийн худалдан авалтын тухай загвар хуульд тусгасан. UNCITRAL Model Law on Public Procurement (2011), https://uncitral.un.org/en/texts/procurement/modellaw/public_procurement

Тайвань зэрэгт холбогдох хууль тогтоомжоор тендерийн баталгааны дээд хэмжээ (хувь)-г заахаас гадна тендерийн баталгааны тогтоосон хэмжээний дээд хязгаарыг тогтоож байна.

Зураг 1. Тендерийн баталгаа шаардаж буй улс орнуудын тоо, бүс нутгаар

Source: Benchmarking Public Procurement 2017 database.
Note: No data are available for one economy.

Колумби, Гондурас, Непал, Турк зэрэг нийт 13 улсад тендерийн баталгааны доод хэмжээг заасан бол дээд хэмжээнд хязгаар тавиагүй буюу худалдан авагч байгууллага өөрөө тогтоох боломжтой байдлаар зохицуулсан байна. *Канад, Чили, АНУ* зэрэг улсууд баталгааны хэмжээг тогтоох өөр өөр тогтолцоотой байна. Тухайлбал, *Канад Улсад* баталгааны төрлөөс хамааран баталгааны хэмжээ өөрчлөгдөх бол *АНУ-д* тендерийн баталгааны хэмжээ тендерийн үнийн дүнгийн 20%-аас багагүй, 3 сая ам.доллараас хэтрэхгүй байна гэж заасан байна.¹⁵⁹

Ихэнх улс орнууд тендерийн баталгааны хэмжээтэй холбоотой асуудлыг тодорхой хэмжээгээр хуульчлан зохицуулж байгаа бол 32 улсад тендерийн баталгааны хэмжээг худалдан авагч байгууллага өөрөө тогтоох бөгөөд тендерийн баталгааны дээд, доод, тогтмол хэмжээ зэргийг заагаагүй байна.

Гүйцэтгэлийн баталгааны (performance guarantee) шаардлагыг уян хатан тогтоох нь:

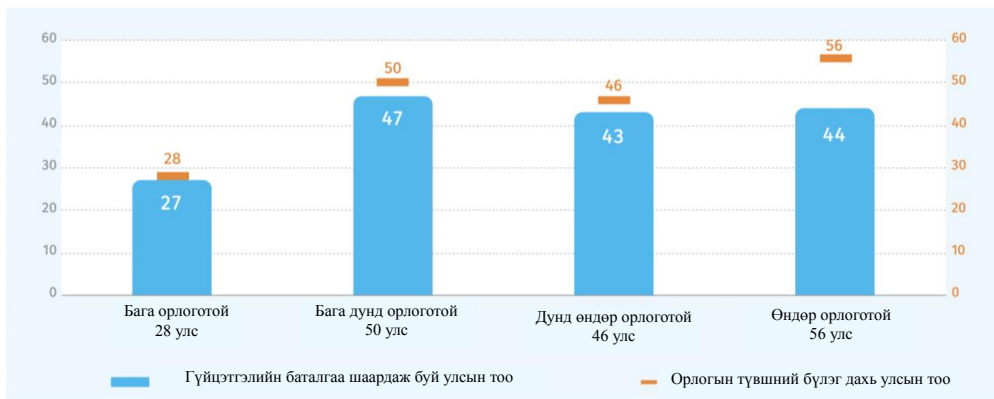
Гүйцэтгэлийн баталгааны шаардлага нь гэрээний үүргийг гүйцэтгэх хугацаан дахь төрийн худалдан авах ажиллагааны бүх талуудад ашигтай юм. Гүйцэтгэлийн баталгаа нь худалдан авагчдыг гэрээний үүрэг дутуу биелүүлэхээс хамгаалж байгаа бол гүйцэтгэгчийг гэрээний үүргээ бүрэн гүйцэд биелүүлэх хөшүүрэг болдог.

Судалгаанд хамрагдсан 180 улсаас зөвхөн 14 улс гүйцэтгэлийн баталгаа шаарддаггүй бол эдгээрээс 7 нь (*Австрали, Хонконг ЗЗОБ, БНХАУ, Ирланд, Шинэ Зеланд, Сингапур, Словак, Швед* зэрэг) өндөр орлоготой улс байна. Өндөр орлоготой улсуудаас бусад бүх улсад, ялангуяа судалгаанд хамрагдсан дийлэнх бага орлоготой улсууд гүйцэтгэлийн баталгаа шаарддаг байна. Гүйцэтгэлийн баталгаа нь худалдан авагчдыг гэрээний үүрэг

¹⁵⁹ АНУ-ын Засгийн газрын худалдан авалт <https://ustr.gov/issue-areas/government-procurement>

дутуу биелүүлэхээс хамгаалах механизм мөн боловч нийлүүлэгчдэд саад учруулах ёсгүй юм. Үүний тулд холбогдох хууль тогтоомжоор гүйцэтгэлийн баталгааны төрөл бүрийн сонголтоор хангах нь чухал. Судалгаанд хамрагдсан улсуудын зөвхөн 77 нь нийлүүлэгчдийг сонголтоор хангадаг байна. Үүнээс *Коста Рика, Косово, БНХАУ болон Тайвань* нь нийлүүлэгчдийг хамгийн өргөн сонголтоор хангаж байна.

Зураг 2. Бага орлоготой улсууд өндөр орлоготой улсуудтай харьцуулахад гүйцэтгэлийн баталгаа шаардах нь элбэг байна

Source: Benchmarking Public Procurement 2017 database.

Гүйцэтгэлийн баталгааны хамгийн түгээмэл хэрэглэгдэж буй төрөл нь баталгаат чек, хадгаламжийн сертификат, гүйцэтгэлийн бонд, **даатгалын баталгаа** аккредитив юм. Үүнээс гадна, бэлэн мөнгө (*Ангол, Этиоп, Итали, Казахстан*), банкны баталгаа (*Алжир, АНЭУ, Узбекистан*) болон шуудангийн мөнгөн ордер (*АНУ*) зэрэг баталгааны төрлийг ашигладаг байна. Харин *Камерун, Доминиканы БНУ, ОХУ, Сенегал, Турк, Вьетнам* зэрэг улсууд гүйцэтгэлийн баталгааны хязгаарлагдмал сонголтыг санал болгодог байна.

Гүйцэтгэлийн баталгааны бэлэн мөнгөн төрлүүд нийлүүлэгчдэд илүү их санхүүгийн дарамт учруулдаг бөгөөд гэрээний үүрэг бүрэн хэрэгжиж, хүлээн авагч тал зөвшөөрөх хүртэл мөнгийг хадгалах ёстой байдаг. Судалгаанд хамрагдсан 180 улсаас ганцхан *Мексик Улсад* гүйцэтгэлийн баталгааг зөвхөн бэлэн мөнгөөр бүрдүүлэхийг шаарддаг байна. Бусад бүх улсад бэлэн мөнгөний оронд хоёр нэмэлт хувилбарыг санал болгодог. *Ангол, Киргиз, Гамби, Танзани* зэрэг улсууд гүйцэтгэлийн баталгааг бэлэн мөнгөөр шаардах эрхтэй байдаг байна. *Афганистан, Филиппин, Сьерра Леон* болон 6 улс гүйцэтгэлийн баталгааны төрлийг нарийвчлан заагаагүй бөгөөд зөвхөн тендерийн баримт бичигтээ тусгадаг байна.

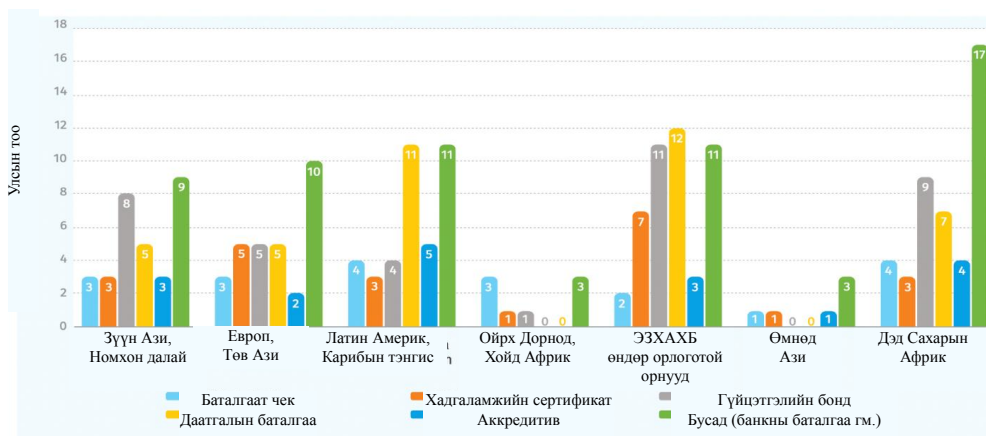
Тендерийн баталгааны нэгэн адилаар гүйцэтгэлийн баталгааны төрлийн хувьд шалгарсан олон улсын сайн туршлага гэж байхгүй байна. Үүнд: зах зээлийн нөхцөл байдал, салбарын стандарт, шаардлагууд, тендерийн төрөл, худалдан авах бараа, гүйцэтгэх ажил, үйлчилгээ, гэрээний үнийн дүн зэрэг олон хүчин зүйл нөлөөлдөг байна.

Үүнээс гэрээний үнийн дүнгийн бага хувьтай тэнцэх гүйцэтгэлийн баталгаа болон гүйцэтгэлийн баталгааны төрлийн өргөн сонголтоор хангах явдлыг сайн туршлага гэж үзэж болох юм. Харин гүйцэтгэлийн баталгааны төрлийг худалдан авагч өөрөө тогтоодог, мөн санал болгож буй хэлбэрүүд нь хязгаарлагдмал нөхцөлд жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийн оролцох боломж хязгаарлагдаж болзошгүй юм.

Худалдан авах ажиллагаанд оролцогчийн тендерийн баталгаа, урьдчилгаа төлбөрийн болон гүйцэтгэлийн баталгааг даатгалын баталгаагаар зохицуулж буй эсэх:

Дээрх судалгаанаас үзэхэд **даатгалын баталгааг** ¹⁶⁰ Латин Америк, Карибын тэнгисийн орнууд болон ЭЗХАХБ-ын өндөр орлоготой улсууд өргөн хэрэглэж байгаа бол Ойрхи Дорнод, Хойд Африк болон Өмнөд Азийн бүс нутагт хэрэглэдэггүй байна.

Зураг 3. Даатгалын баталгаа болон аккредитивийг Өмнөд Ази болон Ойрхи Дорнод, Хойд Африкт хэрэглэхгүй байгааг графикаар дүрсэлсэн байдал

Source: Benchmarking Public Procurement 2017 database.

Даатгалын хууль тогтоомжийн хүрээнд даатгалын үйлчилгээ төрлүүдийг хэрхэн тусгасан талаар:

Даатгал нь олон төрөлтэй байдаг бөгөөд тэдгээрийг даатгалын харилцааны шинж чанар, хугацаа, зорилго зэргээс хамааруулж ангилдаг. Ихэнх улс орнуудад даатгалын төрлүүдийг дараах ерөнхий нийтлэг байдлаар ангилдаг байна. Үүнд:

- ✓ Тээврийн хэрэгслийн даатгал. ¹⁶¹ Энэ даатгал нь тээврийн хэрэгсэлтэй холбоотой ослын гэмтлийн үед санхүүгийн хохирлоос хамгаалдаг. Машины эвдрэл, хулгайд алдах, бусдын биед гэмтэл учруулах, эд хөрөнгийн хохирол учруулсан тохиолдолд хуулийн хариуцлага хүлээлгэх, эрүүл мэндийн даатгал, гэмтэл, нөхөн сэргээх зардал, алдсан цалин, оршуулгын зардал гэх мэт даатгалуудыг хамруулжээ.
- ✓ Илүү даатгал (Gap) Энэ даатгалыг бүхэлд нь даатгаагүй тохиолдолд илүүдэл зардлыг нөхдөг байна. Жишээ нь: урьдчилгаа төлбөр багатай, зээлийн хүү өндөр, 60 сар ба түүнээс дээш хугацаатай автомашин худалдан авах этгээдэд санал болгодог даатгал юм.
- ✓ Эрүүл мэндийн даатгал. Энэ даатгал нь эмчилгээний зардлыг нөхөн олгодог. Шүдний даатгал нь эрүүл мэндийн даатгалтай адил даатгуулагчдын эмчилгээний зардлыг төлдөг. Ихэнх улс оронд эрүүл мэндийн даатгал нь ажил олгогчийн тэтгэмжийн нэг хэсэг болдог байна.

¹⁶⁰ Даатгалын баталгаа гэдэг нь даатгалын компанийн зүгээс даатгуулагчдаа даатгасныг баталгаажуулан өгч буй баримт бичиг юм.

¹⁶¹ <https://en.m.wikipedia.org/wiki/Insurance>

- ✓ Орлого хамгаалах даатгал. Даатгуулагч нь тахир дутуу болох, өвчин болон бэртэл гэмтлийн улмаас ажиллах чадваргүй болсон тохиолдолд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлдэг. (*ипотекийн зээл, зээлийн карт*) Тахир дутуу болон нэмэгдэл даатгал, нөхөн олговрын даатгал, гэмтлийн улмаас ажлаа алдсан тохиолдолд эмчилгээний зардлыг олгодог байна.
- ✓ Гэмтэл ослын даатгал. Даатгуулагч нь гуравдагч этгээдийн улмаас учирсан хохирлыг даатгуулах хэлбэр юм. Үүнд: автомашины даатгал, ажилчдын нөхөн олговор, зарим хариуцлагын даатгалуудыг хамруулна. Мөн Терроризмын даатгал гэж байна. Энэ нь террорист үйл ажиллагааны улмаас учирсан хохирлыг нөхөн олгодог. Жишээ нь: АНУ-ын 2001 оны 9 дүгээр сарын 11-ний өдөр дэлхийн хоёр ихэр цамхаг террорист халдлагад өртсөний дараа Терроризмын эрсдэлийн даатгалын тухай хуулийг баталж, түүний дагуу даатгуулсан хохирлыг нөхөн олгох хөтөлбөрийг бий болгосон. Мөн дэлхийн хэмжээнд хүн хулгайлах, барьцаалах, саатуулах, улстөрийн золиос болох зэрэг асуудал их байдгаас урьдчилан сэргийлэн аюулаас хамгаалах зорилгоор даатгадаг байна.
- ✓ Амьдралын даатгал. Энэ даатгалд, нас барсан этгээдийн гэр бүлд нэг удаагийн мөнгөн тэтгэмж олгох, даатгуулагчийг оршуулах зардлыг тусгайлан олгодог байна. Амьдралын даатгалын бодлого нь нэг удаагийн мөнгөн тусламж, эсхүл амьдралын аннуитет¹⁶² жил бүр төлөх хэлбэрээр боломжийг олгодог. Аннуитетүүд төлбөрийн урсгалыг хангадаг, даатгалын компаниудаас гаргадаг, даатгал гэж зохицуулагддаг.
- ✓ Оршуулгын даатгал. Энэ нь нас барсны дараах оршуулгын зардлыг нөхөн олгох зорилгоор төлдөг даатгалын эртний төрөл юм. Грек, Ромчууд энэ оршуулгын даатгалыг анх нэвтрүүлсэн байна.
- ✓ Эд хөрөнгийн даатгал. Үл хөдлөх хөрөнгийн даатгал нь гал түймэр, хулгай, цаг агаарын улмаас учирсан хохирол зэрэг үл хөдлөх хөрөнгийн эрсдэлээс хамгаалдаг. Галын даатгал, үерийн даатгал, газар хөдлөлтийн даатгал, орон сууцны даатгал, далайн усны даатгал, уурын зуухны даатгал зэрэг төрөлжсөн даатгалын хэлбэрүүдтэй. Мөн ослын даатгалтай адил нисэх онгоцны даатгал, бойлерийн даатгал, барилгачдын эрсдэлийн даатгал, тариаланчид, тариа тарихтай холбоотой даатгал, газар хөдлөлтийн даатгал, гамшиг, орон сууц, түрээсийн, далайн, бондын баталгаа, галт уулын, хар салхины гэсэн даатгалын төрлүүдтэй.
- ✓ Хариуцлагын даатгалын төрөлд нийтийн хариуцлага, албан тушаалын болон мэргэжлийн хариуцлагын даатгал, байгаль орчны хариуцлагын даатгал, бизнесийн хариуцлага алдсан даатгал, шагнал, нөхөн төлбөрийн даатгалууд хамрагдана.
- ✓ Төлбөр хамгааллын даатгал. Энэ даатгалд ипотекийн даатгал, зээлийн картууд, худалдааны зээлийн даатгал, барьцаа хамгаалах даатгал гэсэн төрлүүд хамрагдана.
- ✓ Кибер халдлагын даатгал. Корпорацуудыг интернэтэд суурилсан эрсдэл, мэдээлэл технологийн дэд бүтэц, мэдээллийн нууцлал алдагдах эрсдэл, хариуцлага, түүнтэй холбоотой эрсдэлээс хамгаалахад чиглэгдсэн бизнесийн даатгал юм.

¹⁶² Аннуитет даатгал гэдэг нь тэтгэврийн өмнөх үе шатанд авч үздэг хадгаламж. Өөрөөр хэлбэл, амьдралын туршид даатгалд оруулсан хөрөнгийг орлогод хувиргаж, сар бүр тулгаж, баталгаажуулдаг байна. Хадгаламжийг ингэж хуримтлуулахад инфляцын нөлөөгөөр үнэ цэнэ алдах, эрсдэл багатай байх давуу талтай байна.

- ✓ Бусад даатгалд бүх эрсдэлийг хамруулсан даатгалууд багтана. Автомашины даатгал, амьтдын даатгал, бизнесийн алдагдал, батлан хамгаалах, гадаадын даатгал, түрээсэлсэн байгууллагын даатгал, хуулийн зардал, хэвлэл мэдээлэл, цацраг идэвхт бодистой холбоотой осол, гэрийн тэжээвэр амьтан, эд хөрөнгийн бохирдол, татвар, байр өмчлөл, аялал жуулчлал, сургалтын, зээлийн хүүгийн даатгал, гэр бүл салалтын даатгал гэсэн төрлүүдийг хамруулжээ.

ХОЁР. ГАДААД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

2.1 БҮГД НАЙРАМДАХ ЛАТВИ УЛС

Тус улс нь 2004 онд ЕХ-д гишүүнээр элсэн орсон. Энэ үеэс Европын интеграцчлалын үнэт зүйлс, эдийн засаг, эрх зүйн зарчимд суурилсан нийгмийн өөрчлөлтийг эхэлсэн бөгөөд төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах үйл ажиллагаатай холбоотой харилцааг ЕХ-ны эрх зүйн актуудтай нийцүүлэн шинээр боловсруулан баталсан. Төрийн худалдан авалтыг БНЛатви Улсад Цахим худалдан авах ажиллагааны систем (*Elektronisko Iepirkumu Sistēma-EIS*) вэбсайт дээр байршуулдаг. Сангийн яамны харьяа Худалдан авах ажиллагааны хяналтын алба (*Procurement Monitoring Bureau*) нь төрийн худалдан авалтад хяналт тавьдаг.

1. Төрийн худалдан авах ажиллагааны эрх зүйн орчин:

БНЛатви Улсад төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах үйл ажиллагаатай холбоотой харилцааг 2016 оны 12 дугаар сарын 29-ний өдөр батлагдан 2017 оны 3 дугаар сарын 01-ний өдрөөс хэрэгжиж эхэлсэн БНЛатви Улсын Төрийн худалдан авалтын тухай хууль (*Public Procurement Law*)¹⁶³ болон төрийн худалдан авалтын талаар тус улсын Засгийн газраас батлан гаргасан заавар, журмууд, ЕХ-ны Парламент (*EU Parliament*), Европын Зөвлөлөөс (*Council of the European Union*) баталсан удирдамж, стандарт баримт бичгүүдийн дагуу зохицуулдаг байна.

Тухайлбал, Засгийн газрын 2017 оны 129 дугаартай Төрийн ногоон худалдан авалтад тавих шаардлага, түүнийг хэрэгжүүлэх журам (*Requirements for Green Public Procurement and Procedures for Application*)¹⁶⁴, 2014 оны 673 дугаартай Хүнс, нийтийн хоолны үйлчилгээ худалдан авахад байгаль орчны шалгуур үзүүлэлт хэрэглэх, үнийн саналын шалгуур тогтоох журам¹⁶⁵, Худалдан авах ажиллагааны нийтлэг толь бичиг (*Common procurement vocabulary CPV*)¹⁶⁶ буюу ЕХ-оос баталсан, төрийн худалдан авалтад ашигладаг үгсийн сан, Төрийн худалдан авалтын талаарх ЕХ-ны удирдамжууд (*EU directives on public procurement, 2014/24 and 2014/25*)¹⁶⁷ болон холбогдох бусад эрх зүйн баримт бичгүүдээр зохицуулдаг.

2. Төрийн худалдан авах ажиллагаанд оролцогчдод хууль тогтоомжийн хүрээнд ямар баталгаа, шалгуур тогтоосон талаар:

БНЛатви Улсын Төрийн худалдан авалтын тухай хуулийн 5 дугаар бүлгийн 45-46 дугаар зүйлд **тендерт оролцогчийн эдийн засаг, санхүүгийн болон техник, технологи, мэргэжлийн чадавхын шалгуур үзүүлэлтийг хуульчилсан ба** захиалагч нь гэрээ байгуулах эрх зүйн чадамжаас гадна төрийн худалдан авалт хийхдээ эдийн засгийн оператор¹⁶⁸-т (*гүйцэтгэгчид*) мэргэшлийн түвшинд тавих дараах шаардлагыг тендерийн баримт бичигт тусгасан. Үүнд:

¹⁶³ БНЛатУлсын Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль
<https://likumi.lv/ta/en/en/id/287760-public-procurement-law>

¹⁶⁴ БНЛатви Улсын Төрийн ногоон худалдан авалт
<https://www.varam.gov.lv/en/green-public-procurement>

¹⁶⁵ [БНЛатви Улсын Хүнс, нийтийн хоолны үйлчилгээ худалдан авах журам](https://www.researchgate.net/publication/323659752_Regulations_of_public_food_procurement_opportunities_and_challenges)
https://www.researchgate.net/publication/323659752_Regulations_of_public_food_procurement_opportunities_and_challenges

¹⁶⁶ БНЛатви Улсын Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль
<https://likumi.lv/ta/en/en/id/287760-public-procurement-law>

¹⁶⁷ ЕХ-ны төрийн худалдан авах ажиллагааны удирдамж
https://ec.europa.eu/environment/gpp/eu_public_directives_en.htm

¹⁶⁸ Эдийн засгийн оператор гэдэг нь зах зээлд барилгын ажил гүйцэтгэх, бүтээгдэхүүн нийлүүлэх, үйлчилгээ үзүүлэхийг санал болгож буй хувь хүн буюу хуулийн этгээд (гүйцэтгэгч)-ийг хэлнэ.

Эдийн засаг, санхүүгийн чадавхын талаар:

1.Худалдан авах ажиллагааны гэрээг гүйцэтгэхэд операторын эдийн засаг болон санхүүгийн чадавхтай холбогдуулан захиалагч дараах шаардлагыг тавьдаг. Үүнд:

- ✓ худалдан авах гэрээнд заасан бараа, ажил, үйлчилгээний эргэлтийг оролцуулсан жилийн санхүүгийн эргэлтийн доод хэмжээ;
- ✓ эдийн засгийн операторын санхүүгийн үзүүлэлтүүд;
- ✓ мэргэжлийн эрсдэлийн даатгал.

2.Жилийн санхүүгийн эргэлтийн доод хэмжээ нь худалдан авах гэрээний үнийн дүнг 2 дахин нэмэгдүүлснээс хэтрэхгүй байх ба барилгын ажил, зарим эрсдэлтэй үйлчилгээ, ханган нийлүүлэх ажиллагаанд энэ шаардлага хамаарахгүй. Худалдан авагч тал тендерийн баримт бичигт энэхүү нөхцөлийг зааж өгнө.

3.Хэрэв худалдан авалтын гэрээ нь хэд хэдэн хэсгээс бүрдэж байгаа тохиолдолд захиалагчийн зүгээс эдийн засгийн операторт тавих санхүүгийн шаардлагыг гэрээний хэсэг тус бүрээр тодорхойлж болно.

4.Хэрэв суурь гэрээнд саналуудыг дахин үнэлэхээр заасан бол эдийн засгийн операторын жилийн санхүүгийн эргэлтийн доод хэмжээг нэгэн зэрэг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн худалдан авах ажиллагааны гэрээний хамгийн их үнийн дүнг үндэслэн тодорхойлно. Худалдан авах ажиллагааны гэрээний хүлээгдэж буй дээд үнэ тодорхойгүй бол үндсэн гэрээний тооцоолсон гэрээний үнийг үндэслэнэ.

5.Худалдан авах ажиллагааны динамик системийн хувьд эдийн засгийн операторын жилийн эргэлтийн доод хэмжээг энэ системийн дагуу олгох худалдан авах ажиллагааны гэрээний хамгийн дээд үнийг үндэслэн тогтооно.

6.Эдийн засгийн оператор нь эдийн засаг, санхүүгийн чадавхын шаардлагад нийцэж байгаа эсэхээ нотлохын тулд дараах баримт бичгүүдийг гаргаж ирүүлнэ.Үүнд:

- ✓ зээлийн байгууллагын гэрчилгээ, шаардлагатай тохиолдолд эрсдэлийн мэргэжлийн даатгалын компанийн нотлох баримт бичиг;
- ✓ эдийн засгийн операторын бүртгэлтэй хууль тогтоомжийн дагуу санхүүгийн тайлан нь олон нийтэд нээлттэй мэдэлэлд тооцогддог бол санхүүгийн тайлан болон түүний хуулбар;
- ✓ эдийн засгийн оператор байгуулагдан, үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн хугацааг харгалзан худалдан авах ажиллагааны гэрээнд тусгагдсан бараа, үйлчилгээний сүүлийн 3 жилээс хэтрэхгүй хугацааны санхүүгийн эргэлтийн талаарх мэдээлэл.

7.Захиалагч нь эдийн засгийн операторын санхүүгийн үзүүлэлтэд тавигдах шаардлагыг тогтоохдоо: худалдан авах ажиллагааны журамд санхүүгийн үзүүлэлтийг тодорхойлоход ашиглах бодитой, үл ялгаварлах, шалгуурыг тодорхой тусгасан байна.

8.Эдийн засгийн оператор нь харилцан хоорондын харилцааны эрх зүйн шинж чанараас үл хамааран холбогдох гэрээг гүйцэтгэхэд шаардлагатай, бусад этгээдийн эдийн засаг, санхүүгийн чадавхыг харгалзан үзнэ. Эдийн засгийн оператор нь бусад этгээдийн гэрчилгээ, хамтран ажиллах тухай холбогдох гэрээг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай, нөөцтэй эсэхийг гэрээлэгч байгууллагад нотолно. Худалдан авах гэрээний гүйцэтгэлийг эдийн засгийн оператор, эдийн засаг, санхүүгийн чадавхад тулгуурласан этгээд, хамтран хариуцах талаар захиалагч хүсэлт гаргана.

9.Гэрээний мэдэгдэл, тендерийн урилга, худалдан авах ажиллагааны жишиг баримт бичигт эдийн засгийн оператор буюу нэр дэвшигчийн гэрээлэгчээс тавьсан шаардлагад

нийцэж байгаа эсэхийг баталгаажуулахын тулд ирүүлэх баримт бичгийг гэрээлэгч байгууллага тодорхойлно.

Техникийн болон мэргэжлийн үр чадварын талаар:

1.Худалдан авах ажиллагааны гэрээг гүйцэтгэхэд шаардагдах эдийн засгийн операторын техникийн болон мэргэжлийн үр чадварыг шаардана. Энэ нь эдийн засгийн операторын гэрээний гүйцэтгэл, туршлага, техникийн нөөцөд хамрагдсан боловсон хүчинтэй холбоотой байна.

2.Байрлуулах, суурилуулах ажил, үйлчилгээ, барилга угсралтын ажил шаардагдах бараа материалыг худалдан авах журамд эдийн засгийн операторын үйлчилгээ үзүүлэх, угсралт, угсралтын ажлыг гүйцэтгэх мэргэжлийн чадавх, тэдний үр чадвар, үр ашгийг харгалзан үнэлж болно.

3.Барилга угсралтын ажил, хангамж, үйлчилгээний чанар, тоо хэмжээ, ач холбогдол, хэрэглээ зэргээс хамааран эдийн засгийн операторын техникийн болон мэргэжлийн чадавхыг дараах байдлаар баталгаажуулж болно. Үүнд:

- ✓ гүйцэтгэсэн барилгын ажлын талаарх мэдээлэл, ажлын туршлагыг баталгаажуулах хугацааг уртасгаснаас бусад тохиолдолд өмнөх таван жилийн хугацаанд гүйцэтгэсэн ажлын тухай мэдэгдэл, тодорхойлолтыг хавсаргана;
- ✓ өмнөх гурван жилийн хугацаанд гүйцэтгэсэн ханган нийлүүлэлт, үйлчилгээний талаарх мэдээлэл, тэдгээрийн хэмжээ, хугацаа, бараа хүлээн авагчийн (*төрийн болон хувийн*) мэдэгдэл, тодорхойлолтыг хавсаргана. Гэрээлэгч байгууллага нь ажлын туршлагыг баталгаажуулах хугацааг уртасгаж болно;
- ✓ гүйцэтгэсэн ажлын чанар, хяналтыг хариуцах техникийн ажилтнууд, байгууллагуудын тухай мэдээлэл, барилгын ажил гүйцэтгэхэд тендерт оролцох техникийн ажилтны талаарх мэдээлэл;
- ✓ эдийн засгийн операторын чанарыг хангахад ашигладаг техникийн тоног төхөөрөмж, нөөцийн талаарх тодорхойлолт, түүнчлэн эдийн засгийн операторын сургалт, судалгааны хэрэгслийн тодорхойлолт;
- ✓ худалдан авах ажиллагааны гэрээг гүйцэтгэхэд эдийн засгийн оператор ашиглах нийлүүлэлтийн сүлжээний удирдлага, маршрутын хяналтын системийн тухай мэдээлэл;
- ✓ тусгай зориулалттай бүтээгдэхүүн ажил, үйлчилгээ нийлүүлэхэд эдийн засгийн операторт хийсэн төрийн байгууллагын хянан шалгалт, эдийн засгийн операторын үйлдвэрлэлийн хүчин чадал, ажил үйлчилгээ үзүүлэгчийн техник технологийн чадавх, чанарын талаар;
- ✓ ажилтны боловсрол, мэргэжлийн үр чадварыг тендерийн үнэлгээний шалгуурт заагаагүй тохиолдолд барилгын ажил гүйцэтгэгч, үйлчилгээ үзүүлэгчийн боловсрол, мэргэжлийн үр чадварыг баталгаажуулсан баримт бичиг;
- ✓ худалдан авах гэрээг гүйцэтгэхдээ байгаль орчны шаардлагыг хангах талаар эдийн засгийн операторын төлөвлөж буй арга хэмжээний тодорхойлолт;
- ✓ барилга угсралтын ажил гүйцэтгэгч, үйлчилгээ үзүүлэгчийн жилд дунджаар ажиллагсдын тоо, сүүлийн гурван жилийн удирдах ажилтны тоо;
- ✓ барилгын ажил гүйцэтгэгч болон гэрээнд заасан үйлчилгээ үзүүлэгчийн эзэмшиж буй багаж хэрэгсэл, суурилуулалт, техникийн хэрэгслийн талаарх мэдээлэл;
- ✓ эдийн засгийн оператор туслан гүйцэтгэгчид шилжүүлэхээр төлөвлөж буй худалдан авах ажиллагааны гэрээний багцын заалт;
- ✓ нийлүүлэх бүтээгдэхүүний хувьд;

- а/ гэрээлэгчийн хүсэлтээр бараа, материалын баталгаажуулсан дээж, тодорхойлолт, гэрэл зургийн хамт ирүүлэх;
- б) бүтээгдэхүүний техникийн тодорхойлолт, стандартад нийцэж байгааг баталгаажуулсан чанарын хяналтын байгууллагын гэрчилгээ

4. Эдийн засгийн оператор нь техникийн болон мэргэжлийн чадавх, туршлагад суурилсан захиалагчийн шаардлагад нийцсэн боловсон хүчний боловсрол, мэргэжлийн ур чадварыг баталгаажуулсан баримтаар нотлоно.

5. Ажил гүйцэтгэх гэрээ эсхүл ханган нийлүүлэгчийн гэрээ нь бүтээгдэхүүнийг байрлуулах, суурилуулах, гүйцэтгэх ажлыг хамруулсан тохиолдолд захиалагч болон тендерт оролцогч өөрөө, шууд гүйцэтгүүлэх хүсэлтийг гаргаж болно.

6. Гэрээний мэдэгдэл, тендерийн урилга, худалдан авах ажиллагааны тендерийн баримт бичигт эдийн засгийн оператор буюу гэрээлэгч байгууллагаас тогтоосон шаардлагад нийцсэн тодорхойлолт, баримт бичгийг ирүүлнэ.

Тендерт оролцогчдын эдийн засаг, санхүүгийн болон техникийн, мэргэжлийн чадавхын шалгуур үзүүлэлтээс гадна ЕХ-ны чанарын шаардлагын стандарт, байгаль орчны менежментийн стандартыг хангасан эсэхийг тодорхойлсон холбогдох байгууллагаас олгосон гэрчилгээг шаарддаг байна.

Тухайлбал, БНЛатви Улсын Төрийн худалдан авалтын тухай хуулийн 5 дугаар бүлгийн 47-48 дугаар зүйлд энэ талаар хуульчилсан байна. Захиалагч нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст нэвтрэх эрхийг хангах зэрэг чанарын баталгаажуулалтын тодорхой стандартад эдийн засгийн операторын тохирлын талаарх Европын стандартад нийцсэн хууль тогтоомжид заасан журмын дагуу магадлан итгэмжлэгдсэн байгууллагын гэрчилгээг хүлээн зөвшөөрнө.

Хэрэв тухайн ААН-ийн үйл ажиллагаа эрхлэгчид хамаарахгүй шалтгаанаар өргөдөл, тендер ирүүлсэн гэрчилгээ авах боломжгүй байсан тохиолдолд эдийн засгийн оператор нь ижил чанарын баталгаажуулалтын арга хэмжээ авсан тухай бусад нотлох баримтыг ирүүлнэ.

Захиалагч нь байгаль орчны менежментийн стандарт эсвэл байгаль орчны удирдлагын тогтолцоонд эдийн засгийн операторын тохирч байгаа эсэх талаар бие даасан байгууллагын гэрчилгээ авах хүсэлт гаргасан тохиолдолд Европын Парламент болон Зөвлөлийн 2009 оны 11 дүгээр сарын 25-ны өдрийн 1221/2009 тоот журмын 45 дугаар зүйлд заасны дагуу хүлээн зөвшөөрөгдсөн Эко-Менежмент ба Аудитын Схем (EMAS) эсхүл бусад системд хандана. **ЕХ-ны гишүүн улсын хууль тогтоомжоор тогтоосон журмын дагуу магадлан итгэмжлэгдсэн байгууллагаас олгосон гэрчилгээг захиалагч хүлээн зөвшөөрнө.**

Төрийн худалдан авалтын тухай хуулийн 5 дугаар бүлгийн 50 дугаар зүйлд **тендерийн болон гүйцэтгэлийн баталгааны** талаар тус тус хуульчилсан байна.

Тендерт оролцогч нь тендерийн баталгаа, гүйцэтгэлийн баталгааг ирүүлэх буюу төлөхийг гэрээлэгч байгууллага шаардах эрхтэй. Тендерийн баталгаа, гүйцэтгэлийн баталгааны төрөл, хэмжээ, хугацаа, түүнчлэн түүнийг ирүүлэх, төлөх, зарцуулах нөхцөлийг захиалагч нь худалдан авах ажиллагааны баримт бичигт тусгана.

Тендерийн баталгааны хэмжээг холбогдох худалдан авах ажиллагааны гэрээний тооцоолсон үнэ болон худалдан авах ажиллагааны гэрээний зүйлийг харгалзан зохих хэмжээгээр, гэрээний тооцоолсон үнийн 2%-аас илүүгүй хэмжээгээр тогтоодог байна.

Тендерийн баталгааны хугацааг холбогдох худалдан авах ажиллагааны нарийн төвөгтэй байдал, тендерийн үнэлгээний тооцоолсон хугацааг харгалзан тэнцүүлэн тогтоох боловч тендер нээсэн өдрөөс эхлэн зургаан сараас хэтрэхгүй байна.

Эдийн засгийн оператор нь тендерийн баталгаа, гүйцэтгэлийн баталгааг банкны баталгаа, даатгалын гэрчилгээ, эсхүл захиалагч нь худалдан авах ажиллагааны журмын баримт бичигт сонголтыг заасан бол мөнгөн төлбөрийн хэлбэрээр гэрээлэгч байгууллагаас заасан дансаар төлөх эрхтэй.

Тендерт оролцогч тендерийн баталгаа хүчинтэй байх хугацаанд өргөдлөө эргүүлэн татсан, худалдан авах ажиллагааны гэрээ байгуулсан тендерт оролцогч нь худалдан авах ажиллагааны журам, худалдан авах гэрээнд заасан үр дүнгийн баталгааг захиалагчаас тогтоосон хугацаанд захиалагчид ирүүлээгүй, мөн уг гэрээ байгуулсан тендерт оролцогч нь захиалагчаас тогтоосон хугацаанд худалдан авах ажиллагааны гэрээ, суурь гэрээнд гарын үсэг зураагүй тохиолдолд тендерт оролцогчийн ирүүлсэн тендерийн баталгааны үнийг нийлүүлэгч захиалагчид төлөх буюу захиалагч суутгана.

3.Төрийн худалдан авах ажиллагаанд оролцогчийн тендерийн баталгаа, урьдчилгаа төлбөрийн болон гүйцэтгэлийн баталгааг даатгалын баталгаагаар зохицуулж буй эсэх:

БНЛатви Улсын Төрийн худалдан авалтын тухай хуулийн 5 дугаар бүлгийн 50 дугаар зүйлд эдийн засгийн оператор нь тендерийн баталгаа, гүйцэтгэлийн баталгааг банкны баталгаа, **даатгалын гэрчилгээ**, эсхүл захиалагч нь худалдан авах ажиллагааны журмын баримт бичигт ийм сонголтыг заасан бол мөнгөн төлбөрийн хэлбэрээр гэрээлэгч байгууллагаас заасан дансаар төлөх эрхтэй болохыг хуульчилсан.

4. Хууль тогтоомжийн хүрээнд даатгалын үйлчилгээ төрлүүдийг хэрхэн тусгасан талаар:

Тус Улсад 2018 онд батлагдсан Даатгалын гэрээний тухай хууль (**Insurance Contracts Law**) 1 дүгээр бүлгийн 12 дугаар зүйлд даатгалын үйлчилгээний дараах төрлүүдийг хуульчилжээ. Үүнд:

- ✓ хохирлын даатгал (*моторт хэрэгсэл болон автомашины хариуцлагын даатгал*);
- ✓ эд хөрөнгийн болон иргэний хариуцлагын даатгал (*ерөнхий хариуцлага болон мэргэжлийн даатгал, бүтээгдэхүүн, хүрээлэн буй орчны даатгал*);
- ✓ хувийн даатгал (*эрүүл мэнд, гэнэтийн осол, амьдралын даатгал, тэтгэвэр*);
- ✓ давхар даатгал болон хамтын даатгал гэсэн төрлүүдтэй байна.

2.2 ТАЙВАНЬ

Тайвань нь 2009 оноос Дэлхийн Худалдааны Байгууллага (*World Trade Organization*)-ын Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны гэрээ (*Government Procurement Agreement-GPA*)-д нэгдэн орсон байна. Тайванийн Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны гэрээний дагуу АНУ-ын ААН-үүд Засгийн газрын тендерийн шаардлагыг хангасан тохиолдолд дотоодын байгууллагатай ижил нөхцөлөөр өрсөлддөг байна.¹⁶⁹ Тайванийн худалдан авах ажиллагаа нь дотоодын болон гадаадын гэсэн хоёр чиглэлтэй байна. Гадаадын компаниуд гэрээнд заасан үүргээ биелүүлэхтэй холбоотой Тайванийн Төрийн барилгын хорооноос (*Public Construction Commission-PCC*) захиалагч байгууллагуудын

¹⁶⁹ Тайванийн Засгийн газрын худалдан авалтын статистик, 2009
<https://2016.export.gov/taiwan/doingbusinessintaiwan/taiwangpaopportunitiesforu.s.exporters/taiwangovernmentprocurementstatistics/index.asp>

гэрээний загварыг боловсруулдаг байна. Энэхүү гэрээний нөхцөл нь дотоодын болон гадаадын бүх тендерт оролцогчдод ижил түвшинд тендерийг гүйцэтгэн явуулдаг байна¹⁷⁰.

Тайванийн төрийн байгууллагууд болон төрийн өмчийн аж ахуйн нэгжүүдэд худалдан авах ажиллагааг Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хууль (*Government Procurement Act*)-ийн дагуу 2007 оноос Тайвань дахь банк (*Bank of Taiwan-BOT*)-аар эрхлэн гүйцэтгүүлдэг байна. Тайвань дахь банк нь эрчим хүч үйлдвэрлэх тоног төхөөрөмж, харилцаа холбооны систем, ачааны болон суудлын автомашин, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн, загасны болон мал аж ахуй зэрэг олон төрлийн бараа бүтээгдэхүүнийг худалдан авах ажиллагаанд хамруулдаг байна.

Тайванийн Засгийн газрын худалдан авалтыг дараах чиглэлээр явуулдаг байна.Үүнд:

- ✓ Гадаадын худалдан авах ажиллагаа;
- ✓ Цэргийн байгууллагын худалдан авах ажиллагаа;
- ✓ Соёл урлаг, мэргэжлийн байгууллагуудад тендер;
- ✓ Эко бүтээгдэхүүн болон ногоон худалдан авах ажиллагаа;
- ✓ Хамтарсан тендер зохион байгуулах;
- ✓ Түлхүүр гардуулах нөхцөлтэй худалдан авах ажиллагаа;
- ✓ Хамгийн давуу талтай тендерийг зохион байгуулах;
- ✓ ЖДҮ-ийг зохицуулах тендер зохион байгуулах;
- ✓ Цахимаар худалдан авах ажиллагааг зохион байгуулах;
- ✓ Бусад худалдан авалтууд хамрагддаг байна.

Тайванийн Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн дагуу Үнийн санал авах (*Request for Quotation*) болон Тендерийн урилга хүргүүлэх (*Invitation To Bid*) баримт бичгийг захиалагчийн тогтоосны дагуу олон нийтийн оролцоо, хяналтыг хангаж, Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны вэб сайтад байршуулна. Энэ нь агуулга орхигдуулсан, тодорхой нөхцөл, болзлыг өөрчлөх, тодруулах, бусад асуудлын талаар байгууллагуудаас санал хүсэлт авах боломжийг олгодог байна. Ингэснээр, худалдан авах ажиллагаатай холбоотой маргаан гарахаас зайлсхийж, тайлбар хийх, өөрчлөлт оруулах боломжийг олгох зорилготой юм.

Тендерийг зарлахдаа:

- ✓ нээлттэй тендер;
- ✓ сонгон шалгаруулах;
- ✓ хязгаарлагдмал тендер гэсэн гурван аргыг хэрэглэнэ.

Тендерийг шалгаруулахдаа:

- ✓ Хамгийн бага үнийн арга;
- ✓ Хамгийн давуу талтай тендерийг шалгаруулдаг байна.

Тендерт хамгийн бага үнийн санал ирүүлсэн байгууллагыг шалгаруулдаг байна. Тендерийг шалгаруулахдаа хамгийн давуу талтай тендерийг санал болгож буй байгууллагыг шалгаруулдаг байна. Энэ тохиолдолд үнэлгээний хороог зохион байгуулж, мэргэшсэн тендерт оролцогчид санал өгч, оролцогч бүрийг эрэмбэлж, гэрээ байгуулахаар тодорхойлдог байна.¹⁷¹

¹⁷⁰ Тайванийн Худалдааны газрын авлара <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/taiwan-selling-public-sector>

¹⁷¹ Тайванийн тендерийн үйл ажиллагаа <https://2016.export.gov/taiwan/doingbusinessintaiwan/taiwangpaopportunitiesforu.s.exporters/tenderingproceduresfortaiwangpa/index.asp>

Тайваньд 2003 оноос цэргийн байгууллагын худалдан авах ажиллагаа (*Military procurement*)-ны журмыг баталсан. Энэ журамд олон удаагийн нэмэлт, өөрчлөлтүүд орсон байна. Энэ журмын дагуу цэргийн худалдан авалт нь дараах гурван хэлбэртэй байна.

- ✓ Гадаадын цэргийн худалдан авалт (*Foreign Military sales-FMS*)
- ✓ Шууд худалдан авалт (*Direct Commercial Sales-DCS*)
- ✓ Дотоодын тендер (*Domestic tenders*)

Гадаадын цэргийн худалдан авалтыг АНУ-ын Засгийн газар болон Тайванийн эрх баригчдын хоорондын хэлэлцээгээр экспортыг дэмжиж, АНУ-ын Батлан хамгаалах яам удирдан зохион байгуулдаг байна.

Шууд худалдан авалтын хувьд Тайванийн эрх баригчид, АНУ-ын Засгийн газрын зөвшөөрлөөр АНУ-ын цэргийн худалдан авах ажиллагааны нийлүүлэгчидтэй шууд харьцдаг. Шууд худалдан авалт болон дотоодын тендерийг Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хууль болон Цэргийн байгууллагын худалдан авах ажиллагааны журамд нийцсэн байна.¹⁷²

1.Төрийн худалдан авах ажиллагааны эрх зүйн орчин:

Тайванийн Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааг Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хууль, 2019 (*Government Procurement Act*)¹⁷³, Тендерийн бонд, батлан даалтын бонд болон бусад баталгааны журам, 2019 (*Regulations for Bid Bond, Guarantee Bond and Other Guarantees*)¹⁷⁴, Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах журам (*Enforcement Rules of the Government Procurement Act, 2021*)¹⁷⁵ болон бусад журмуудаар зохицуулагдана.

Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хууль (*Government Procurement Act*) нь шударга, ил тод, нээлттэй журмаар төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааг үр дүнтэй, чанартай явуулах төрийн худалдан авах ажиллагааны тогтолцоог бүрдүүлэх зорилгоор энэхүү хуулийг баталсан. 2019 онд хуулинд нэмэлт, өөрчлөлтийг оруулжээ. Энэ хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт, онцлог шинжийг дараах байдлаар тусгасан байна. Үүнд:

1. Энэ хуулийн нэмэлт өөрчлөлтөөр 17 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт холбогдох эрх бүхий байгууллагын захиалагч, дотоод болон гадаадын тендерт оролцогчдод мэргэшил, шаардлага, хянан шалгах явцад Үндэсний аюулгүй байдлын асуудал гэж үзэн Төрийн Барилгын Хороо¹⁷⁶ (*Public Construction Commission-PCC*)-нд хязгаарлалт тавих эрхийг олгосон.
2. Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны хуулийн 52 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасны дагуу захиалагч нь хамгийн бага үнийн саналтай тендерээс гадна мэргэжлийн болон техникийн үзүүлэлт сайтай, чанартай, шинэлэг худалдан авалтыг хэрэгжүүлэх, давуу тал ихтэй тендерийг сонгох талаар тодорхой тусгасан.

¹⁷² Тайванийн Худалдааны гарын авлара <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/taiwan-selling-public-sector>

¹⁷³ Тайванийн Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хууль <https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=A0030057>

¹⁷⁴ Тайванийн Тендерийн бонд, батлан даалтын бонд, болон бусад баталгааны журам *Regulations for Bid Bond, Guarantee Bond and Other Guarantees* <https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=A0030079>

¹⁷⁵ Тайванийн ЗГ-ын худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах журам <https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=A0030058>

¹⁷⁶ Тайванийн ЗГ-ын Худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн 113-р зүйлд заасны дагуу

3. Хуулийн 59 дүгээр зүйлд нийлүүлэгч (*гүйцэтгэгч*) нь шимтгэл төлөх, солилцоо хийх, зуучлах, буцаан авах, болон бусад “үл тохирох ашиг” (*undue benefits*) хэлбэрээр худалдан авах гэрээг гүйцэтгэхийг хориглосон байдаг. Захиалагч, нийлүүлэгчийг хууль бус үйлдэл хийсэн бол худалдан авах гэрээг цуцлах буюу гэрээний үнийн дүнгийн 2 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төлбөрийг суутган авах эрхийг захиалагчид олгосон байна.
4. Тус хуулийн 101 дүгээр зүйлд худалдан авах ажиллагаанд оролцохыг 1-3 жилийн хугацаанд хориглосон “хар жагсаалт”-ыг өөрчилж, пропорциональ зарчмыг нэмэлтээр оруулжээ. Энэ нь захиалагч нь худалдан авах ажиллагааны гэрээг зөрчсөн эсхүл холбогдох хууль тогтоомжийг зөрчсөн, ноцтой үр дагаварт хүргэсэн гүйцэтгэгчийг “хар жагсаалт”-д оруулж, учирсан хохирлын хэмжээ, хэрэгжүүлсэн арга хэмжээг арилгах буюу нөхөн төлүүлнэ. Гэрээний гүйцэтгэлтэй холбоотой эхний ээлжинд 3 сар, 2 дахь удаа 6 сар, 3 дахь удаа нэг жилийн хугацаанд аливаа худалдан авах ажиллагаанд оролцохыг хориглосон заалтуудыг тусгажээ.

Засгийн газрын худалдан авах ажиллагаатай холбоотой дүрэм журмуудыг дурдвал:

- ✓ Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах журам;
- ✓ Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны босго үнийн журам;
- ✓ Гэрээ, хэлэлцээрт хамаарахгүй гадаадын ханган нийлүүлэгчийг зохицуулах журам;
- ✓ Соёл урлаг, мэргэжлийн байгууллагын үйл ажиллагаа явуулах журам;
- ✓ Босго хэмжээнд хүрээгүй үнээр хэвлэн нийтлэх, худалдан авах тухай журам;
- ✓ Түлхүүр гардуулах нөхцөлөөр худалдан авах ажиллагааг хэрэгжүүлэх журам;
- ✓ Хамтран ажиллах тендер зохион байгуулах журам;
- ✓ Тендер шалгаруулалтын стандартууд;
- ✓ Тендерт оролцогчдын мэргэжил, том хэмжээний худалдан авалтыг тодорхойлох стандарт;
- ✓ Худалдан авах ажиллагааны гэрээнд тавигдах үндсэн шаардлага;
- ✓ Хамгийн давуу тал ихтэй тендерийг үнэлэх журам;
- ✓ Байгууллага хоорондын нийлүүлэлтийн гэрээг хэрэгжүүлэх журам;
- ✓ Худалдан авах ажиллагаанд үнэлгээний хороог зохион байгуулах журам;
- ✓ Эко бүтээгдэхүүнийг нэн тэргүүнд худалдан авах журам;
- ✓ Цэргийн тусгай худалдан авалтыг хамрах, зохицуулах журам;
- ✓ Тусгай худалдан авалтыг тендерийн урилга хүргүүлэх, гэрээ байгуулах тухай журам;
- ✓ Засгийн газрын худалдан авах ажиллагаанд ЖДҮ-ийг зохицуулах журам;
- ✓ Худалдан авах ажиллагаанд оролцох төрийн ажилтны ёс зүйн дүрэм;
- ✓ Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн хэрэгжилтийн журам;
- ✓ Альтернатив саналуудыг хэрэгжүүлэх журам;
- ✓ Цахимаар худалдан авах ажиллагааг зохион байгуулах журам;
- ✓ Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны мэдээллийн эмхэтгэл нийтлэх журам;
- ✓ Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны талаарх гомдлыг хянан зохицуулах журам;
- ✓ Тендерийн бонд, батлан даалтын бонд, бусад баталгааны журам;
- ✓ Худалдан авах ажиллагааны хяналтын нэгжийн зохион байгуулалтыг зохицуулах журам;

- ✓ Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах гэрээний гүйцэтгэлтэй холбоотой маргааныг эвлэрүүлэн зуучлах журам;
- ✓ Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай гомдлын хяналтын зөвлөлийн зохион байгуулалтын журам;
- ✓ Аж ахуйн нэгжийн зориулалтын үл хөдлөх хөрөнгө худалдан авах журмууд зэрэг болно.

2.Төрийн худалдан авах ажиллагаанд оролцогчдод хууль тогтоомжийн хүрээнд ямар баталгаа, шалгуур тогтоосон талаар:

Тайвань дахь Тендерийн бонд, батлан даалтын бонд болон бусад баталгааны журмын 4 дүгээр зүйлд тендерт оролцогч буюу тендерт шалгарсан оролцогчийн нэр дээр тендерийн болон батлан даалтын бондыг байршуулна гэж заасан байна. Энэ журмын 5 дугаар зүйл, Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн 30 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт тус тус заасны дагуу нийлүүлэгч нь хоёр буюу түүнээс дээш тендерийн бонд буюу батлан даалтын бондыг байршуулж болно гэжээ.Тус журмын 6-9 дүгээр зүйлд тендерийн бонд, батлан даалтын бондын төрлүүдийг тусгажээ.

Тендерийн бонд: Тогтсон хувь хэмжээ нь тендерийн үнийн дүнгийн 5% байх бөгөөд 50 сая Тайвань доллараас хэтрэхгүй байхаар тусгажээ. Гэрээний үнэ худалдан авах ажиллагааны хувьд тендерийн бонд нь тогтмол үнийн дүнтэй байна.

Батлан даалтын бонд: Батлан даалтын бондын төрлүүдийг 8 дугаар зүйлд дараах байдлаар тусгажээ. Үүнд:

- ✓ Үр дүнгийн бонд (*нийлүүлэгч гэрээний гүйцэтгэлийг баталгаажуулахад ашиглах бонд*);
- ✓ Урьдчилгаа төлбөрийг буцаан олгох бонд (*нийлүүлэгчээс урьдчилгаа төлбөрийг буцаан олгох баталгаанд ашигласан ч тооцож амжаагүй бонд*);
- ✓ Батлан даалтын бонд (*нийлүүлэгчийн хүлээсэн баталгааны хариуцлагыг баталгаажуулах бонд*);
- ✓ Үнийн дүнгийн зөрүүний бонд (*нийлүүлэгчийн үнийг дүнг бууруулснаар чанар муудах, онцгой нөхцөл үүсгэхгүй байх, ашиглах бонд*);
- ✓ Хариуцагч хороо (тогтоосон бусад бонд зэрэг болно.

Гүйцэтгэлийн баталгаа: Гүйцэтгэлийн баталгааны тухай энэхүү журмын 15 дугаар зүйлд тусгажээ. Худалдан авах тооцоолсон нийт үнийн дүнгийн 10%-аас хэтрэхгүй байх; Тогтсон хувь хэмжээ нь зарчмын хувьд гэрээний үнийн дүнгийн 10%-аас хэтрэхгүй байна. Гэрээ байгуулахдаа нэгж үнэд үндэслэсэн худалдан авах ажиллагааны хувьд үр дүнгийн баталгаа нь тогтмол байна.

Шалгуур үзүүлэлт тогтоох талаар: Худалдан авах ажиллагааг явуулахдаа хэрэгцээнд тулгуурлан тендерт оролцогчдын үндсэн мэргэшлийг Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн 36 дугаар зүйлд тодорхойлжээ. Их хэмжээний дадлага туршлагатай, гүйцэтгэлтэй, ажиллах хүчин сайтай, санхүүгийн чадавх, тоног төхөөрөмж гэх мэт шалгууруудыг худалдан авалт ажиллагааны тендерт оролцогчдод тогтооно. Гадаадын ханган нийлүүлэгчдээс ирүүлэх шаардлага, мэргэшлийг нотлох баримт бичгийг бодит хэрэгцээнд үндэслэн тендерийн баримт бичигт тусад нь зааж өгсөн байна. Мэргэжлийн баримт бичигт дээрх шаардлагын дагуу нотариатаар гэрчлүүлэх буюу баталгаажуулж, хятад орчуулгыг хавсаргана. Энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан үндсэн мэргэшлийн хамрах хүрээ, шалгуур үзүүлэлтүүд, 2 дахь

хэсэгт заасан тусгай болон их хэмжээний худалдан авалтыг хариуцах байгууллага тогтоодог байна.

ААН-ийн өрсөлдөөнийг хязгаарлахгүйгээр мэргэшлийг тогтоохдоо гэрээний гүйцэтгэлд шаардлагатай мэргэшлийг заасныг дээрх хуулийн 37 дугаар зүйлд тусгажээ. Мэргэшлийн шаардлагыг хангаагүй нийлүүлэгчийн ирүүлсэн тендерийг банкны баталгаа, даатгалын бодлого, банкны баталгаа болон даатгагч санхүүгийн шаардлагаас бусад тохиолдолд хүлээн авахгүй. Нийлүүлэгчтэй хамт гүйцэтгэлийн болон нөхөн төлбөрийг хариуцлагыг хамт хариуцдаг байна.

Мөн хуулийн 40 дүгээр зүйлд Захиалагч нь худалдан авах ажиллагааг явуулахдаа мэргэжлийн чадавхыг өөр байгууллагад даатгаж болдог байна. Дээд шатны байгууллага нь тухайн байгууллагад шаардлагатай мэргэжлийн худалдан авах ажиллагааг чадавх сайтай буюу бусад байгууллагад худалдан авах ажиллагааг батлан даах шийдвэр гаргаж болдог байна.

Тайванийн Засгийн газрын худалдан авах ажиллагаанд байгуулсан гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлтийг тусгажээ. Энэ өөрчлөлтөд орон нутгийн засаг захиргааны байгууллага хязгаарлагдмал тендер шалгаруулалтын аргыг хэрэглэж байгаа тохиолдолд гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт тусгах тусгай нөхцөлийг хүлээн зөвшөөрдөг. Үүнээс Худалдан авах ажиллагааны гэрээнд тавигдах үндсэн шаардлагууд дараах байдлаар (*Essential Requirements for Procurement Contract*)¹⁷⁷ илэрч гардаг байна.

- ✓ тухайн ААН, байгууллага нь гэрээний нэмэлт өөрчлөлтийн талаар ханган нийлүүлэгчид мэдэгдэх;
- ✓ гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол ханган нийлүүлэгч нь мэдэгдлийг хүлээн авсны дараа худалдан авах ажиллагааны талаар үнэ, гэрээний хугацаа, гүйцэтгэл, төлбөрийн хуваарь болон бусад гэрээтэй холбоотой баримт бичгийг танилцуулах;
- ✓ байгууллага холбогдох баримт бичгийг хүлээн авахаас өмнө ханган нийлүүлэгч гэрээг өөрчлөх эрхгүй. ААН-ийн хүсэлтээс бусад тохиолдолд ханган нийлүүлэгч нь өмнөх гэрээний гүйцэтгэлийн хариуцлагыг хариуцахгүй;
- ✓ нийлүүлэгч нь гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шийдвэрийг гаргахдаа гэрээнд тохиролцсон худалдан авах ажиллагааны нийлүүлэгчийн тодорхойлолт, чиг үүрэг, сайн үзүүлэлтэй функц, илүү үр дүнтэй байгууллагаар өөрчилнө;
- ✓ гэрээнд заасан брэнд болон загварыг цаашид үйлдвэрлэж, нийлүүлэхгүй;
- ✓ гэрээнд заасан анхны туслан гүйцэтгэгч нь бизнес эрхлэхээ больсон эсвэл нийлүүлэхээс татгалзсан;
- ✓ давагдашгүй хүчин зүйлийн улмаас өөрчлөлт оруулах шаардлагатай;
- ✓ нэмэлт өөрчлөлт оруулсан гэрээний зүйл нь анхны гэрээнээс илүү сайн эсвэл аж ахуйн нэгжийн хувьд илүү ашигтай;
- ✓ засгийн газрын үйл ажиллагаанаас шалтгаалсан гэрээний үнийн тохируулга: ханган нийлүүлэгч гэрээг гүйцэтгэхдээ гэрээний гүйцэтгэлийн үнийг нэмэгдүүлэх, бууруулахад хүргэсэн засгийн газрын дараах үйлдлүүдийн аль нэгтэй тулгарвал гэрээний үнийг тохируулж болно;
- ✓ шинэ хууль тогтоомж, одоо мөрдөж буй хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах;
- ✓ шинэ татвар, зохицуулалтын хураамж эсвэл одоо байгаа зүйлд өөрчлөлт оруулах;

¹⁷⁷ Тайванийн Худалдан авах ажиллагааны гэрээний үндсэн шаардлагууд <https://www.pcc.gov.tw/https://www.pcc.gov.tw/DL.aspx?sitessn=297&nodeid=2783&u=LzAwMS9VcGxvYWQvb2xkL2hvbWUvcGNjYXAwdXBsb2FkL2ZpbGVzL291dGVyL0QyMDA4MDAwMDAyL%2BaOoeizvOWlkee0hOimgemghV%2Foi7FfXzEwMDA1MjXmolJirpoucGRm&n=506h6LO85aWR57SE6KaB6aCFX%2BiLsV9fMTAwMDUyNeaguOWumi5wZGY%3D&icon=.pdf>

- ✓ төрийн хяналтад байгаа хураамж, зардалд өөрчлөлт оруулах.

3.Төрийн худалдан авах ажиллагаанд оролцогчийн тендерийн баталгаа, урьдчилгаа төлбөрийн болон гүйцэтгэлийн баталгааг даатгалын баталгаагаар зохицуулж буй эсэх:

Тайванийн Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хууль (*Government Procurement Act*)¹⁷⁸, Тендерийн бонд, батлан даалтын бонд болон бусад баталгааны журам, (*Regulations for Bid Bond, Guarantee Bond and Other Guarantees*)¹⁷⁹, Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах журам (*Enforcement Rules of the Government Procurement Act, 2021*)¹⁸⁰ зэрэг хууль тогтоомж, дүрэм журмуудаас даатгалын баталгааны тухай тусгасан байна.

Тайванийн Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн 30 дугаар зүйлд заасны дагуу ААН нь худалдан авах ажиллагааг явуулахдаа тендерт оролцогчийн баталгаа болон нэмэлтээр дараах асуудлыг тендерийн баримт бичигт тусгадаг байна. Үүнд:

1. Худалдан авах ажиллагаанд тендерийн болон баталгааны бондыг татгалзаж болно;
2. Барилга угсралтын ажлын үед босго үнийн дүнд хүрээгүй эд хөрөнгө худалдан авах тохиолдолд тендерийн болон баталгааны бондоос татгалзаж болно;
3. Тендерт урьсан нийлүүлэгчийг тендерийн бондоос татгалзаж болно;
4. Бизнесийн үйл ажиллагаа болон худалдан авах ажиллагааны онцлог шинж (attribute) чанараар тендерийн бонд, баталгааны бондыг шаардахгүй байж болно.

Тендерийн бонд, батлан даалтын бондыг тендерт оролцогчид бэлэн мөнгө, санхүүгийн байгууллагын вексель болон чек, баталгаажуулсан чек, мөнгөн гуйвуулга, Засгийн газрын бонд, захиалагчийн барьцаалсан хадгаламжийн гэрчилгээ, аккредитив хэлбэрээр ашиглана. Даатгагч болон тендерт оролцогчид нь банкны баталгаа болон даатгалын бодлогын хамтран ажиллах гэрээг хариуцан хэрэгжүүлдэг байна. Тендерийн бонд, батлан даалтын болон бусад баталгааны төрөл, хэмжээ, түүнчлэн холбогдох асуудлыг хариуцах хороо Төрийн Барилгын Хороо (*Public Construction Commission*) тогтоодог байна.

Тендерийн бонд, батлан даалтын бонд болон бусад баталгааны журмын 29 дүгээр зүйлд бусад бонд болон баталгааны талаар дурджээ. Тендерт оролцогчид банкны баталгаа, даатгалын баталгааг ирүүлсэн тохиолдолд дараах шаардлагыг баримтална. Үүнд:

- ✓ хамтын баталгаа (*joint guarantee*) болон даатгалын баталгааны хэмжээ нь тендерийн үнийн дүнгээс багагүй байх;
- ✓ хамтын баталгаа болон даатгалын баталгааг хамтран ажиллах нь мэргэшлийн тодорхойлох баримтыг ирүүлэх;
- ✓ гүйцэтгэлийн бондод тавигдах шаардлага, түүний хүчинтэй байх хугацаа, хамтын баталгаа буюу даатгалын баталгааны утга санаанд шаардлагатай өөрчлөлтийг оруулах зэрэг асуудлууд байна.

¹⁷⁸ Тайванийн Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хууль
<https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=A0030057>

¹⁷⁹ Тайванийн Тендерийн бонд, батлан даалтын бонд, болон бусад баталгааны журам Regulations for Bid Bond, Guarantee Bond and Other Guarantees
<https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=A0030079>

¹⁸⁰ Тайванийн ЗГ-ын худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах журам
<https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=A0030058>

Дээрх зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан тендерийн үнийн дүн нь дараах нөхцөл байдалтай байна. Үүнд:

- ✓ гэрээ байгуулах эрхийг үнийн дүнг үндэслэсэн тохиолдолд тендерт оролцогчийн санал болгож буй тендерийн үнийг хэлнэ;
- ✓ гэрээг байгуулахдаа нэгж үнэд үндэслэсэн тохиолдолд тендерийн жишиг баримт бичигт заасан худалдан авах ажиллагааны үнийн дүн, эсхүл тендерт оролцогчийн санал болгосон үнэ болон тендерийн баримт бичигт заасан худалдан авах ажиллагааны тооцоолсон үнийн дүнд хамаатуулна;
- ✓ сонгон шалгаруулалтын журмын дагуу мэргэшлийн үнэлгээ хийх тохиолдолд тендерийн зүйл, ААН-ийн тооцоолсон нийт худалдан авах ажиллагааны үнийн дүнд үндэслэсэн тендерт оролцогчийн тооцоо, эсхүл тендерийн баримт бичигт заасан тогтмол үнийн дүн юм. Хамтын баталгаа болон баталгааны даатгалын хамтын хэмжээ нь шагналын үнээс хэтэрсэн тохиолдолд уг хэмжээг шагналын үнийн дагуу тохируулна.

4. Хууль тогтоомжийн хүрээнд даатгалын үйлчилгээ төрлүүдийг хэрхэн тусгасан талаар:

Тайванийн хувьд Даатгалын тухай хуулийн 136-138 дугаар зүйлд заасны дагуу даатгалын байгууллага нь эрх бүхий байгууллагаас зөвшөөрөл авсны дараа хувьцаат компани, хоршоо хэлбэрээр зохион байгуулна. Даатгалын байгууллага нь энэ хуульд зааснаас бусад төрлийн бизнесийн үйл ажиллагааг эрхлэн явуулах эрхгүй. Хэрэв тухайн даатгал нь валютаар илэрхийлэгдэх тохиолдолд Төв банкны зөвшөөрөл авна. Даатгалын хоршоо нь тухайн хоршооны бус этгээдтэй даатгалын үйл ажиллагааг эрхэлдэггүй байна. Даатгалын тухай хууль (*Insurance Act*)¹⁸¹-ийн 13 дугаар зүйлд даатгалын үйлчилгээний төрлүүдийг тусгасан байна. Үүнд:

- ✓ амьдралын бус даатгал;
- ✓ хувь хүний даатгал гэж хоёр хуваадаг.

Амьдралын бус даатгалд гал түймрийн даатгал, далайн даатгал, газрын болон агаарын, тээврийн даатгал, хариуцлагын даатгал, бондын даатгал болон бусад эрх бүхий байгууллага зөвшөөрсөн даатгалын төрлүүдийг хамруулжээ.

Харин хувь хүний даатгалд амьдралын даатгал (*гуравдагч этгээд*), эрүүл мэндийн даатгал (*өвчний улмаас нас барах, тахир дутуу болох, хүндээр өвдөх, төрөх*), гэмтэл ослын даатгал (*ослын улмаас санамсаргүйгээр бэртэх, тахир дутуу болох, нас барах*) насан туршийн даатгал (*амьдралын туршид хэсэгчлэн төлөх*)-ууд зэрэг төрлүүдэд хамрагддаг байна.

2.3 БҮГД НАЙРАМДАХ КИРГИЗ УЛС

БНКиргиз Улсын Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах тухай анхны хууль 2004 онд хэрэгжиж эхэлснээс хойш төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах үйл явцыг зохицуулахтай холбоотой тулгамдсан олон асуудал хуримтлагдсан учир энэ чиглэлийн хууль тогтоомжийг шинэчлэх шаардлагатай болж 2015 онд БНКиргиз Улсын Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийг баталжээ. Энэ хуулийн дагуу төрийн өмчийн бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагаа нь нэг болон хоёр үе шаттай, хялбаршуулсан, үнийг бууруулах, шууд гэрээ байгуулах гэсэн хэлбэрүүдтэй байна.

Одоогийн байдлаар БНКиргиз Улсад төрийн худалдан авалтыг цахим хэлбэрээр, төрийн

¹⁸¹ Тайванийн Даатгалын тухай хууль <https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=G0390002>

худалдан авах ажиллагааны www.zakupki.gov.kg мэдээллийн вэб порталаар дамжуулан явуулдаг бөгөөд энэ нь тендерийн ил тод байдлыг хянах боломжийг олгодог байна. Портал руу нэвтрэх нь сонирхсон бүх хүмүүст үнэ төлбөргүй байдаг. Худалдан авагч байгууллагууд бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тендерийн зар, боломжит ханган нийлүүлэгчдийн саналыг Портал дээр байрлуулдаг.

БНКиргиз Улсын Сангийн яамны харьяа Төрийн худалдан авах ажиллагааны газар нь төрийн худалдан авах ажиллагааны тогтолцооны зохицуулалтыг хангадаг эрх бүхий байгууллага юм.

Тус газар нь төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагаа, түүний дотор худалдан авах ажиллагааны журам, түүнийг хэрэгжүүлэх зохицуулалтын эрх зүйн актын төслийг боловсруулах, бараа, ажил, үйлчилгээ, зөвлөх үйлчилгээний худалдан авах ажиллагааны захиалагчдын үйл ажиллагааг зохицуулна.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил үйлчилгээ эрхлэх эрх бүхий төрийн байгууллага, аудитор болон бусад байгууллага, түүнчлэн хэлтэс хоорондын комиссын гомдлыг хянан хэлэлцсэн дүнг үндэслэн зөрчил илрүүлсэн тохиолдолд торгууль ногдуулдаг байна.

Захиалагч байгууллагуудын улсын нэгдсэн бүртгэл, төрийн худалдан авалтын гэрээ, найдваргүй, шударга бус ханган нийлүүлэгчдийн (*гэрээт гүйцэтгэгч*) мэдээллийн санг бүрдүүлэх, хөтлөх, захиалагч байгууллагад бараа, ажил, үйлчилгээ, зөвлөх үйлчилгээ худалдан авах, сургалт явуулах, зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэхэд туслалцаа үзүүлнэ.

Худалдан авах ажиллагааны нээлттэй, ил тод байдлыг хангах, түүний дотор хянан хэлэлцсэн гомдлыг төрийн худалдан авах ажиллагааны вэб портал дээр нийтлэх, төрийн худалдан авах ажиллагааны статистик болон аналитик мэдээллийн эмхэтгэлийг нийтлэх, төрийн худалдан авах ажиллагааны тогтолцоонд шилдэг туршлага, шинэлэг технологийг нэвтрүүлэх зэрэг чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг байна.

1. Төрийн худалдан авах ажиллагааны эрх зүйн орчин:

Тус улсад төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах үйл ажиллагаатай холбоотой харилцааг 2015 онд батлагдсан БНКиргиз Улсын Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль (*Закон Кыргызской Республики О государственных закупках*)¹⁸², Иргэний хууль (*Гражданский кодекс Кыргызской Республики*) болон Засгийн газраас баталсан стандарт баримт бичгүүдийн дагуу зохицуулдаг байна. Тухайлбал, Шууд худалдан авалтын стандарт баримт бичиг (*Стандартные документы на прямой метод закупок*)¹⁸³, Бараа, ажил, үйлчилгээг нэг үе шаттай тендер шалгаруулалтаар худалдан авах стандарт баримт бичиг (*Стандартная конкурсная документация на закупку товаров, работ и услуг методом одноэтапных торгов*)¹⁸⁴, Тендерийн үнэлгээний арга зүйн заавар (*Методическая инструкция по оценке конкурсных заявок*)¹⁸⁵ зэрэг эрх зүйн харилцаагаар тус тус зохицуулсан байна.

¹⁸² Закон Кыргызской Республики “О государственных закупках”. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111125>

¹⁸³ Стандартные документы на прямой метод закупок. [economist.kg...content/uploads/2020](http://economist.kg/content/uploads/2020)

¹⁸⁴ Стандартная конкурсная документация на закупку товаров, работ и услуг методом одноэтапных торгов. kstu.kg/fileadmin/user_upload/skd...metodom.pdf

¹⁸⁵ Методическая инструкция по оценке конкурсных заявок. kstu.kg...metodicheskaja_instrukcija_po_ocenke...

2. Төрийн худалдан авах ажиллагаанд оролцогчдод хууль тогтоомжийн хүрээнд ямар баталгаа, шалгуур тогтоосон талаар:

БНКиргиз Улсын Төрийн худалдан авалтын тухай хуулийн 26 дугаар зүйлд тендерийн баталгаа, 27 дугаар зүйлд **тендерт оролцогчийн чадавхын шалгуур үзүүлэлт, шаардлагыг**, 52 дугаар зүйлд гүйцэтгэлийн баталгааны талаар тус тус заасан байна.

Тендерийн баталгааны талаар: захиалагч тендерийн баталгааны хэмжээг аудитын үйлчилгээний худалдан авах ажиллагааг оруулалгүйгээр худалдан авах зүйлийн төлөвлөсөн үнийн дүнгийн 2%-аас хэтрэхгүй байхаар аудитын олон улсын стандартын дагуу тогтооно, тендерийн баталгааг мөнгөн хадгаламж, бонд, банкны баталгаа, тендерт оролцогчийн нэр дээрх хадгаламжийн гэрчилгээ хэлбэрээр гаргаж болно, нийлүүлэгч (*гүйцэтгэгч*) тендер ирүүлэхдээ тендерийн баталгааг захиалагчийн тендерийн баримт бичигт заасан хэмжээ, хэлбэрээр гаргаж өгөх ёстой, захиалагч тендерийн баталгааг хангах шаардлагын оронд ханган нийлүүлэгчдээс тендерт баталгаа гаргах тухай мэдэгдэлд гарын үсэг зурахыг шаардаж болно, энэхүү мэдэгдлийг ханган нийлүүлэгч зөрчсөн бол энэ хуулийн 5 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсгийн 4 дэх хэсэгт заасны дагуу найдваргүй (*шударга бус*) ханган нийлүүлэгч (*гүйцэтгэгч*) болон зөвлөхийг мэдээллийн санд оруулах саналыг захиалагч санаачлан гаргана хэмээн заасан.

Гүйцэтгэлийн баталгааны талаар: захиалагч олон улсын аудитын стандартын дагуу аудитын үйлчилгээ худалдан авахаас бусад тохиолдолд гэрээний гүйцэтгэлийн баталгааг хангах хүсэлтийг ханган нийлүүлэгч (*гүйцэтгэгч*) гаргаж болно. Гүйцэтгэлийн баталгааг мөнгөн хадгаламж, төрийн сангийн бонд, банкны баталгаа, Киргиз Улсын Үндэсний банкнаас тендерт оролцогчийн нэр дээрх хадгаламжийн гэрчилгээ хэлбэрээр гаргасан буюу баталгаажуулсан үнэт цаасаар баталгаажуулж болно. Захиалагч гүйцэтгэсэн ажлын үр дүнг харгалзан төлбөр бүрээс гэрээний гүйцэтгэлийн баталгаа болгон 10 хүртэл хувийн суутгал хийх заалтыг гэрээнд тусгаж болно. Барьцаа хөрөнгө нь гэрээнд заасан алдангийн дээд хэмжээ, гэрээний үнийн дүнгийн 10%-аас хэтрэхгүй байх ёстой.

Гэрээний гүйцэтгэлийн баталгааг дараах тохиолдолд ажлын гурван өдрийн дотор ханган нийлүүлэгчид (гүйцэтгэгчид) буцааж өгнө.Үүнд:

- ✓ гэрээний дагуу хүлээсэн үүрэг, түүний дотор бүх баталгаат үүргээ биелүүлэх, захиалагч баталгаат үүрэг хүчинтэй байх хугацаанд гүйцэтгэлийн баталгааны хэмжээг бууруулна. Энэ тохиолдолд гэрээний гүйцэтгэлийг хангах баталгааны суутгалын хэмжээ нь гэрээний үүргийн гүйцэтгэлийн баталгааны үнийн дүнгийн 50 хувиас хэтрэхгүй байх;
- ✓ давагдашгүй хүчин зүйлийн улмаас гэрээг цуцлах.

Давагдашгүй хүчин зүйлийн улмаас гэрээг цуцлахаас бусад тохиолдолд ханган нийлүүлэгчид (гүйцэтгэгчид) тэдэнтэй байгуулсан худалдан авах ажиллагааны гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй буюу зохих ёсоор биелүүлээгүй бол захиалагч байгууллага гэрээний гүйцэтгэлийг хангах баталгааг буцаан олгохгүй.

БНКиргиз Улсын Төрийн худалдан авалтын тухай хуулийн 27 дугаар зүйлд **тендерт оролцогчийн чадавхын шалгуур үзүүлэлтийг хуульчилсан ба** захиалагч нь гэрээ байгуулах эрх зүйн чадамжаас гадна төрийн худалдан авалт хийхдээ БНКиргиз Улсын Засгийн газраас баталсан тендерийн стандарт баримт бичгийг ашиглан ханган нийлүүлэгчийн мэргэшлийн түвшинд дараах шаардлагыг тендерийн баримт бичигт тусгаж заасан байна. Үүнд:

- ✓ гүйцэтгэсэн ажлын туршлага, нийлүүлсэн бараа, ажил, үйлчилгээний хэмжээ;
- ✓ санхүүгийн чадавхтай эсэх, алдагдалгүй байх, хангалттай эргэлтийн хөрөнгөтэй эсэх;
- ✓ техникийн чадавх, шаардлагатай тоног төхөөрөмжийн бэлэн байдал, мэргэшсэн боловсон хүчин, тусгай зөвшөөрөл, БНКиргиз Улсын мал эмнэлгийн салбарын хууль тогтоомжийн дагуу амьтны гаралтай бүтээгдэхүүн, түүхий эд, үйлдвэрлэлийн байгууламжийг үйлдвэрлэх, боловсруулах, хадгалах, борлуулах үйл ажиллагааг бүртгэлтэй эсэх;
- ✓ татварын өр, нийгмийн даатгалын шимтгэлийн өртэй эсэх талаарх мэдээлэл, БНКиргиз Улсын оршин суугч бус хүмүүсийн хувьд хүлээн авагч улсын хууль тогтоомжийн дагуу өртэй эсэх талаарх мэдээлэл;
- ✓ нийлүүлэгч нь энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан шалгуурын дагуу мэргэшсэн байдлыг баталгаажуулсан баримт бичгийн нотлох эсвэл бусад мэдээллийг ирүүлэх;
- ✓ урьдчилсан мэргэшлийн баримт бичиг болон тендерийн баримт бичигт заасны дагуу тогтоосон шаардлага нь бүх ханган нийлүүлэгчид адил тэгш үйлчилнэ. Захиалагч ханган нийлүүлэгч мэргэшлийн талаар хуульд зааснаас бусад шалгуур, шаардлага, журам тогтоохгүй. Захиалагч нь гүйцэтгэгчдийн мэргэшлийг урьдчилсан баримт бичиг болон тендерийн баримт бичигт заасны дагуу мэргэшлийн шалгуур үзүүлэлт, журмын дагуу үнэлдэг байна.
- ✓ захиалагч нь ханган нийлүүлэгчийг ялгаварлан гадуурхсан шалгуур, шаардлага, журам тогтоохгүй байх;
- ✓ захиалагч нь ханган нийлүүлэгчид ажлын туршлага, цар хүрээ зохион байгуулж буй тендерт худалдан авах ажиллагааны төлөвлөсөн хэмжээнээс хэтрүүлсэн шаардлага тавихгүй зэрэг болно.

3.Төрийн худалдан авах ажиллагаанд оролцогчийн тендерийн баталгаа, урьдчилгаа төлбөрийн болон гүйцэтгэлийн баталгааг даатгалын баталгаагаар зохицуулж буй эсэх:

БНКиргиз Улсын Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль болон Даатгалын тухай хуулиудад төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагаанд оролцогчийн тендерийн баталгаа, урьдчилгаа төлбөрийн болон гүйцэтгэлийн баталгааг даатгалын баталгаагаар зохицуулах тухай тусгайлсан заалт байхгүй байна.

4.Хууль тогтоомжийн хүрээнд даатгалын үйлчилгээ төрлүүдийг хэрхэн тусгасан талаар:

БНКиргиз Улсад 1996 онд батлагдсан **Даатгалын үйлчилгээг зохион байгуулах тухай хууль** (Об организации страхования в Кыргызской Республике)-ийн 6 дугаар зүйлд 2014 онд оруулсан нэмэлт өөрчлөлт оруулж, даатгалын үйлчилгээний дараах төрлүүдийг хуульчилжээ. Үүнд:

- ✓ **сайн дурын хуримтлалын амьдралын даатгал;**
- ✓ **сайн дурын хувийн даатгал;**
- ✓ **сайн дурын хөрөнгийн даатгал;**
- ✓ сайн дурын хариуцлагын даатгал;
- ✓ албан журмын даатгалын төрөл;
- ✓ албан журмын болон сайн дурын даатгалын давхар даатгал болно.

БНКиригиз Улсын даатгалын байгууллагыг хувьцаат компани (хаалттай болон нээлттэй) хэлбэрээр, даатгалын үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл авсны дараа охин компаниуд, салбар төлөөлөгчийн газар байгуулж болно. Даатгалын компаниудын үйл ажиллагаа эрхлэх, даатгалын үйлчилгээний төрлүүдийг зөвхөн БНКиригиз Улсын Засгийн газар баталдаг байна.

2.4 БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС

БНСУ-ын эдийн засгийн томоохон хэсгийг бүрдүүлдэг, төрийн худалдан авах ажиллагаа нь ил тод байдал, үр дүнг дээшлүүлэхэд анхаарч ажилласаар ирсэн. БНСУ-ын төрийн худалдан авах ажиллагаа нь олон сорилт, алдааны үр дүнд дахин шинэчлэгдэн сайжирсаар цахим худалдан авалтаар бусад орнуудаас илүү жишиг үзүүлэлттэй болсон байна.

БНСУ-ын төрийн худалдан авах ажиллагааны онцлог шинжүүд¹⁸⁶ нь:

- ✓ төрийн худалдан авах ажиллагааны хууль тогтоомжийн ерөнхий байдал;
- ✓ төрийн худалдан авах ажиллагааны гэрээ байгуулах, урамшууллын тогтолцоо;
- ✓ төрийн худалдан авах ажиллагааны явцад авлигатай тэмцэх;
- ✓ нийгмийн хариуцлагын хүрээнд худалдан авах ажиллагааг зохион байгуулах;
- ✓ цахимаар худалдан авалтыг хийх систем;
- ✓ төрийн худалдан авах ажиллагаатай холбоотой маргааныг шийдвэрлэх;
- ✓ олон улсын тендерийг зохион байгуулах;
- ✓ БНСУ-ын худалдан авах ажиллагааны туршлагаас суралцах гэх мэт асуудлуудыг багтаажээ.

БНСУ нь төвлөрсөн¹⁸⁷ худалдан авалтад ихээхэн анхаарал хандуулдаг. Төвлөрсөн худалдан авалт нь төр болон орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагаар дамжуулан хуулийн дагуу худалдан авах үүрэгтэй. Энэ нь төрийн байгууллагууд, орон нутгийн засаг захиргаа, төрийн аж ахуйн нэгжүүдийн худалдан авалтын бизнес эрхэлдэг худалдан авах ажиллагааны төвлөрсөн агентлаг болох БНСУ-ын Төрийн худалдан авах ажиллагааны алба (*Public Procurement Service-PPS*)-тай байна.

Сангийн болон Стратегийн яам (*Minister of Strategy and Finance*), Төрийн захиргааны худалдан авах ажиллагааны алба (*Administrator of Public Procurement Service*) нь төрийн худалдан авах ажиллагааны бодлого, менежмент болон хяналтыг удирдан зохион байгуулдаг байна.

БНСУ-ын нийт худалдан авалтын 30 орчим хувийг Төрийн худалдан авах ажиллагааны алба (*PPS*), үлдсэн хувийг Батлан хамгаалах салбарын худалдан авах ажиллагааны агентлаг (*DAPA*) болон бусад агентлагууд эзэлдэг байна. Төр нь ногоон худалдан авалтыг дэмжиж, Ногоон бүтээгдэхүүний худалдан авалтыг дэмжих тухай хууль (*Act on Promotion of Purchase of Green Products*) -ийг 2005 оноос батлан, Байгаль орчны яам (*The Ministry of Environment*) ногоон бүтээгдэхүүн худалдан авах ажиллагааг хэрэгжүүлсэн байна. Энэ худалдан авах ажиллагааны стандартыг тогтоох, зардлыг багасгахын тулд эко шошгын системийг бий болгосон.¹⁸⁸

¹⁸⁶ KIRI байгууллага “Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн тухай” танилцуулга

¹⁸⁷ Дэлхийн улс орнуудад төвлөрсөн болон төвлөрсөн бус гэсэн 2 худалдан авалтыг хийдэг. Төвлөрсөн худалдан авалт нь захиалагчийн худалдан авах ажиллагааг эрхэлдэг төрийн байгууллага байдаг бол төвлөрсөн бус худалдан авалтад хувь хүн, иргэд бие даан гүйцэтгэдэг байна.

¹⁸⁸ Төрийн худалдан авалтын шинэ загвар, хуудас 33, PI-PUBLIC-PROCUREMENT.pdf

БНСУ-ын төрийн худалдан авах ажиллагаа¹⁸⁹ нь гадаад болон дотоод гэсэн худалдан авалттай байна. Үүнд:

- ✓ Дотоодын худалдан авалтын зорилго нь төрийн хэрэгцээ, зардлыг хэмнэх, төрийн байгууллагуудыг чанартай бүтээгдэхүүнээр цаг алдалгүй нийлүүлж, үр ашигтай ажиллах, удирдахад туслах юм. Худалдан авах ажиллагааны журмаар худалдан авсан барааны чанарыг сайжруулж, нийгэм, эдийн засгийн зорилтуудыг биелүүлэхийн тулд ЖДҮ-ийг дэмжих, байгаль орчныг хамгаалах, үндэсний бодлогын хэрэгжилтийг дэмжихэд ихээхэн анхаарч байна. Дотоод худалдан авалтад бетон зуурмаг, ган бөмбөлөг, цемент, тээврийн хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжийг хамруулдаг байна.
- ✓ Гадаад худалдан авалтын зорилго нь гадаадын тендерт оролцогчдыг урьж, дотоодын бараа бүтээгдэхүүнээс давуу талтай гадаадын барааг худалдан авах зорилготой. Иймээс гадаадын худалдан авалтын журмаар худалдан авсан барааны төрөл нь Засгийн газрын өөрчлөгдөж буй хэрэгцээнд нийцүүлэн өөрчлөгдөх хандлагатай байдаг. Төрийн худалдан авах ажиллагаа (*Public Procurement Service-PPS*) нь гадаадын бараа худалдан авах шаардлагатай бүх мэдээллийн санг бүрдүүлдэг байна. Гадаад худалдан авалтад агаарын хөлөг, машин механизм, эмнэлгийн тоног төхөөрөмж, хөдлөх хөрөнгө ба түүний эд анги, цахилгаан, өргөн нэвтрүүлэг, холбооны хэрэгсэл, физик, химийн лабораторийн тоног төхөөрөмж, тавилга, гэрэлтүүлэг, хэвлэл, хэвлэмэл материал гэх мэт бүтээгдэхүүнийг хамруулдаг байна.

1. Төрийн худалдан авах ажиллагааны эрх зүйн орчин:

БНСУ-ын засаг захиргаа, агентлаг, төрийн байгууллагууд нь Тухайн улсад нэгдэн орсон олон улсын гэрээний тухай хууль тогтоомж (*Act on Contracts in which the State is a Party*), худалдан авах ажиллагааны захиалагч, ханган нийлүүлэгчтэй гэрээ байгуулахдаа Төрийн гэрээний тухай хууль (*State contract Law*)-аар тус тус зохицуулагддаг.

Мөн Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хууль (*Government Procurement Act*¹⁹⁰, 1994) нь төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааг үр дүнтэй гүйцэтгэхийн тулд төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааг зохион байгуулах, удирдахтай холбоотой асуудлыг шийдвэрлэнэ. Энэ хуулийн 9 дүгээр зүйлд “Худалдан авах ажиллагааны бараа бүтээгдэхүүн худалдан авах, нийлүүлэх (*барилга байгууламж*) гэрээ байгуулах зэрэг төрийн худалдан авах ажиллагаа, хамрах хүрээтэй холбоотой асуудлыг Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоодог” байна.

БНСУ-ын төрийн худалдан авах ажиллагаатай холбоотой дараах хуулиудыг¹⁹¹ хамруулдаг байна. Үүнд:

- ✓ Тухайн улсын олон улсын гэрээний хэрэгжилтийг хангах хууль тогтоомж (*Act on Contracts in which the State is a Party*);
- ✓ Орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагын гэрээний хэрэгжилтийг хангах хууль тогтоомж (*Act on Contracts in Which a Local Government is a Party*);
- ✓ Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны хөтөлбөрийн тухай хууль (*Act on the Government Procurement Program*);

¹⁸⁹ Солонгосын Төрийн худалдан авах ажиллагаа <https://www.pps.go.kr/eng/content.do?key=01157>

¹⁹¹ БНСУ-ын Төрийн худалдан авах ажиллагааны хуулийн тухай, 2021
https://www.researchgate.net/publication/348618992_Korean_Public_Procurement_Law

- ✓ Жижиг, дунд үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний худалдан авах ажиллагаа, тухайн зах зээлийг хөхиүлэн дэмжих тухай хууль (*Act on Facilitation of Purchase of Small Medium Enterprise-manufactured Products and Support for Development of Their Markets*);
- ✓ Батлан хамгаалах салбарын худалдан авалтын хөтөлбөрийн тухай хууль (*Defense Acquisition Program Act*);
- ✓ Төрийн байгууллагын удирдлагын тухай хууль (*Act on the Management of Public Institutions*);
- ✓ Барилгын салбарыг хамрах хууль (*Framework Act on the Construction Industry*);
- ✓ Барилгын технологийн удирдлагын тухай хууль (*Construction Technology Management Act*);
- ✓ Инженерийн үйлдвэрлэлийг дэмжих тухай хууль (*Engineering Industry Promotion Act*);
- ✓ Цахим худалдан авах ажиллагааны ашиглалт (*Electronic procurement utilization and promotion act*);
- ✓ Ногоон бүтээгдэхүүний худалдан авалтыг дэмжих тухай хууль (*Act on Promotion of Purchase of Green Products*)-иудыг тус тус хамруулжээ.

Дээрх төрийн худалдан авах ажиллагаатай холбоотой хуулиудыг дагалдан дараах Ерөнхийлөгчийн зарлигууд гарч хэрэгжилтийг хангадаг байна. Үүнд:

- ✓ Худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах зарлиг (*Enforcement Decree of the Procurement Business Act ,2020*)
- ✓ Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны хуулийн хэрэгжилтийг хангах зарлиг (*Enforcement decree of the Government procurement Act¹⁹²*)
- ✓ Тухайн улсын олон улсын гэрээний хэрэгжилтийг хангах зарлиг ¹⁹³ (*Enforcement Rules of the Act on Contracts to which the State is a Party, 2022.03.25 (32557) (abbreviation: Enforcement Decree of the National Contract Act) (Хураангуй: Үндэсний гэрээний тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах зарлиг)*)
- ✓ Орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагын гэрээний хэрэгжилтийг хангах зарлиг (*Enforcement Decree of Act on Contracts in Which a Local Government is a Party*), 2022.03.25 (32557) гэх мэт.

2. Төрийн худалдан авах ажиллагаанд оролцогчдод хууль тогтоомжийн хүрээнд ямар баталгаа, шалгуур тогтоосон талаар:

Тухайн улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээний тухай хууль (*Act on Contracts in which the State is a Party*)-ийн 9 дүгээр зүйлд **тендерийн бондын** талаар тусгажээ. Үүнд:

1.Захиргааны төв байгууллагын ажилтан буюу гэрээ байгуулах ажилтан нь тендерт оролцогчдоос тендерийн бонд төлөхийг шаардана: Ерөнхийлөгчийн зарлигт заасны дагуу тендерт оролцогчийг тендерийн бондоос бүрэн буюу хэсэгчлэн чөлөөлж болно.

2.Энэ зүйлийн 1 дэх зүйлд заасны дагуу тендерийн бондын хэмжээ, түүнийг төлөх арга, шаардлагатай бусад асуудлыг Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоодог байна.

3.Тендерт шалгарсан этгээд холбогдох гэрээний үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд төрийн

¹⁹² БНСУ-ын Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хууль
https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=44159&type=part&key=19

¹⁹³ <https://www.law.go.kr/EB%2B%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%EA%B0%80%EB%A5%BC%EB%8B%B9%EC%82%AC%EC%9E%90%EB%A1%9C%ED%95%98%EB%8A%94%EA%B3%84%EC%95%BD%EC%97%90%EA%B4%80%ED%95%9C%EB%B2%95%EB%A5%A0%EC%8B%9C%ED%96%89%EB%A0%B9>

захиргааны төв байгууллагын ажилтан эсхүл гүйцэтгэгч тендерийн бондыг Төрийн санд буцааж төлнө. Энэ тохиолдолд тендерт шалгарсан оролцогч 1 дэх зүйлд заасны дагуу тендерийн бондоос бүрэн буюу хэсэгчлэн чөлөөлөгдсөн бол Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоосон тендерийн бондтой тэнцэх хэмжээний мөнгийг Төрийн санд буцаан төлнө.

Тендерийн бонд: Тендерт оролцогчид тендер нээх өдрөөс ажлын нэгээс доошгүй өдрийн өмнө тендерийн баримт бичигт заасан стандарт шаардлагын дагуу санал болгож буй гэрээний үнийн дүнгийн таваас доошгүй хувиас (5%-аар) байхаар Төрийн худалдан авах ажиллагааны алба (*Public Procurement Service PPS*)-д тендерийн бондыг гаргана.

Гүйцэтгэлийн бонд: Тендерт шалгарсан оролцогч нь гэрээний үнийн дүнгийн арав (10%)-аас багагүй үнийн дүнгээр гүйцэтгэлийн баталгааг гаргана. Гүйцэтгэлийн баталгаа нь тендерт оролцогч гэрээний үүргийн биелэлтийг бүрэн хангасны дараа Төрийн худалдан авах ажиллагааны алба (*Public Procurement Service PPS*)-д чөлөөлөгдөх буюу хугацаа бүрэн дуусах үед автоматаар чөлөөлөгдөнө.

Шалгуур үзүүлэлт: Орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагын гэрээний тухай хууль тогтоомж (*Act on Contracts in Which a Local Government is a Party*)-ийн 13 дугаар зүйлд тендерт оролцогчдын сонгон шалгаруулалтын шалгуур үзүүлэлтүүдийг тусгажээ. Гэрээний болон тендерийн үнэ, тендерт оролцогчдыг сонгон шалгаруулах, стандарт журмыг Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоодог байна. Тендерт оролцогчдыг дараах байдлаар сонгон шалгаруулна. Үүнд:

- ✓ хамгийн бага үнийн санал ирүүлсэн этгээдийг гэрээний үүргээ биелүүлэх чадвартай эсэхийг харгалзан сонгон шалгаруулах;
- ✓ сонгон шалгаруулалтын үнэ, чанар, техник, технологийн мэдээлэл, гэрээ байгуулах хугацаа зэргийг харгалзан орон нутгийн захиргааны байгууллагад хамгийн сайн тендер ирүүлсэн этгээдийг;
- ✓ ажлын ур чадвар, зураг төслийн үйлчилгээ, дизайн загвар сайн этгээдийг;
- ✓ гэрээний чанар, цар хүрээ, Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоосон стандартад бүрэн нийцсэн этгээдийг тус тус шалгаруулдаг байна.

Тухайн улсын олон улсын гэрээний тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах зарлиг ¹⁹⁴ (*Enforcement Rules of the Act on Contracts to which the State is a Party*) -ийн 40-42 дугаар зүйлд Сангийн болон Стратегийн яам (*Minister of Strategy and Finance*)-аас тендерт шалгарсан оролцогчид шинээр ажлын байрыг бий болгох, ажлын гүйцэтгэлийн чадавхыг харгалзан **шалгуур үзүүлэлтийг** тогтоожээ. Төрийн захиргааны төв байгууллага, гэрээ хариуцсан албан тушаалтан дээрх зарлигийн 18 дугаар зүйлд заасны дагуу тендер зарласан тохиолдолд хамгийн бага үнийн санал тавьсан этгээдийг шалгаруулдаг байна. Үүнд:

- ✓ Төрийн захиргааны төв байгууллагын ажилтан буюу гэрээ хариуцсан албан тушаалтан барилга ажил үйлчилгээний тендерт оролцогчийн санал болгож буй үнэ, барилгын гүйцэтгэлийн чадавхыг энэ зарлигийн 40 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт зааснаар үнэлгээгээр хамгийн өндөр оноо авсан этгээд (*тендерт шалгарсан оролцогч*)-ийг шалгаруулна.
- ✓ Гэрээний гүйцэтгэлийн чадавхын үнэлгээнд тендерт оролцогчийн гүйцэтгэл, санхүүгийн болон техникийн чадавх, өмнөх гэрээний гүйцэтгэлийн биелэлт,

¹⁹⁴ <https://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%EA%B0%80%EB%A5%BC%EB%8B%B9%EC%82%AC%EC%9E%90%EB%A1%9C%ED%95%98%EB%8A%94%EA%B3%84%EC%95%BD%EC%97%90%EA%B4%80%ED%95%9C%EB%B2%95%EB%A5%A0%EC%8B%9C%ED%96%89%EB%A0%B9>

материал болон ажиллах боловсон хүчин, туслан гүйцэтгэгчээр ажиллах байгууллагын төлөвлөгөө, аутсорсингийн ажилтны ажлын нөхцөлийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө, гэрээний захиалга зэргийг үндэслэн шалгаруулна. Сангийн болон Стратегийн яамны тогтоосон стандартын дагуу нийцсэн байдал, өмнөх жилийн хийгдсэн ажлын чанарын түвшин, тендерийн үнэ зэргийг харгалзан стандартыг тогтоож, шалгуурыг хангасан эсэхээр мөн үнэлж, шийдвэрлэнэ. Харин барилгын салбарт барааны онцлогоос шалтгаалж шаардлагатай гэж үзвэл төрийн захиргааны төв байгууллагын ажилтан, Сангийн болон Стратеги яамтай зөвшилцсөний үндсэн дээр шалгуур стандартыг тогтоож болно.

- ✓ Төрийн захиргааны төв байгууллага, гэрээ хариуцсан албан тушаалтан тус бүрийн 4 дэх зүйлд заасны дагуу Сангийн болон Стратеги яамны шалгуур стандартын дагуу тогтоох бөгөөд тендерт оролцох хүсэлтэй этгээдийг хамруулна. Тендерт оролцогч нь тендерт оролцохдоо шалгуур үзүүлэлт, стандартыг сайн судалсан байна.
- ✓ Төрийн захиргааны төв байгууллага, гэрээ хариуцсан албан тушаалтан нар тендерийг амжилттай явуулахын тулд Хянан шалгалтын хороо (*Inspection Committee*) байгуулж болно. Энэ журмын 4 дэх зүйлд заасны дагуу тендерт оролцогчийн тендерийн үнэ, барилгын гүйцэтгэлийн чадавх, нийгмийн хариуцлага зэргийг хянан нягтална.
- ✓ Хорооны төрийн захиргааны төв байгууллагад харьяалагдах төрийн албан тушаалтнууд Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн хэрэгжилтийг судалсан, мэдлэг туршлагатай байна.¹⁹⁵

Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны хуулийг хэрэгжүүлэх тухай журам (*Enforcement degree of the Government procurement Act*¹⁹⁶)-ын 12 дугаар зүйлд тендерт оролцогчдод тавигдах шаардлагыг, 13 дугаар зүйлд тендерт оролцох урьдчилсан шалгуур үзүүлэлтүүдийг тус тус тусгасан байна. Төрийн захиргааны төв байгууллагийн ажилтан, гэрээ хариуцсан албан тушаалтан дараах заалтад заасан шаардлагыг хангасан этгээдийг сонгон шалгаруулалтад оролцуулдаг байна. Үүнд:

- ✓ Ерөнхийлөгчийн 1999 оны 16548 тоот зарлигт заасан этгээд;
- ✓ Бусад хууль тогтоомжид заасны дагуу зөвшөөрөл, тусгай зөвшөөрөл, бүртгэл, мэдүүлэг гаргасан, тодорхой шаардлага хангасан этгээд;
- ✓ Аюулгүй байдлыг хангасан төрийн байгууллагын албан тушаалтан;
- ✓ Сангийн болон Стратеги яамаас тогтоосон бусад шаардлагыг хангасан этгээд;
- ✓ ЖДҮ-ийн хоршооны тухай хуулийн дагуу жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн бараа, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, худалдан авах өрсөлдөөнт тендерт оролцох тохиолдолд 1-ийн 2-т заасан шаардлагыг хангасан хоршооны гишүүдийг хамруулжээ.

Хуулийн 13 дугаар зүйлд тендерт оролцох урьдчилсан шалгуур үзүүлэлтийг тусгажээ. Үүнд:

- ✓ Төрийн захиргааны төв байгууллагын ажилтан, гэрээ хариуцсан төрийн албан тушаалтан дор дурдсан зүйлийн барилгын ажлын тендерт оролцох урьдчилсан шалгуурыг хангасан сонгон шалгаруулалтад оролцох эрх бүхий этгээдийг сонгон

¹⁹⁵ Тухайн улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээний тухай хуулийг хэрэгжүүлэх журам <https://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%EA%B0%80%EB%A5%BC%EB%8B%B9%EC%82%AC%EC%9E%90%EB%A1%9C%ED%95%98%EB%8A%94%EA%B3%84%EC%95%BD%EC%97%90%EA%B4%80%ED%95%9C%EB%B2%95%EB%A5%A0%EC%8B%9C%ED%96%89%EA%B7%9C%EC%B9%99>

¹⁹⁶ https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=44159&tvpe=part&kev=19

шалгаруулж болно. Энэ тохиолдолд сонгон шалгаруулалтад сонгогдсон эрх бүхий этгээдэд мэдэгдэнэ. Энэхүү журмын 42 дугаар зүйлийн 4 дэх зүйлд заасны дагуу тендерт шалгарсан оролцогчийг сонгон шалгаруулах барилгын ажлын гэрээний хувьд тендерт оролцох урьдчилсан шалгуур үзүүлэлтүүдийг хангасан эрх бүхий этгээдийг сонгон шалгаруулна.

- ✓ Төрийн захиргааны төв байгууллагын ажилтан, гэрээ хариуцсан төрийн албан тушаалтан 1 дэх зүйлд заасны дагуу тендерт оролцогчдын мэргэшлийг шалгуур үзүүлэлт, стандартыг иж бүрэн харгалзан тогтооно. Гэрээг гүйцэтгэх чадавхыг үнэлэхэд зайлшгүй шаардлагатай хүчин зүйлүүд, тухайлбал, барилгын гэрээний гүйцэтгэлд учирч байсан хүндрэлийн түвшин, гүйцэтгэлийн өмнөх бүртгэл, инженерийн чадвар, санхүүгийн байдал, нийгэмд итгэх итгэл, барилгын ажлыг гүйцэтгэхдээ үнэнчээр ажилласан эсэхийг хамруулдаг байна.
- ✓ Холбогдох хууль тогтоомж, бусад хууль тогтоомжид бизнес эрхлэгчийн үйлчилгээг сонгон шалгаруулах журмыг заасан төрийн захиргааны төв байгууллагын ажилтан, гэрээ хариуцсан төрийн албан тушаалтан сонгон шалгаруулалтад оролцох эрх бүхий этгээдийг сонгон шалгаруулж болно.
- ✓ Төрийн захиргааны төв байгууллагын ажилтан, гэрээ хариуцсан төрийн албан тушаалтан нь сонгон шалгаруулалтаас өмнө оролцох этгээд дараах зүйлийг баримт бичигт тусгасан байх, тендерт оролцох этгээдэд хүргүүлэхэд бэлэн эсэхийг баталгаажуулна: Сангийн болон Стратегийн сайдын тушаалаар томилж, мэдээлэл боловсруулж нийтэлдэг байна.

3.Төрийн худалдан авах ажиллагаанд оролцогчийн тендерийн баталгаа, урьдчилгаа төлбөрийн болон гүйцэтгэлийн баталгааг даатгалын баталгаагаар зохицуулж буй эсэх

БНСУ-ын Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль болон Даатгалын үйл ажиллагааны тухай хуульд төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагаанд оролцогчийн тендерийн баталгаа, урьдчилгаа төлбөрийн болон гүйцэтгэлийн баталгааг даатгалын баталгаагаар зохицуулах тухай тусгайлсан заалт байхгүй байна.

Харин Тухайн улсад нэгдэн орсон олон улсын гэрээний тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах зарлиг¹⁹⁷ (*Enforcement Rules of the Act on Contracts to which the State is a Party*)-ийн 53 дугаар зүйлд амьдралын бус даатгалыг даатгуулах тухай тусгажээ. Үүнд:

- ✓ Төрийн захиргааны байгууллагын ажилтан, гэрээ байгуулах ажилтан эсхүл гэрээний нөгөө талуудыг худалдан авах гэрээнд эд зүйл болон амьдралын бус даатгалыг даатгуулж болно. Амьдралын бус даатгалд Барилгын салбарыг хамрах хууль (*Framework Act on the Construction Industry*)-ийн 56 дугаар зүйлийн 1-ийн 5 дахь хэсэгт заасны дагуу учирсан хохирлыг харилцан тохирч даатгуулна. (*Ерөнхийлөгчийн 1999 оны 15186 дугаар, 2007 оны 20319 дугаар зарлигаар тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан*)
- ✓ Сангийн болон Стратегийн яам дээрх зүйлийн 1 дэх зүйлд заасны дагуу амьдралын бус даатгалд шаардлагатай асуудлыг тодорхойлдог байна. (*Ерөнхийлөгчийн 1999 оны 16548 дугаар зарлигаар нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан*)

¹⁹⁷ <https://w.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%EA%B0%80%EB%A5%BC%EB%8B%B9%EC%82%AC%EC%9E%90%EB%A1%9C%ED%95%98%EB%8A%94%EA%B3%84%EC%95%BD%EC%97%90%E A%B4%80%ED%95%9C%EB%B2%95%EB%A5%A0%EC%8B%9C%ED%96%89%EB%A0%B9>

4. Хууль тогтоомжийн хүрээнд даатгалын үйлчилгээ төрлүүдийг хэрхэн тусгасан талаар:

Даатгалын үйл ажиллагааны тухай хууль¹⁹⁸ (*Insurance Business Act, 2017*)-ийн 2 дугаар бүлгийн 4 дүгээр зүйлд даатгалын үйлчилгээний төрлүүдийг тусгасан байна. Үүнд:

1. амьдралын бус даатгал:

- галын даатгал;
- ачааны даатгал;
- далайн тээврийн даатгал;
- даатгалын баталгаа;
- хариуцлагын даатгал;
- тээврийн хэрэгслийн даатгал;

2. амьдралын даатгал,

- амьдралын даатгал;
- тэтгэврийн даатгал;
- Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоосон бусад төрлийн даатгалууд;

3. гэнэтийн ослын даатгал:

- гэмтлийн даатгал;
- өвчний даатгал;
- сувилахуйн даатгал;
- Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоосон бусад төрлийн даатгал зэрэг багтана.

5. ДААТГАЛЫН БАТАЛГАА, АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС

“Даатгалын баталгааны схемүүд: ¹⁹⁹ тоон шинжилгээний нөлөөлөл, олон төрлийн сонголтууд” (*Insurance Guarantee Schemes: quantitative impact of different policy options*) сэдэвт тайланг ЕХ-ны шинжлэх ухаан, мэдлэгийн алба (*European Commission's science and knowledge service*) болон Хамтарсан судалгааны төв (*Joint Research Centre*)-өөс хамтарч 2021 онд гаргажээ.²⁰⁰

Энэхүү тайланд Даатгалын баталгааны схемүүд (*Insurance guarantee schemes-IGS*)-ийн талаар зөвхөн ЕХ-ны хүрээнд хууль тогтоомжид тусгагдаагүй байна.²⁰¹ Одоогийн байдлаар ЕХ-ны 17 гишүүн улс орнуудад IGS байх бөгөөд үндэсний схемүүд нь улс тус бүрийн онцлогоор ялгаатай байдаг байна.

2009 онд Европын Комисс одоогийн даатгалын баталгааны хүрэлцээ, хууль тогтоомжид санал авах боломжтой эсэх, хэрэгцээг нарийвчлан судалсан байна.

2010 онд IGS-ийн Цагаан ном (*White Paper*)-д даатгагч нь татвар төлөгчдөд учруулсан хохирлыг төлж чадаагүй тохиолдолд Гишүүн Улс (*Member States*) бүрийн даатгуулагчдыг ижил, тэгш эрхтэй хамгаалахыг 2020 онд Европын Даатгалын болон Мэргэжлийн тэтгэврийн газар (*European Insurance and Occupational Pensions Authority-EIOPA*)-аас дүгнэлт гаргажээ.

¹⁹⁸ БНСУ-ын Даатгалын үйл ажиллагааны тухай хууль
https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=43318&lang=ENG

¹⁹⁹ Даатгалын баталгааны схемүүд гэдэг нь гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлж чадаагүй болон төлбөрийн чадваргүй болсон даатгалын гэрээ эзэмшигч (policyholders) өөрөөр хэлбэл, даатгуулагчийг эрсдэлээс хамгаалах үйл явцыг хэлнэ.

²⁰⁰ Insurance Guarantee Schemes: quantitative impact of different policy options, 2021
https://www.astrid-online.it/static/upload/igs/_igs_jrc_technical_report_-_for_publication_front_back_tr_6.pdf

²⁰¹ Insurance Guarantee Schemes: quantitative impact of different policy options, page 4
https://www.astrid-online.it/static/upload/igs/_igs_jrc_technical_report_-_for_publication_front_back_tr_6.pdf

Хамтарсан судалгааны төв (JRC) нь мэдээллийг EIOPA даатгалын статистик мэдээллээс авч боловсруулан нөлөөллийн үнэлгээний аргачлалыг Васичек (Vasicek) зээлийн эрсдэлийн загварыг ашиглан шинжилжээ. Ингэхдээ 2016-2018 оны гурван жилийн хугацаанд амьдралын болон амьдралын бус даатгал, нийт даатгалын төрлүүдийг багтаан шинжилсэн байна. *(Дэлгэрэнгүйг Даатгалын баталгааны схемүүд: тоон шинжилгээний нөлөөлөл, олон төрлийн сонголтууд” сэдэвт тайлангаас үзнэ үү)*

АНУ-ын туршлагыг тоймлон авч үзвэл:

АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС

АНУ-ын Холбооны худалдан авах ажиллагааны зохицуулалт (*Federal Acquisition Regulations System*²⁰²)-ыг 2022 оны 5 дугаар сарын 01-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр мөрдөж эхэлсэн байна. Энэхүү зохицуулалтын 1 дүгээр бүлгийн 28 дугаар зүйлд бонд болон даатгалд хамрагдах тухай тусгасан байна. Хамрах хүрээнд худалдан авах гэрээний дагуу учирч болзошгүй хохирол, эрсдэлээс хамгаалахад тендерийн болон гүйцэтгэлийн баталгаа, бондын баталгаа, даатгалд тавигдах шаардлагуудыг тусгасан байна. АНУ-ын хувьд **тендерийн баталгаа** (*Bid guarantee*) нь тендерт оролцогчид:

- ✓ Тендерийн заасан хугацаанд оролцохоос татгалзахгүй байх;
- ✓ Тендерт заасан хугацаанд гэрээ байгуулж, шаардагдах бонд болох хамтын даатгал (*coinsurance*) болон давхар даатгал (*reinsurance*)-ын гэрээг хугацаанд (хэрэв урт хугацааг хүлээн зөвшөөрөөгүй бол) нь гаргаж хүргүүлнэ.

Бонд гэдэг нь тендерт оролцогч болон гүйцэтгэгч (үндсэн), хоёрдагч этгээд (батлан даагч), гуравдагч этгээд (Засгийн газар болон үүрэг гүйцэтгүүлэгч)-ийн өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлж, баталгаажуулахыг хэлнэ. Хэрэв гэрээний үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд бонд нь гүйцэтгүүлэгчээс учирсан хохирлыг заасан хэмжээнд төлж баталгаажуулна. Бондын төрлүүд нь дараах байдалтай байна. Үүнд:

- ✓ **Урьдчилгаа төлбөрийн бонд** (*Advance payment bond*) нь урьдчилгаа төлбөрийн нөхцөлийн дагуу гүйцэтгэгчээс худалдан авах гэрээний үүргээ биелүүлэхэд баталгаажуулдаг байна.
- ✓ **Жилийн тендерийн бонд** (*An annual bid bond*) гэдэг нь: Засгийн газрын санхүүгийн жилд ирүүлсэн бонд, шаардагдах бүх **тендерийг** (*барилгын гэрээнээс бусад*) баталгаажуулсан тендерт оролцогчдоос бүрдүүлсэн бонд юм.
- ✓ **Жилийн гүйцэтгэлийн бонд** (*An annual performance bond*) гэдэг нь: Засгийн газрын санхүүгийн жилд байгуулсан бонд, шаардах гэрээнүүд (*барилгын гэрээнээс бусад*)-ийн дагуу гүйцэтгэгчээс гэрээний үүргээ биелүүлэх, баталгаажуулахын тулд баталгааны оронд гүйцэтгэгчээс бүрдүүлсэн бонд юм.
- ✓ **Патент зөрчигдөх бонд** (*A patent infringement bond*) нь патентын заалтын дагуу гүйцэтгэгчээс гэрээний хүлээсэн үүргийн гүйцэтгэлийг баталгаажуулдаг байна.
- ✓ **Төлбөрийн бонд** (*A payment bond*) нь гэрээнд заасан ажлыг гүйцэтгэхийн тулд материал ханган нийлүүлэгчийн хуульд заасны дагуу төлбөрийг баталгаажуулна.
- ✓ **Гүйцэтгэлийн бонд** (*A performance bond*) гүйцэтгэгчийн гэрээний дагуу хүлээсэн үүргээ биелүүлэх, биелэлтийг баталгаажуулдаг.
- ✓ **Батлан даалтын зөвшөөрөл** (*Consent of surety*) гэдэг нь гэрээнд өгсөн баталгааг өөрчилсөн ч гэрээ хүчинтэй хэвээр байгааг батлан даагч хүлээн зөвшөөрөхийг хэлнэ.

²⁰² Federal Acquisition Regulations System, Part 28-Bond and Insurance
https://www.acquisition.gov/far/part-1#FAR_1_101

- ✓ **Шийтгэх дүн буюу шийтгэлийн нийт дүн** (*Penal sum or penal amount*) гэдэг нь бондоор заасан мөнгөн дүнгийн хэмжээ (эсхүл *тендерийн бондын санал болгож буй үнийн дүнгийн хувь*) баталгааны төлөх төлбөрийн дээд хэмжээ барьцаанд тавих шаардлагатай бондын хэмжээг хэлнэ. Бондын хувьд корпорац болон хувь хүний бондыг Засгийн газар батлан даана.
- ✓ **Давахар даатгал** (*Reinsurance*) гэдэг нь батлан даагч нь гаргасан бондын дагуу учирч болзошгүй хохирлыг нөхөн төлөхийг зөвшөөрсөн байна.

АНУ-ын Холбооны худалдан авах ажиллагааны зохицуулалт (*Federal Acquisition Regulations System*²⁰³)-ын 28 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт худалдан авах ажиллагаанд оролцогч буюу гүйцэтгэгч дараах **даатгалд**²⁰⁴ хамрагдах тухай тусгажээ. Үүнд:

1. Засгийн газар Нягтлан бодох бүртгэлийн зардлын стандарт (*Cost Accounting Standard*)-д хамаарах гүйцэтгэгчид учирч болзошгүй эрсдэлийг худалдан авах болон эсхүл өөрөө хариуцах замаар даатгалд хамрагдахыг шаарддаг.

- ✓ Засгийн газар хуульд заасны дагуу гэрээнд заасан нөхцөлөөр гүйцэтгэгчид учирсан хохирлыг барагдуулахыг зөвшөөрөх; эсхүл
- ✓ Төрийн өмчийг үрэгдүүлэх, гэмтэхээс хамгаалах даатгалын гүйцэтгэгчийг тусгайлан чөлөөлөх

2. Засгийн газар нь ашиг сонирхолд үл нийцэх даатгалын нөхөн төлбөрийг худалдан авахаас татгалзах эрхтэй.

3. Даатгалын хөтөлбөрийн зардлыг зөвшөөрөх эсэхийг 31.205 зүйлийн 19 дэх хэсэгт заасан шалгуурын дагуу тодорхойлно.

4. Гүйцэтгэгчид гэрээний дагуу эрсдэлийг ажилчдын нөхөн төлбөрийг даатгалд хамруулах үүрэгтэй. Эд хөрөнгө, үйл ажиллагааны төрөл, өмчлөх, гэрээний нөхцөл зэрэг нь Засгийн газрын хамгаалалтад зайлшгүй шаардлагатай гэж үзэн даатгалд заавал даатгадаг байна.

5. Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний гүйцэтгэгчид эмнэлгийн хариуцлагын даатгалд даатгуулж, гүйцэтгэгч, болон төлөөлөгчийн хариуцлагаас үл шалтгаалан хариуцлагыг Засгийн газарт нөхөн төлөх үүрэгтэй байна.

Тендэртэй холбоотой даатгалыг төрлүүдийн АНУ-ын Холбооны худалдан авах ажиллагааны зохицуулалтаас тоймлон үзвэл:

1. төрийн өмчийг үрэгдүүлэх, гэмтэхээс хамгаалах даатгал;
2. эрсдэлийг нэгтгэн зохицуулах даатгал;
3. хилийн чанад дахь ажилчдын нөхөн олговор, дайны үйл ажиллагаатай холбоотой даатгал;
4. тогтмол үнийн гэрээний даатгал;
5. зардлыг нөхөн төлөх гэрээний даатгал;
6. хариуцлагын даатгал;
7. өөрийн даатгал зэрэг төрлүүдтэй байна.²⁰⁵

²⁰³ Federal Acquisition Regulations System, Part 28-Bond and Insurance
https://www.acquisition.gov/far/part-1#FAR_1_101

²⁰⁴ Federal Acquisition Regulations System, Subpart 28.3-Insurance, 28.301 Policy
https://www.acquisition.gov/far/part-28#FAR_28_001

²⁰⁵ Federal Acquisition Regulations System, Subpart 28.3-Insurance, 28.301 Policy
<https://www.acquisition.gov/far/part-28>

1. Төрийн өмчийг үрэгдүүлэх, гэмтэхээс хамгаалах даатгал. Энэ даатгал нь төрийн өмчид учирсан хохирол, гэмтлийг нөхөх төлөхийн тулд Засгийн газар даатгалд хамруулдаг. Даатгалын тусгай бодлогоор, эсхүл гүйцэтгэгчийн эрсдэлийг бодлогод тусгах замаар Засгийн газрын ашиг сонирхолд нийцүүлнэ. (28.302 хэсэг)

2. Эрсдэлийг нэгтгэн зохицуулах. Энэ даатгал нь агентлагуудын эрсдэлийг нэгтгэн удирдан зохицуулдаг. Агентлагийн даатгалын бодлого нь салбар тус бүрийн аюулгүй ажиллагааг хангах болон Засгийн газар хамгийн бага зардлаар шийдвэрлэхэд чиглэгдэнэ. (28.305 хэсэг)

3. Хилийн чанад дахь ажилчдын нөхөн олговор, дайны үйл ажиллагаатай холбоотой даатгал.

а) Төрийн ажлын гүйцэтгэх гэрээ ²⁰⁶ (*Public-work contract*) гэж АНУ болон түүний холбоотнууд төрийн худалдан авах ажиллагаанд зориулсан барилга байгууламж барих, өөрчлөх, нүүлгэн шилжүүлэх, засварлах, батлан хамгаалах болон дайны үйл ажиллагаатай холбоотой гэрээ, төсөл хөтөлбөрүүд, гүний байгууламж, боомтыг сайжруулах, далан, зам, орон сууц, түүнтэй холбоотой талбайн бэлтгэл зэрэг туслах ажлуудыг хамруулдаг байна.

б) Батлан хамгаалах салбарын тухай хууль (*The Defense Base Act*), Эргийн дагуу болон усан онгоцны боомтын ажилчдын нөхөн олговрын тухай хууль (*Longshoremen's and Harbor Workers' Compensation Act*)-ыг АНУ-аас гадна ажил эрхэлдэг ажилтнуудыг дараах гэрээгээр хамруулна. Үүнд:

- ✓ Төрийн ажил гүйцэтгэх гэрээ;
- ✓ 1961 онд Гадаад тусламжийн тухай (*Foreign Assistance Act*) хуулийн дагуу батлагдсан эсхүл санхүүжүүлсэн гэрээнүүд (Pub.L.87-195)-ээс бусад;
 - (i) Хөгжлийн зээлийн сан (*Development Loan Fund*)-аас санхүүжүүлсэн гэрээ;
 - (ii) Материал, хангамжийн гэрээ

в) Батлан хамгаалах салбарын тухай хууль (*The Defense Base Act*), Эргийн дагуу болон усан онгоцны боомтын ажилчдын нөхөн олговрын тухай хууль (*Longshoremen's and Harbor Workers' Compensation Act*), Дайны гамшгаас хамгаалах нөхөн төлбөрийн тухай хууль (*War Hazards Compensation Act*)-уудыг эрсдэлээс хамгаалах зорилготой. Даатгалын бодлого болон өөрийгөө даатгах хөтөлбөрөөр гүйцэтгэгч нь Батлан хамгаалах салбарын тухай хууль (*The Defense Base Act*)-д заасны дагуу ажилчдад нөхөн олговрын даатгалд хамруулах, дайны гамшгаас хамгаалах эрсдэлийг автоматаар даатгадаг байна. (28.305 хэсэг)

4.Тогтмол үнийн гэрээний даатгал. Засгийн газар гүйцэтгэгчийг даатгалд хамруулах тохиолдолд тогтмол үнийн гэрээний даатгалд дараах шаардлагыг тавьдаг байна. Үүнд:

- ✓ Гүйцэтгэгч нь төрийн ажил эрхэлдэг буюу тусдаа үйл ажиллагаа явуулдаг байх;
- ✓ Засгийн газрын хөрөнгөд хамрагдсан байх;
- ✓ Засгийн газар суурилуулалт гүйцэтгэдэг байх;
- ✓ Гүйцэтгэгч нь арилжааны даатгалд хамрагддаг. Энэ эрсдэлийг Засгийн газар хариуцдаг байх.

²⁰⁶ Төрийн ажил гүйцэтгэх гэрээ гэдэг нь гүйцэтгэгч төрийн ажил (барилга байгууламж барих, өөрчлөх, засварлах, ажил гүйцэтгэх, дуусгах) үйлчилгээг захиргааны байгууллагын өмнө хүлээсэн гэрээг хэлнэ. Энэхүү төрийн ажлын гүйцэтгэх гэрээнд тусгай үйлчилгээг заасан байдаг тул концессоос ялгаатай байдаг байна.

5. Зардлыг нөхөн төлөх гэрээний даатгал. Энэ гэрээний даатгал нь үндсэн гэрээний нөхцөлийг туслан гүйцэтгэгчээр сунгасан тохиолдолд 28.307 дахь хэсэгт заасны дагуу дараах даатгалын төрлүүдийг шаарддаг байна. Үүнд:

- ✓ урьдчилсан баталгааны шаардлага;
- ✓ кредит болон урамшууллын буцаан олголт гэх мэт.

6. Хариуцлагын даатгал. Энэ хариуцлагын даатгал нь дараах төрлүүдтэй байна. Үүнд:

- ✓ Ажилчдын нөхөн олговор болон ажил олгогчийн хариуцлага. Гүйцэтгэгч нь Холбооны болон муж улсын ажилчдын нөхөн олговор, мэргэжлээс шалтгаалах өвчний тухай холбогдох хууль тогтоомжуудыг дагаж мөрдөнө. Даатгалын бодлогоор ажил олгогчийн хариуцлагын даатгалыг 100,000 ам.доллараар даатгуулна.
- ✓ Ерөнхий хариуцлагын даатгалд гүйцэтгэгч нь бие махбодод учирсан гэмтэл, хохирлын даатгалыг 500,000 ам.доллараар даатгуулна.
- ✓ Эд хөрөнгийн хохирлын хариуцлагын даатгал нь байгууллагаас тогтоосон онцгой нөхцөлтэйгээр даатгуулна.
- ✓ Автомашины хариуцлагын даатгал. Гүйцэтгэгч нь автомашины ашиглалтын үйл ажиллагаатай холбоотой эвдрэл гэмтэл, эд хөрөнгийн хохирлыг энэ даатгалд даатгуулна.
- ✓ Агаарын хөлгийн болон зорчигчийн хариуцлагын даатгал. Энэ нь агаарын хөлгийн нийтийн болон зорчигчийн хариуцлагын даатгалыг хэлнэ.
- ✓ Хөлөг онгоцны хариуцлагын даатгалд хөлөг онгоц ашиглахтай холбоотой, гүйцэтгэгч агентлагаас тодорхойлсон хөлөг онгоцны хариуцлагын болон хамгаалалт, нөхөн төлбөрийг хариуцлагын даатгалд хамруулна.

7. Өөрийн даатгал²⁰⁷

- ✓ Гүйцэтгэгч нь даатгалын үнийн 50 ба түүнээс дээш хувийг Засгийн газрын гэрээнд тусгах ба даатгалын зардал санхүүгийн жилийн хугацаанд 200,000 ам.доллар болон түүнээс дээш тохиолдолд гүйцэтгэгч нь өөрийн санал болгож буй өөрийн даатгалын хөтөлбөрийг бичгээр мэдэгдэж зөвшөөрөл авна.
- ✓ Худалдан авсан даатгалын шимтгэлээс хасагдах гүйцэтгэгчийн даатгалын эрсдэл, өөрийгөө даатгах даатгалыг судалж үзээд Засгийн газрын ашиг сонирхолд нийцэж байгаа тохиолдолд батална.
- ✓ Хөтөлбөрийг баталсны дараа гүйцэтгэгч нь тухайн албан тушаалтанд гаргаж батлуулна.
- ✓ Өөрийн даатгалд хамрагдахын тулд гүйцэтгэгч нь учирч болзошгүй хохирлыг даван туулах чадварыг харуулна.
- ✓ Гүйцэтгэгч нь өөрийн материал, хийц, гэмтэл согог засах зардлаас хамгаалах даатгалын хөтөлбөрийг зөвшөөрөхгүй. Эдгээр зорилгын үүднээс ажлын тооцоо, баталгаат зардлыг өөрийн даатгалд тооцохгүй.

²⁰⁷ Өөрийн даатгал гэдэг нь даатгалын компаниас хохирол, нөхөн төлбөрийг төлүүлэхгүй, зөвхөн өөрийн хөрөнгөөр даатгуулах үйл явцыг хэлнэ.

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

Онолын үндэслэл

- Дайджест. Государственные закупки в период пандемии COVID-19, 2020
<https://ach.gov.ru/upload/pdf/Covid-19-procurement.PDF>
- Benchmarking public procurement, 2017, Assessing public procurement regulatory systems in 180 economies, World Bank Group
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/121001523554026106/Benchmarking-Public-Procurement-2017-Assessing-Public-Procurement-Regulatory-Systems-in-180-Economies.pdf>
- Risk Management in Public Procurement
http://www.unpcdc.org/media/401926/risk_management_in_public_procurement_final_2012.pdf
- UNCITRAL Model Law on Public Procurement (2011),
https://uncitral.un.org/en/texts/procurement/modellaw/public_procurement

Бүгд Найрамдах Латви Улс

- Latvian Public Procurement Law. <https://likumi.lv/ta/en/en/id/287760-public-procurement-law>
- Directives 2014/24/EU & 2014/25/EU of the European Parliament and of the Council.
https://ec.europa.eu/environment/gpp/eu_public_directives_en.htm
- DG GROW G4, 2016. Public Procurement Indicators 2015. Available at:
<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/20679/attachments/1/translations/en/renditions/native>
- Green public procurement: case study of latvian municipalities.
https://www.researchgate.net/publication/337587895_Green_Public_Procurement_Case_Study_of_Latvian_Municipalities
- Guide to country specific elements on public procurement: Latvia.
<https://www.koda.ee/sites/default/files/content-type/content/2019-06/Latvia.pdf>
- <https://www.fktk.lv/en/law/insurance/laws-en-3/>
- <https://likumi.lv/ta/en/en/id/299053>
- <https://likumi.lv/ta/en/en/id/274969>
- <https://likumi.lv/ta/en/en/id/306711-insurance-and-reinsurance-distribution-law>

Тайвань

- Тайвань дахь Даатгалын тухай хууль
<https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=G0390002>
- <https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=G0390054>
- Government Procurement Act
<https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=A0030057>
- Тендерийн бонд, батлан даалтын бонд болон бусад баталгааны журам
<https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=A0030079>
- <https://law.moj.gov.tw/ENG/Law/LawSearchLaw.aspx?TY=0140>

Бүгд Найрамдах Киргиз Улс

- Закон Кыргызской Республики “О государственных закупках”
<http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111125>
- Стандартные документы на прямой метод закупок.
economist.kg/content/uploads/2020

- Стандартная конкурсная документация на закупку товаров, работ и услуг методом одноэтапных торгов. kstu.kg>fileadmin/user_upload/skd...metodom.pdf
- Методическая инструкция по оценке конкурсных заявок.kstu.kg>...metodicheskaja_instrukcija_po_ocenke...
- <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111125>

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

- https://www.researchgate.net/publication/348618992_Korean_Public_Procurement_Law
- https://elaw.klri.re.kr/kor_service/lawView.do?lang=ENG&hseq=54781
- <https://www.law.go.kr/LSW/eng/engLsSc.do?menuId=2&query=procurement%20act#liBgcolor25>
- https://www.pps.go.kr/eng/content.do;jsessionid=bOAnMsgc3tbRfmNTVCO_7AtZK_04Fq6XsRnT1F4P3qbW337yE-n3!-1499985072?key=01160
- https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=25473&type=new&key
- <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/32535/GPPK.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Европын Холбоо

- EU Insurance Guarantee Schemes: quantitative impact of different policy options, 2021
- https://www.astrid-online.it/static/upload/igs_/igs_jrc_technical_report_-_for_publication_front_back_tr_6.pdf

Америкийн Нэгдсэн Улс

- Federal Acquisition Regulations System, Part 28-Bond and Insurance
- https://www.acquisition.gov/far/part-1#FAR_1_101
- Federal Acquisition Regulations System, Part 28-Bond and Insurance
- https://www.acquisition.gov/far/part-1#FAR_1_101
- Federal Acquisition Regulations System, Subpart 28.3-Insurance, 28.301 Policy
- https://www.acquisition.gov/far/part-28#FAR_28_001
- Federal Acquisition Regulations System, Subpart 28.3-Insurance, 28.301 Policy
- <https://www.acquisition.gov/far/part-28>

ХАВСРАЛТ

Хүснэгт 1. Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулиудын жагсаалт:

Улс орон	Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулиудын жагсаалт	Холбогдох цахим хаяг
Албани	Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийн нэмэлт өөрчлөлт, 2006 Концесс, Төрийн хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай, 2013	http://www.app.gov.al/
Алжир	Нийтийн дуудлага худалдааны тухай хууль, Ерөнхийлөгчийн 2010 оны 10-236 зарлигаар Худалдан авах ажиллагааны тухай хууль	https://www.caci.dz/
Ангол	Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хууль, 2010 оны 20/10 тоот хууль, Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хууль, 2/2011 тоот хууль	http://www.ucm.minfin.gov.eg
Аргентин	Төрийн худалдан авах ажиллагааны гэрээ (GPA)	http://www.infoleg.gob.ar/ http://www.oas.org/
Австрали	Хамтын нөхөрлөлийн худалдан авах ажиллагааны тухай дүрэм (Commonwealth Procurement Rules) ²⁰⁸ , 2020	https://www.finance.gov.au/
Австри	Холбооны Худалдан авах ажиллагааны тухай хууль (Federal Procurement Act 2017)	https://www.bbg.gv.at/en/
Бельги	Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль (Public procurement is set out in the Act), 2016	https://www.publicprocurement.be/
Канад	Төр, Төрийн үйлчилгээний тухай хууль Department of Public Works and Government Services Act (1996); Санхүүгийн удирдлагын тухай хууль, Засгийн газрын гэрээний журам (Financial Administration Act (1985) and the Government Contracts Regulations Батлан хамгаалахын бүтээгдэхүүний тухай хууль Defence Production Act 1985 (consolidated version published 2011) Холбооны Улсын хариуцлагын тухай хууль (Federal Accountability Act, 2006)	https://buyandsell.gc.ca/
Хятад	Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны тухай хууль (Government Procurement Law) Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны гэрээний журам (Government Procurement Agreement)	http://www.npc.gov.cn/
Дани	Төрийн худалдан авах ажиллагааны талаарх гомдол гаргах зөвлөл (Public Procurement Complaints Board)	https://www.en.kfst.dk/
Финланд	Нийтийн гэрээ ба концессын гэрээний тухай хууль, (Act on Public Contracts and Concession Contracts (Act no. 1397 of 2016, effective 1 January 2017) Ус, эрчим хүч, тээвэр, шуудангийн үйлчилгээний салбарын гэрээ байгуулах тухай хууль (Act on Public Contracts by Contracting Authorities in the Water, Energy, Transport and Postal Services Sectors (Act no. 1398 of 2016, 'Act on public contracts in special sectors') Батлан хамгаалах, аюулгүй байдлын салбар дахь нийтийн гэрээний тухай хууль (Act on Public Contracts in the Fields of Defence and Security)	https://tem.fi/en/
Унгар	Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль (Public Procurement Act, 2015) Иргэний тухай хууль (Civil Code, 2013)	https://www.legifrance.gouv

²⁰⁸ <https://www.finance.gov.au/sites/default/files/2020-12/Commonwealth%20Procurement%20Rules%20-%2014%20December%202020.pdf>

Герман	<p>Төрийн гэрээ байгуулах захирамж (Ordinance on the Award of Public Contracts)</p> <p>Төрийн хангамж, үйлчилгээний худалдан авах ажиллагааны журам (Procurement Regulation for Public Supplies and Services)</p> <p>Мэргэжлийн үйлчилгээний худалдан авах ажиллагааны журам (Procurement Regulation for Professional Services)</p>	<p>https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/</p>
--------	---	--

Хүснэгт 2. Тендерийн болон гүйцэтгэлийн баталгаанд даатгалын баталгаа хүлээн зөвшөөрдөг орнууд

	Тендерийн баталгааны төрөл	Гүйцэтгэлийн баталгааны төрөл
Австри	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Даатгалын баталгаа
Албани	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Хадгаламжийн сертификат, Даатгалын баталгаа
Ангол	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Хадгаламжийн сертификат, Даатгалын баталгаа
АНУ	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд
Барбадос	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Даатгалын баталгаа
Бахрейн	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд
Беларусь	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа	Даатгалын баталгаа
БНСУ	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Хадгаламжийн сертификат, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
БНХАУ	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Хадгаламжийн сертификат, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Боливи	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Даатгалын баталгаа
Ботсвана	Банкны баталгаа	Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Бразил	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Даатгалын баталгаа
Буркина Фасо	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд
Гаити	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Гамби	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Гана	-	Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Гватемала	Мөнгөн хадгаламж, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Даатгалын баталгаа
Гондурас	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Грек	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Даатгалын баталгаа
Гренада	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Гүрж	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Даатгалын баталгаа
Дани	-	Даатгалын баталгаа
Доминика	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Доминиканы БНУ	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Даатгалын баталгаа
Замби	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Зүүн Тимор	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Израил	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Индонез	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Испани	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Хадгаламжийн сертификат, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Итали	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа

Кабо Верде	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Хадгаламжийн сертификат, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Канад	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд, Аккредитив
Кени	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд, Аккредитив
Колумби	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Косово	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Хадгаламжийн сертификат, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Коста Рика	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Хадгаламжийн сертификат, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Кот Д’Ивуар	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Гүйцэтгэлийн бонд
Кувейт	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Гүйцэтгэлийн бонд, Аккредитив
Лаос	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	-
Латви	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	-
Либерии	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Литва	-	Даатгалын баталгаа
Малави	Банкны баталгаа	Баталгаат чек, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Мальта	Банкны баталгаа	Баталгаат чек, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Мексик	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Хадгаламжийн сертификат, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Мозамбик	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Хадгаламжийн сертификат, Даатгалын баталгаа
Намиби	-	Даатгалын баталгаа
Нидерланд	-	Хадгаламжийн сертификат, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Оман	Банкны баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Өмнөд Африк	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Аккредитив
Панам	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Хадгаламжийн сертификат, Даатгалын баталгаа
Парагвай	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Даатгалын баталгаа
Перу	-	Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Польш	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Даатгалын баталгаа
Португал	-	Хадгаламжийн сертификат, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Пуэрто Рико	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Руанда	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Румын	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Сан Марино	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Хадгаламжийн сертификат, Даатгалын баталгаа
Сан Томе ба Принсип	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Даатгалын баталгаа
Свазиланд	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	-
Сейшеллын арлууд	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Сент Китс ба Невис	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	-

Сент Луси Серби	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	- Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Словени	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Хадгаламжийн сертификат, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Тайвань	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Хадгаламжийн сертификат, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Танзани	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Тринидад Тобаго	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Унгар	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Хадгаламжийн сертификат, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Уругвай	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Даатгалын баталгаа
Филиппин	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Франц	-	Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
ХБНГУ	-	Хадгаламжийн сертификат, Даатгалын баталгаа
Чад Чили	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа Банкны баталгаа	Даатгалын баталгаа Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Шри Ланк	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	-
Экватор	-	Хадгаламжийн сертификат, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа, Аккредитив
Эль Сальвадор	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Хадгаламжийн сертификат, Гүйцэтгэлийн бонд, Даатгалын баталгаа
Эстони	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Даатгалын баталгаа
Этиоп	Мөнгөн хадгаламж, Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Аккредитив
Ямаик	Банкны баталгаа, Даатгалын баталгаа	Баталгаат чек, Даатгалын баталгаа, Аккредитив

UIN.MN
СУДАЛГААНЫ САН